

IHMEMAA BAARIEN NAISTENVESSOISSA

Nuoren aikuisen naisen roolista, ihanteesta ja vaaroista

JY / Historian ja etnologian laitos / Etnologia

Pro gradu -tutkielma

15.9.2003

Heli Niskanen

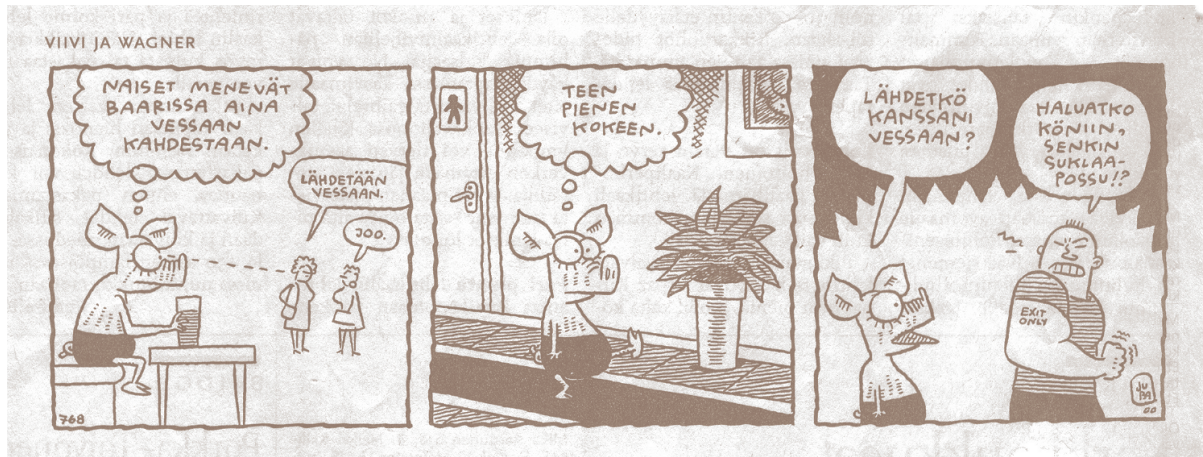
Sisällysluettelo

MATKALLE KOHTI MYSTEERIEN MAAILMAA	2
JOHDANNOKSI SEKÄ POHJUSTUKSEKSI.....	5
Aiempia tutkimuksia.....	5
Tutkimusaihe ja sen rajaus.....	8
Tärkeitä käsitteitä.....	11
Työn touhussa kellon ympäri.....	13
BAARIKÄYTTÄYTYMISEEN VAIKUTTAVISTA TEKIJÖISTÄ	19
Sivistyneisyyden taakka.....	19
Alkoholi – vaara, viettelys ja avain onneen.....	23
Maskuliininen maailma	29
NAISTENVESSOJEN MONET ERI KASVOT.....	33
Vessat naisten silmien kautta.....	33
Vessa tausta-alueena.....	37
Vessa liminaalitulana.....	40
Muutosten vessa.....	44
”NAISET MENEVESSAAN OLEMAAN OMIA ITSEJÄÄN JA HIIHITTELEMÄÄN TEINISTI” (SK 15)	48
”Mä oon ihan hyvä tähän asti ja tästä alaspäin” (V2: 10).....	48
”Mä näytän ihan anorektikolta päästä” (V1: 50).....	53
”Mut tiätsä mitä se eukko sano” (V3: 9)	58
Miehet.....	60
Huurat	61
Uskovaiset.....	63
Tyhmät naiset.....	65
”[S]e kähmi suoraan perseeseen kiinni” (V2: 52)	66
”[K]uule, sää ootat mua” (V1: 49).....	73
”[O]nko se lähteny Saksaan” (V2: 35)	79
BAARI-ILLAN KOETTELEMUKSET – VAARALLISTA LEIKKIÄ	82
Uhkaava maailma	82
Tasapainoilua oikean ja väärän välillä.....	87
Baarit: sivilisaation vastapaino	96
”ELÄKÖÖN VAPAAUS” (V3: 4).....	102
LÄHTEET	109

Liite: kyselykaavake

Omistettu Lasselle. Minun paikkani on sinun luonasi, aina. Me follow you anywhere.

MATKALLE KOHTI MYSTEERIEIN MAAILMAA

(Lähde: Juba 2000: D13.)

Eräänä kesänä, tarkemmin sanottuna kesällä 2000, olin kyläilemässä hyvän ystäväni luona Joensuussa. Illalla, pitkästä ajasta, lähdimme juhlimaan tapaamistamme hänen sekä toisen ystäväni kanssa tunnin pukeutumisen ja meikkauksen jälkeen baariin – tai sitä voisi nimittää tanssiravintolaksi tai klubiksikin, mutta valitsen nyt sekä vastaisuudessa lyhyemmän sanan. Koska kaikki olimme opiskelijoita, drinkkilistan hinnat kauhistuttivat meitä siinä määrin, että illan emäntä sujautti laukkuunsa oman pullon ja niin sitä mentiin. Naistenvessassa silloin tällöin partioivien työntekijöiden pelko pakotti meidät sulloutumaan kolmesta koppiin naukkailemaan pullosta kerrassaan karmaisevan makuista litkua. Positiivisina ihmisinä muistimme, että ostos oli ollut halpa ja siinä oli prosentteja, joten kestimme sen hampaat irvessä.

Joka tapauksessa, siinä kopissa ryypiskellessämme illan aikaisemmat nestemäiset tankkaukset saivat aikaan meille kaikille kolmelle yhtäaikaisen hätä numero ykkösen tyhjentämistarpeen. Ensin toinen ja sitten seuraavaksi toinen kaverini tekivät tarpeensa siinä samaisessa kopissa kahden muun silmien alla – no, säästyipä jonotusaika. Itse protestoin toimituksen kammottavuutta vedoten yksityisyydentarpeeseeni ja hyppelin paikallani,

kunnes pullo oli tyhjä ja kaverini poistuivat ahtaasta kopista peilin eteen meikkaamaan, jolloin sain ylhäisessä yksinäisyydessäni tehdä, mitä täytyi. Mutta eivät kaverini voineet olla kummastelematta: heidän mielestään oli aivan luonnollista, että naiset käyvät vessassa toistensa nähden, kun kyse nyt oli noinkin pikaisesta toimituksesta. Toiselta kirposi jopa lause, joka jäi kummittelemaan siitä illasta lähtien mieleeni.

"Heli ei ole oikea tyttö."

En ollut enää kelpoinen naissukupuolen edustajaksi, koska en jakanut ulostamistarvettani toisten naisten kanssa. Olin ymmyrkäisenä. Jos minä en ole oikea tyttö, kuka on? Millainen hän on? Mitkä ovat vaatimukset tähän titteliin? Minkä vuoksi minä en täytä niitä? Mitä minun pitää osata ja tehdä ollakseni oikea tyttö? Olivatko kaverini minua parempia naisia, koska he pystyivät virtsaamaan toisten naisten välittömässä läheisyydessä? Miten kummassa nämä asiat liittyivät toisiinsa? Oliko missään enää mitään järkeä?

Jo aiemmin, silloin tällöin ja toisinaan, olin ohimennen aprikoinut minkä vuoksi baarien vessoissa voi aukoa päätään tuntemattomillekin. Muistin eräät pikkujoulut, jolloin entisen poikaystävän kanssa aikani väiteltäni ryntäsin raivoissani vessaan, ja täysin tuntemattoman naisen kummasteluun sen enempää aikailematta tilitin tuntojani 'tyhmää exääni' kohtaan. En koskaan ymmärtänyt omaakaan toimintaani vessoissa, miten vapautuneesti pystyin heittelemään kommentteja toisille, ja samoin äimistyin joka kerran, kun joku naisista vain tupsahti eteeni ja alkoi kysellä minulta tietoja meikeistäni sekä niiden lainausmahdollisuuksista. Puhumattakaan siitä, ettei jälkeenpäin, tanssisalin puolella, minulle olisi tullut mieleenikään osoittaa mitään tunnistamisen merkkejä näitä naisia kohtaan. Vessoissa mikä tahansa tuntui olevan mahdollista, salin puolella ei mikään.

Näistä hetkellisistä probleemien päässä pyörittelyistä syntyi virike tämän tutkimuksen tekoon ja tutkimusongelmiin. Mikä on tuo kummallinen ihmema, joka ei tunnu liittyvän millään tavoin sitä ympäröivään maailmaan, vaan joka unohtuu kynnyksen yli astuttua. Tila, josta kukaan ei sen kummemmin puhu ennenkuin mainitsen tekeväni siitä pro graduani; sen jälkeen kaikki innostuvat, haluavat tietää mitä olen saanut selville ja miten olen oikein onnistunut 'vakoilemaan' naisia, naureskelevat omille mielikuvilleen joita nousee heidän silmiensä eteen ja villiintyvät kuvitelmiensa sisältämistä mahdollisuuksista. Ja ennen

kaikkea tila, jota pidetään myös naurettavana, hieman alatyylisenä, vähäpätöisenä – tila, jonka tutkimisesta minulle on sanottu jopa ”*kaikkeen sitä määrärahoja nykyään tuhlataan*”.

Voiko järjettömän tilan tutkimisessa olla järkeä? Osoitan, että voi. Osoitan myös, etteivät baarien naistenvessat itse asiassa olekaan järjettömiä tiloja. Työni lähti liikkeelle vessoista, mutta päättyi naiseuden muotokuvaan. Vessoissa on järkeä ja merkitystä – naisille. Monet asiat ja aiheet ovat itsestäänselvästi tärkeitä tutkittaviksi; naistenvessat olivat itsestäänselvästi tutkimattomia. Olen tyytyväinen siihen, että löysin näistäkin paikoista tärkeyttä. Se merkitsee sitä, ettei maailma ole niin yksioikoinen kuin luulemme. Pienet ja huvittavat asiat ovat yhtäläillä osa sitä, ei vain suuret ja vakavat. Tervetuloa matkalle tutustumaan baarien naistenvessoihin – ja naisiin.

JOHDANNOKSI SEKÄ POHJUSTUKSEKSI

Sarjakuva 2.1. Matkaan! Kuten Pikku Piko, aion selittää omat päätelmäni naisten vessoista. Ensin kuitenkin selvennän, millä keinoilla niihin päädyin. (Lähde: Tome & Janry 2001: 3.)

Aiempia tutkimuksia

Oman mielenkiintoni viriämisen lisäksi minulla oli muitakin syitä tarttua tähän työhön. Kuten jo mainitsinkin, monien mielestä aihevalintani oli jokseenkin epätavallinen ja huvittava. Ensin kuuluu epäuskoinen naurunpyrskähdys, sitten kommentti 'no se on ainakin mielenkiintoinen aihe'. Kuitenkin ihmiset joutuvat kysymään tarkemmin 'siis mitä sä oikein tutkit', sillä heidän on ilmeisesti vaikea hahmottaa vessoja tieteellisen tarkastelun kohteena ja ymmärtää, mihin siellä tutkija voi kiinnittää huomionsa. Heille korkeintaan tuiskahtavat mieleen vessojen seinäkirjoitukset, joita minä en tutki. Tämä näkyi myös etsiessäni aiempia tutkimuksia aiheesta. Niitä ei varsinaisesti ole, sillä vessoja ei ilmeisesti ole käsitetty tarpeeksi vahvaksi ja riittoisaksi aiheeksi pitämään pystyssä kokonaista tutkimusta. Monessa

baaritutkimuksessa wc mainitaan muutaman sivun mittaisena osa-alueena, johon ei kiinnitetä sen enempää huomiota (esim. Nykyri 1996: 27-28; Haavio-Mannila – Snicker 1980: 168-171; Eräsaari 1995: 175-180) tai sitten vessaa on käsitelty lähinnä fyysisien ulottuvuuksiensa summana, pöntön ja lavuaarin asetteluvariaatioina. Vessa sosiaalisena ja kulttuurisena tilana on jäänyt kuriositeettien tasolle, josta on hauska lukea mainintoja mutta joka ei ole houkutellut minun tietojeni mukaan paneutumaan syvempiin merkityksiin tarkemmin.

Toisena ilmiöntajana vessan viihdykeluonteesta toimi Internet, josta olen Google-hakuohjelmalla (<http://www.google.fi>) etsinyt vessoihin liittyvää materiaalia, koska kirjallisuudessa sitä on liian vähän. Törmäsin kuitenkin lähinnä ihmisten eksoottisiin vessakokemuksiin ulkomailta sekä järkyttämistä varten sivuille laitettuihin kuviin miesten soluasuntojen ilmiselvästi kansanterveydelle vaarallisista vessoista, vitseihin ja toisaalta kesämökin huussin rakennusohjeisiin ja remontin edistymistä taltioiviin kuviin sekä ulkokuoneen purujen koostumusvinkkeihin. Suuren osan linkeistä muodostivat myös sivut, joissa yksinkertaisesti mainitaan, että 'leirialueella sijaitsee aitta, sauna ja huussi'. Jonkin verran viihdytysmielessä kirjoitettuja artikkeleita löytyi sekä Internetistä että lehdistä. Yöravintoloiden vessojen yksityiskohdilla huvitetaan lukijoita – kerrotaan vaikkapa, että vessa oli toi mieleen Puolan tulva-alueen (TY 2002: 28-29) – tai mainitaan jossakin tietyissä vessassa kuvatun elokuvakohtauksen (Niskanen 2002: 15). Ihmisten mielissä wc vaatii siis keskittymistä yhtä paljon kuin vessoissa käynti vie päivän minuuteista ja tunneista – loppujen lopuksi pikaisia pyrähdyksiä, joskus hieman pidempiä sessioita, muttei mitään, mistä haluaisi keskustella vakavasti ottaen ruokapöydässä.

Naisia käsittelevän kirjallisuuden löytämisessä minulla oli myöskin ongelmia. Teoksia kyllä on olemassa, mutta ne voisi jakaa karkeasti kahteen ryhmään. Osassa, erityisesti vanhemmassa kirjallisuudessa, naisten välisellä toiminnalla ei ole nähty olevan arvoa, jotta sitä kannattaisi tutkia ja pohtia. Vain toiminta ja käsitykset, jotka koskevat miehiä, ovat merkityksellisiä, koska miesten toiminta on ollut sosiaalisesti vaikutuksellista, olipa toiminta sitten miesten keskinäistä tai miesten ja naisten välistä. Tätä kuvaavana kuriositeettina mainittakoon, että Iso-Britanniassa homoseksuaalisuus on ollut aikanaan kiellettyä, mutta lesboudesta laki ei maininnut sanallakaan, sillä naisten välinen seksuaalisuus on ollut merkityksetön ja mahdoton asia, sikäli koska naisten ei kuviteltu omaavan seksuaalista halukkuutta. Samoin antiikin Kreikassa naisten keskinäinen seksuaalisuus oli 'mielellön' sekä yhdentekevä asia, koska siinä ei ollut mukana miestä. (Löfström 1999B: 154.) Naisten

seksuaalisuudella oli merkitystä vain siinä määrin, miten se liittyi mieheen ja hänen asemaansa. Laajemmin katsottuna sama tendenssi esiintyy muunkin toiminnan yhteydessä. Läpikotaisin naisellinen aktiviteetti kelpaa kyllä sivuhuomautukseksi, miehiset teot teoksien punaiseksi langaksi.

Toinen hallitseva juopa oli kirjoitukset, jotka kiinnittivät eritoten huomiota tähän edellämainittuun laiminlyöntiin ja joiden näkökulma oli sen mukainen. Näissä pohditaan usein naisten miehiä heikompaan asemaan, erilaisia piilosyrjinnän muotoja tai räikeitä epäkohtia. En halunnut sortua valmiiseen oletukseen naisten alistetusta asemasta patriarkaalisisessa yhteiskunnassa, koska halusin nähdä nämä asiat baarissa käyvän keskivertonaisten silmin. Hän ei välttämättä ole tiedostava ja emansipoitunut, vaan hänellä on omat selityksensä ja käsityksensä siitä, miksi naiset meikkaavat, miten hän juo ja miksi. Näitä selityksiä halusin etsiä naisten toiminnan ja puheiden kautta välttäen palopuheita – ellei niihin todella aineiston perusteella olisi aihetta. En halunnut lähteä liikkeelle etsien tukea naisten heikolle statukselle enkä lähtökohtaisesti kannattaa tutkijoiden joskus hieman ristiretkeltäkin vaikuttavaa aatetta naisten synkeästä ja suljetusta elämästä, vaan katsoa miten he itse sijoittavat itsensä maailmaan.

Alkoholia käsittelevä kirjallisuus korvaakin sitten määrässä vessatutkimuksen puutteet. Alkoholia on käsitelty lukuisissa teoksissa, mutta tosin kansanterveydelliseltä näkökulmalta. Juovuttava neste on pahasta, alkoholin käyttö johtaa rappiolle, alkoholismi on vakava uhka suomalaisille. Tutkimuksia on tehty eri joukoista: nuoret, kaupunkilaiset, miehet, naiset, liikuntaa harrastavat ja niin edelleen, mutta usein terveysvaikutuksien kannalta käsittäen vain kvantitatiivisia tietoja: montako kertaa viikossa juodaan, mitä juodaan ja paljonko kerralla. Juhannuksen lähestyessä lehdet pursuavat artikkeleita suomalaisten alkoholinkulutuksesta, suosituista juomista ja tottakai kaavakuvia, käyriä ja prosentteja (esim. Suihkonen 2002: A7; Repo & Räisänen 2002: A3). Kukaan ei tunnu muistavan alkoholin myönteisiä vaikutuksia – sillä niitäkin on – tai ainakin mikäli niihin viitataan, on tilanne korjattava heti muistutuksilla turmelevista ominaisuuksista. Tätä puutetta korjaamaan kirjoittikin Ari Turunen *Humalan henki* -teoksen, missä hän mainitsee jo johdannossa, miten

[t]ässä kirjassa ei pohdita aggressiivista humalakäyttäytymistä eikä yritetä selvittää, miksi alkoholi aiheuttaa sosiaalisia ongelmia. Tätä alkoholin synkkää puolta on tutkittu tarpeeksi. Alkoholilla on myös valoisa puolensa, ja tämä kirja onkin suunnattu - - humalaisille, jotka

vielä alle kolmen promillen tilassa suhtautuvat leppoisasti ja ymmärtävästi ympäristöönsä, iloinen pilke harittavassa silmäkulmassa. Kolmen promillen jälkeen tällaiset henkilöt yleensä sammuvat onnellisina. (Turunen 1999: 11.)

Tämän saman voisi sanoa koko tutkimuksestani kaikilta aihepiireiltään. Siinä missä äitini kauhistui lukiessaan tallentamiani naisten puheita vessasta ja päivitteli nykynuorison rappiota, minä koetan löytää tästä huvittavankuuloisesta aiheesta ja aineistosta sen tärkeän merkityksen ja syyn, miksi naiset käyttäytyvät baarien naistenvessoissa siten kuin he käyttäytyvät ja mitä he sillä hakevat ja etsivät – vaikka olen itsekin usein pyöräytellyt silmiäni ympäri kerran jos toisenkin.

Vaikkakin käyttökelpoista kirjallisuutta oli hankalahkoa löytää, monia hyviä teoksia onnistuin hyödyntämään oman tutkimukseni kannalta. Tuija Nykyrin teos nuorista naisista diskoissa (1996) sekä päivätansseja (Haavio-Mannila – Snicker 1980) että lähiöravintoloita (Sulkunen & Alasuutari & Nätkin & Kinnunen 1985) tai ravintoloita laajemminkin (Ahola 1989) tutkiskelevat kirjat auttoivat hahmottamaan baarit ja ravintolat kokonaisuutena keskittyessäni kuitenkin itse vain vessoihin. Teoreettisempaa kulmaa toivat suorastaan klassiset Norbert Eliaksen ja Erving Goffmanin tutkimukset sivilisaatioteorian että tausta-alueen käsitteisiin sekä Arnold van Gennepin ja Victor Turnerin työt liminaaliin ja siirtymäritteihin. Muita yksittäisiä kirjoittajia on vaikea nimetä, sillä monissa teoksissa oli kiintoisia yksittäisiä tai kaksittaisia ajatuksia, jotka olivat arvokkaita omalle ajattelulleni.

Tutkimusaihe ja sen rajaus

Yhdistellessäni omat intressini ja aiempien tutkimusten jälkeensä jättämät aukot, päädyin valitsemaan tutkimusaiheekseni juuri naiset baarien (nimitys, jota käytän noin kaksikymppisten suosimista tanssiravintoloista, klubeista – paikoista, joissa sisäänpääsyyn oikeuttava ikäraja on noin 18 ja 25 ikävuoden välillä) naistenvessoissa. Tärkeäksi osaksi iltaa näissä baareissa muodostuvat tanssiminen uusimpien hittien tahtiin sekä juominen ja hauskanpito sukupuolten välisen jännityksen vallitessa. Tälle ikäryhmälle tarkoitettut baarit

valitsin, koska halusin tarkkailla paikkoja, joissa naiset käyvät astuttuaan täysi-ikäisyyden kynnyksen yli. Itseäni huomattavasti nuoremmille tai vanhemmille tarkoitetuissa paikoissa olisin erottunut selvästi joukosta, enkä halunnut sitä. Sitäpaitsi naiset siirtyvät iän kertyessä korkeamman ikärajoituksen omaaviin paikkoihin, ja halusin tarkkailla juuri nuoria naisia, sillä siirtyessään vastuullisen aikuisuuden piiriin he joutuvat opettelemaan myös samalla aikuisuuden pelisäännöt – myöhemmin heidän täytyy jo osata ne. Tämä oli mielestäni kiehtova ja tärkeä aihe: naiseuden opetteleminen ja opettaminen, luominen ja kontrolloiminen. Mitä kaikkea naisena olemiseen kuuluu?

Nämä näkökulmat mielessäni määrittelin tutkimuskysymykseni. Ensimmäisenä halusin tarkastella itse vessatilaa: *mitä naiset tekevät naistenvessoissa ja miksi?* Tämä käsittää sekä teot, puheen että katseet, mutta myös niihin liittyvän esineistön – mitä naisilla on mukanaan tai mitä vessoista löytyy jo valmiiksi. Samalla on kiinnitettävä huomiota myös itse tapahtumapaikkaan: baareihin ja niihin vaikuttaviin tekijöihin – kuten vaikkapa alkoholiin tai sivilisaatioprosessiin, sekä toisaalta itse vessojen luonteeseen tilana. Seuraavaksi halusin tarkastella lähemmin naisten toimintaa. *Mitä arvoja ja maailmankuvaan sekä rooleihin liittyviä käsityksiä teoista ja puheista löytyy?* Erityisesti minua kiinnostivat baareissa helposti korostuvat vastakkaista sukupuolta sekä naiseutta koskevat normit – edempänä pohdin sitä, miksi nämä säännöt nousevat pinnalle ja havaittaviksi juuri vessoissa. Millaisia ne ovat koskien naiseutta ja mieheyttä: mitä niihin kuuluu? Mitkä asiat liittyvät naiseuteen? Mikä on sallittua, mikä kiellettyä? Mikä on naisten suhde toisiin naisiin? Mikä on naisten ja miesten välinen suhde? Kolmanneksi huomioni kiinnittyi siihen, miksi naistenvessat ovat olemassa sellaisina kuin ne ovat. *Minkä vuoksi naiset käyttäytyvät siellä niinkuin käyttäytyvät – onko sillä erityistä merkitystä; onko siitä heille hyötyä tai kenties haittaakin?* Näihin kolmeen kysymykseen etsin vastausta ja valaistusta.

Aiheeni ulkopuolelle oli rajattava monia seikkoja. Jo yksinomaan pro gradu -tutkielman sinänsä lyhyt pituus aiheuttaa sen, etten voinut edes esittää kaikkia kysymyksiä, joita olisin kenties halunnut – siksi rajaus kolmeen edellämäinittuun. Naistenvessan suhde miestenvessaan olisi ollut kiintoisa, mutta toteutus vaikea, sillä en ollut mieltynyt ajatukseen, että värväisin itselleni avustajia – olisin halunnut itse havainnoida ja todeta mikä on tärkeää juuri oman tutkimukseni kannalta. Minulle ehdotettiin vertailun kehittämiseksi myöskin lavatanssien ja ns. vanhemman väen 'humppapaikkojen' vessojen tarkkailua, jotta saisin selville, onko naisten käyttäytyminen samanlaista sekä kaksi- että kuusikymmppisenä tai sillä

välillä. Kuitenkaan en halunnut tutkia pelkästään käyttäytymistä *per se*, vaan siitä nousevia arvoja, erityisesti aikuiseksi kasvavien normien perustan orastavaa syntyä – vaikka vertailevasta tutkimuksesta olisikin ollut oma hyötynsä, halusin kahden eri kohteen sijasta keskittyä vain yhteen. Siispä hylkäsin myös tämän ehdotuksen. Huomioon oli otettava oma ikänikin, joka oli kenttätöiden aikana 21 ja 23 välillä, joten kaikkiin paikkoihin en olisi edes päässyt rajoitusten vuoksi. Siispä yksinkertaisinta, selvintä ja oman kysymyksenasetteluni kannalta paras ratkaisu oli keskittyä pelkästään baarien naistenvessoihin; työni kohteena ovat naiset ja vieläpä tietynikäiset sellaiset. Samoin salin ja tanssilattian puolen vertailu vessoihin olisi ollut kiintoisaa, mutta sekin olisi laajentanut työtäni liian suureksi. Tarkastelen naistenvessoja itsenäisinä kokonaisuuksina, vaikka viittaa niiden kautta myös salin puolella tapahtuvaan toimintaan. Ja nimenomaan baarien naistenvessoihin – muillakin naistenvessoilla tai vessoilla ylipäättäen on varmasti kiintoisia piirteitä, mutta ne jätettäköön nyt syrjään. Olin kiinnostunut illanviettotavan tunnelman ja osittain myös alkoholin vaikutuksesta yhdistyneenä omaan tilaansa sulkeutuneen, vaihtuvan naisryhmän käyttäytymiseen.

Monen tuttavani reaktio heidän kuullessaan graduni aiheen oli kysellä minulta vessojen seinäkirjoituksista. Valitettavasti minun oli tyrmättävä heidän innostuksensa. Seinäkirjoituksista on tehty monta tutkimusta ja kokoelmaa. Itse halusin keskittyä itse eläviin ja kirjoitaviin yksilöihin, en vain jäljellejääneisiin dokumentteihin heidän vierailuistaan kyseisessä mukavuuslaitoksessa. Tutkimukseni ottaakin kohteekseen käyttäytymisen, rekvisiitan, joka naisilla on mukanaan, sekä erityisesti puheet, mitkä onnistuin tallentamaan kaikuvasa ja kaottisessa tilassa. Keskustelut kattavat monta aihealuetta, joita en tutkinut suoraan vaan repliikkien kautta: baarien ja vessojen maailma ei näyttäydy minun silmieni vaan naisten katseiden kautta. Siispä muistiinpanoistani ei löydykään kommentteja naisten pukeutumisesta vaan naisten huomautuksia omista ja kavereidensa vaatteista, ei niinkään viitteitä siihen kenen artistin kappale milloinkin soi vaan naisten arvosteluja siitä, kannattaako mennä tanssimaan nyt vai ei. Tämän vuoksi vaikka itse keskityin vain vessojen ovien takaiseen tilaan, voi rivien välistä lukea paljon myös salin puoleisesta 'meiningistä'.

Selvännän heti näin alkuun muutaman seikan. Ensinnäkin tämä on vain yksi näkökulma tutkia naistenvessaa. Koska jokaisen ihmisen näkökulma maailmaan on sinänsä yhtä 'oikea' kuin kenen tahansa muun, on siten myös jokainen tutkimusnäkökulma yhtä oikea kuin mikä

tahansa toinen. Toisekseen työni päätelmiin ovat varmasti tiedostamattomasti osaltaan vaikuttaneet omat kokemukseni naistenvenessoista miltei kuuden vuoden ajalta – tosin harvakseltaan. Lisäksi huolimatta siitä, että johdannossa käytin myöskin sanaa tyttö, on työni aihe naiset, koska baareissa esiin tuleva rooli on enemmänkin 'nainen' kuin 'tyttö'. Kaveripiirissä nimitämme itseämme ja toisiamme edelleen tytöiksi emmekä aikuisiksi naisiksi, vaikkakin olemme osa pitkissä ihmissuhteissa olevia, osa avovaimoja, osa valmistuneita emmekä ikämeikään puolesta enää teinejä. Vaikka siis sanomme itse itsestämme tyttö, kuulumme silti tutkittavaan ryhmään: nuoriin, aikuisiin naisiin, jokin aikaa sitten 18 täyttäneisiin muttei välttämättä vielä lähellä kolmeakymmentä ikävuotta oleviin.

Tärkeitä käsitteitä

Työssäni minua kiinnostaa naisten identiteetti sekä mitä käsityksiä maailmasta siihen kuuluu. Identiteetti on ”[k]okonaiskäsitelmä, joka yksilölle syntyy itsestään toimivana yksilönä, omien ja toisten havaintojen kohteena”, mutta sen voi käsittää myös yksilön näkemykseksi itsestään jonkin ryhmän jäsenenä – ihmisten, suomalaisten, naisten – ja siten siitä voi lukea kyseisen ryhmänkin ominaisuuksia. Esimerkiksi saman ikäluokan ihmisillä on tässä suhteessa yhteinen identiteetti, jota korostetaan yhteisillä riiteillä ja rituaaleilla: samanikäiset esimerkiksi valmistuvat peruskoulusta ja juhlistavat sitä yleensä yhdessä, mikä lisää yhtenäisyyden tunnetta. (Jargon 1998, s.v. Identity; Age-set.) Samalla tottakai korostuu raja niihin, jotka eivät ole samanikäisiä – tai saman kansalaisuuden omaavia, sukupuolen, ammatin tahi minkä muun ominaisuuden piiriin kuuluvia. Kun tiedän, mitä itse olen, tunnistan ihmiset, jotka ovat samanlaisia ja ne, jotka ovat erilaisia. Identiteetti muotoutuukin osittain suhteista toisiin ihmisiin, ja sillä on täten samankaltaisuutta käsitteenä statukseen ja rooliin. (Aro 1999: 177-178.)

Samoin rooli on käsitetty identiteettinä, jonka ” yksilö omaksuu tai joutuu omaksumaan ryhmänsä tai yhteisönsä jäsenenä tai sosiaalisen asemansa, statuksensa perusteella.” Ihmisillä on monia rooleja, joiden aktivoituminen riippuu tilanteesta ja läsnäolevista tai muuten vaikuttavista ihmisistä. Yksilö voi olla monessa roolissa yhtäaikaan – nuoren

opettajana koulussa voi toimia hänen vanhempansa, jolloin hän on yhtäaikaan oppilas että lapsi – tällöin hänellä voi olla vaikeuksia yhteensovittaa roolien vaatimuksia toisiinsa toteuttaakseen niitä samanaikaisesti. Samaiset ryhmät tai asemat, jotka asettavat yksilön tiettyyn rooliin, valvovat myös tämän roolin suorittamista ja toteutusta. Noudattaako yksilö rooliin sisältyviä normeja ja odotuksia? (Jargon 1998, s.v. Role.) Jokaiseen kohdistuu vaatimuksia ja jokainen kohdistaa niitä muihin: jokaisen tulee osata myöskin oman roolinsa vastaroolit – ne roolit, joita hän kohtaa ja joiden kanssa hän on vuorovaikutuksessa. Vastanämäkin hallitessaan yksilö saa aikaan onnistuneen roolisuorituksen. Roolin onnistumiseen vaikuttavat aina toiset ihmiset, heidän itseeni kohdistavat odotukset ja minun heihin esittämät vaatimukset. (Honko 1981: 174.)

Yksilöllä on useita statuksia eli sosiaalisia asemia. Eri ominaisuudet tuovat mukanaan erilaisia statuksia, jotka voivat tukea toisiaan tai olla ristiriidassa keskenään. Aiemmin aristokraattinen syntyperä on tuonut arvostusta, mutta mikäli kyseinen henkilö oli nainen, se vähensi vastavuoroisesti hänen arvoaan. Yksilö saakin osan asemaryppäästään pystymättä itse siihen vaikuttamaan, kuten sukupuolen, iän että ihonvärin. Osa on taas yksilön omalla toiminnallaan saavuttamia: koulutus, ammatti, aviosääty. Näiden kyseessä ollessa yksilö pyrkii sellaisiin statuksiin, joiden kautta hän uskoo saavansa arvostusta tai hyötyä. (Jargon 1998, s.v. Status; Ascribed status; Achieved status.)

Miten nämä kolme käsitettä suhtautuvat toisiinsa? Itse ajattelen asian seuraavasti: jokaisella on identiteetti. Joutuessaan erilaisiin tilanteisiin tietyt puolet identiteetistä tulevat esille ja korostuvat; nämä ovat rooleja. Nainen voi olla paljon kaikkea, mutta ollessaan aviomiehensä seurassa hän on etupäässä vaimo, lapsensa seurassa äiti ja niin edelleen. Näitä rooleja toteuttaessa ihmiset pyrkivät tiettyyn tavoitteeseen, tiettyyn päämäärään, joka on heidän mielessään. Naiset pyrkivät olemaan tietynlaisia äitejä tai vaimoja, ja he toimivat sen mukaan. He pyrkivät saavuttamaan tietyn statuksen roolisuorituksen kautta. Onnistunut äitiys, hyvin suoritettu äitirooli, johtaa hyvän äidin statukseen, paitojen silittäminen ja ruoan laittaminen hyvän vaimon statukseen – perinteisesti ajateltuna. Baarien naistenvenessoissa – huomautettakoon, että jatkossa käytän näistä sekä *tila-* että *paikka-*nimitystä tekemättä tai pohtimatta eroa näiden välillä, vaikka sekin olisi mahdollista – monet eri roolit ja niiden suorittamisen tavoitteet tulevat esiin. Tapa toimia miesten suhteen, naisten suhteen, ulkonäön suhteen; näitä tarkastellessa voi nähdä mitä naisten eri rooleihin kuuluu ja samalla kurkistaa

hieman naisten identiteetteihinkin – mitä eri puolia naisessa on ja miten tärkeitä ne näyttäisivät olevan kokonaisuuden kannalta.

Työn touhussa kellon ympäri

Tälle perustalle lähdin hankkimaan kentältä havaintoja päästäkseni toden teolla tonkimaan ja pohdiskelemaan vessojen mysteeriä. Havainnointi-iltoja oli yhteensä 16, näistä 9 ensimmäisellä ja 7 toisella kenttätöjaksolla. Kertojen määrä muotoutui itsestään: lopetin kun mitään uutta kysymysteni kannalta ei tullut vastaan. Tutkimustavakseni valitsin havainnoinnin saadakseni ensimmäisen käden tietoa siitä, mitä vessoissa todella tapahtuu. Havainnointi oli mahdollista suorittaa huomaamattomastikin, mikä edesauttoi mielenkiintoisen ja rajoittamattoman aineiston saamista.

Ensimmäisellä kenttätöjaksolla tein havainnoiteja kahdessa baarissa, jälkimmäisellä jaksolla kahdessa uudessa paikassa. Baarit valitsin Jyväskylästä yksinkertaisesti siitä syystä, että asun itse siellä. Itse baarit poimin melkoisen sattumanvaraisesti: sopivan ikärajoituksen omaavien paikkojen joukosta otin muutaman nimen. Osin tein valikoinnin sen perusteella, miten suosituiksi ja siten väkirikkaiksi tiesin paikat maineeltaan. Tämä takasi aineiston määrän – jos väkeä on paljon baarissa, se tarkoittaa, että naisiakin on runsaasti vessoissa. Pienemmissä tai hiljaisemmissä paikoissa ongelmia olisi tämän suhteen voinut syntyä. Muuten paikat poikkesivat kyllä luonteeltaan toisistaan: jokin oli vasta avattu, joku jo pitkään toiminut; jossakin soitettiin kotimaista musiikkia, joissakin uusimpia ulkomaisia listamenestyjiä ja toisissa tajunnanvirralta kuulostavaa klubimusiikkia. Toiset olivat isoja, toiset pienehköjä. Periaatteessa paikat olisivat siis voineet olla mitkä tahansa, mutta valitsin juuri nämä, koska niillä oli keskenään sopivassa määrin yhteneväisiä ja eroavia piirteitä. Tämä mahdollisti vertailun tyyliiltään erilaisten paikkojen kesken.

Aineistoksi näistä paikoista keräsin kenttätömuistiinpanoja, joista osa on tehty pelkkänä havainnointina ja osa osallistuvana havainnointina. Alunperin kandidaatintyötäni varten kahdessa baarissa kerätyt muistiinpanot ensimmäisellä kenttätöjaksolla (24.11.1999 –

17.12.1999 yrittäen ajoittaa havainnointi-illat tasaisesti viikonpäivien kesken aineistovinoutumien välttämiseksi) kirjasin ylös istuessani koko illan vessatilassa; en viettänyt normaalia baari-iltaa tanssien ja juoden, vaan omistauduin pelkälle tarkkailulle. Söin karkkia tai mandariineja, kulutin aikaa peilailemalla itseäni tai letittämällä hiuksiani kirjaten koko ajan vihkoihini mitä näin tai kuulin. Herätin toki ihmetystä, muttei kummassakaan paikassa kukaan aavistanut, mitä tein. Jonkun tullessa kysymään selitin rehellisesti mitä puuhailin. Tämä kirvoitti yleensä samantyyppisen vastauksen: 'Ai jaa, tosi mielenkiintoista, mä luulin että sä kirjoitat rakkauskirjettä sun poikaystävälles'. Kaksi ensimmäistä iltaa tosin istuin naistenvessan oven ulkopuolella tarkkaillen naisten menemisiä ja tulemisia vessoihin – näistä illoista sain erilaista, ulkopuolista, näkökulmaa vessan luonteeseen.

Tätä työtä varten tein lisää kenttätöitä (12.7.2002-24.8.2002). Tällöin kuitenkin suoritin havainnoinnin osallistuvana: menin baareihin kaverini kanssa enkä yksin, vietin iltaa normaalisti tanssien ja nauttien pari juomaa – en siis juonut siinä määrin kuin jos olisin ollut juhlimassa oikeasti, huomautettakoon – sekä jutellen ja katsellen toisia ihmisiä. Muistiinpanot kirjoitin pikaisesti ylös käydessäni vessakopissa, toisin siis kuin aiemmin, jolloin raapustin havaintojani ylös muiden naisten nähden. Tällä kertaa mukana oli kavereitakin, jotten senkään puolesta erottuisi joukosta. Samalla sain aineistoa enemmän, koska usein kävimme vuorotellen vessoissa, ja he kertoivat minulle, mitä heidän aikanaan siellä oli tapahtunut – näin en vaikuttanut epäilyttävältä, koska minun ei tarvinnut juosta vessassa alinomaa. Haluankin lausua kiitoksen Maarialle ja Kirsille avuliaisuudesta ja seurasta sekä erinomaisista uusista näkökulmista naistenvessoihin ja baareihin.

Työn ja tutkimuksen tekeminen ei varsinaisesti ollut laakereilla lepäilyä eikä ruusuilla tanssimista, vaikka monet tuttavani ihastelivatkin 'täydellistä' mahdollisuutta tehdä tutkimusta riekkuen aamuun asti baareissa ihan professorinkin hyväksymänä.

Kenttätöjaksossa oli omat vaikeutensa. Baarien tunnelma ja illanvietto on kuluttavaa, hiostavaa ja ärsykerikasta silloinkin, kun on viettämässä itse normaalia iltaa, saatikka silloin, kun täytyy huomioida tarkkaavaisesti ympäristöään ja tehdä siitä muistiinpanoja tutkimusta varten. Ajankohta on myöhäinen ilta ja yö, muut ihmiset ovat humalassa ja heitä on niin paljon, ettei kaiken näkeminen tai kuuleminen ole koskaan mahdollista. Jossakin vaiheessa alkaa väistämättä väsyttää, kun kello tikittää yli kahta yöllä ja yhä täytyisi jaksaa. Joskus en yksinkertaisesti jaksanut istua sulkemisaikaan asti, etenkin kun loppuillasta naiset eivät käy

enää ahkerasti vessoissa, vaan siellä saattaa joutua seisoskelemaan yksinäisenä pitkiäkin aikoja. Toisina iltoina houkutus siirtyä havainnoitsijan roolista havainnoitavien puolelle oli suuri: juovien ja iloisten naisten katselu, väentungos ja kuumuus sai aikaan halun ostaa jääkylmää siideriä ja heittää vapaalle itsekin.

Teknisesti ottaenkaan työn tekeminen ei ollut mutkatonta. Ranne kipeytyi monesti kun yritin saada ylös kaikki päällekkäiset, pikaiset ja sinne tänne heitetyt kommentit. Ylipäättään puheen kuuleminen oli työn takana musiikin jylistessä ja monien keskustelujen kovaäänisessä, yhtäaikaisessa melussa. Lisäksi halusin kirjoittaa muistiinpanot toisessa kenttätyöjaksossa toisilta naisilta salassa, joten monesti yritin muistaa kaiken kuulemani, kunnes pääsin koppiin töhertämään merkintöjä – joskus siihen saattoi kestää kauankin, mutta muistikapasiteetin kehittämiseen harjaantui. Toinen, sopivan hämäävä strategia oli kirjoittaa kännykällä merkintöjä tekstiviestien muodossa muistiin: tällöin saatoin tehdä muistiinpanoja toisten naisten silmienkin alla, mutta valitettavasti tämä ei ollut kovinkaan nopea tapa, vaan näpyttelyni oli aina väistämättä jäljessä puheen tahdistista. Vaikeuksista huolimatta aineisto osoittautui varsin hedelmälliseksi.

Ensimmäisen kenttätyöjaksoni muistiinpanoni, jotka kattavat koko illan yhtäjaksoisesti, ovat sekä arvokasta että validia tietoa myös tällekin tutkimukselle – etenkin kun en tehnyt niitä mitään tiettyä kysymystä mielessäpitäen. Jälkimmäiset havainnoinnit on toteutettu osallistuvasti, jolloin vietin 'normaalialta' baari-iltaa ja kirjoitin muistiinpanoni salassa, joten näitä kertyi tietenkin paljon vähemmän per ilta, mutta niiden etu on tiedonkeruun huomaamattomuus sekä se, että osa tiedosta kertyi omista tuntemuksistani ja näkemyksistäni yhtenä heistä – siis sisäpiiriläisen tietoa. Ensimmäisellä havainnointikierröksellä sain siis paljon informaatiota, joka kattoi koko illan, toisella tieto on syvempää ja interaktiivisempaa. Näitä muistiinpanoja vertailemalla saatoin todeta, ettei osallistumattomuuteni ole vaikuttanut ensimmäisten kenttätöiden muistiinpanojen laatuun vääristäen niitä. Samoja asioita on löydettävissä samoissa suhteissa molempien kenttätyöajanjaksojen merkinnöistä, jopa toisten naisten julkitulleita ajatuksia ja havaintoja minusta itsestäni.

Erytisesti kirjaamillani keskusteluilla ja puheenpätkillä on vahva merkitys aineistona. Spontaani, autenttinen puhe, jota ei häiritse tutkijan kyseleminen – kuten haastattelussa – tai avoin tarkkailu, ei sisällä häiriötekijöitä, jotka vääristäisivät sisältöä, vaan edustaa parhaimmillaan tutkittavaa aihepiiriä. Voin sanoa näin omasta aineistostani huolimatta siitä,

että ensimmäisellä kenttätyöjaksollani kirjoitin muistiinpanoja naisten nähden ylös – toisesta jaksosta sekä sen aineistosta voi vertailemalla päätellä, ettei aineisto ole vääristynyt. Vaikka siis puheen tallentaminen – joka etenkin tässä tapauksessa runsauden että yhtäjaksoisen jatkuvuuden vuoksi on tehtävä välittömästi havainnon jälkeen – voisi vaikuttaa tilanteen aitouteen, olen vakaasti sitä mieltä, ettei tässä tapauksessa ole niin käynyt. Aineisto noudatti yhtenäistä linjaa riippumatta siitä, olinko tehnyt muistiinpanot 'julkisesti' vessatilassa vai 'yksityisesti' kopissa. (Söderholm 1990: 253-254.)

Tämän lisäksi kandidaatintyötäni varten olin tehnyt kolme kyselyä kolmen eri aineen eritasoisilla luentokursseilla Jyväskylän yliopistossa, joita en nyt käytä suuremmalti (ks. lähdeluettelo sekä liite 1). Tämän aineiston etuna ovat kuitenkin niiden naisten vastaukset, jotka eivät käy baareissa tai eivät ole 'sisällä' baarinvessatunnelmassa. Näiden vastausten kautta peilaan vastakohtaa naistenvessoille. Kaiken tämän lisäksi työni päätelmiin ovat osin tiedostetusti, osin tiedostamatta vaikuttaneet omat kokemukseni naistenvessoista – näistä mainitsen enemmän jatkossakin, mutta huomautettakoon heti alkuun, että kokemuksistani oli enemmän hyötyä kuin haittaa. Monet muutkin tekijät ennakkotietojeni ohella ovat olleet potentiaalisia aineistoon vaikuttajia – havainnointitapani, juomattomuuteni, ensimmäisillä kerroilla baareihin yksin menemiseni. Kaikkia näitä tekijöitä olen kuitenkin muutellut kenttätöittäni edetessä: havainnoinnista osallistuvaan havainnointiin, juomattomuudesta pieneen naikkailuun, yksinäisyydestä kaverin kanssa kulkemiseen. Näin olisin voinut havaita, mikäli häiritsevät tekijät olisivat vaikuttaneet aineistoon – mitä ei siis tapahtunut.

Aineiston kasattuani siirryin analyysivaiheeseen. Kuten tuloksistani voi huomata, päädyin keskittymään naisten puheisiin pääasiallisesti. En myöskään seurannut kenenkään yhden ihmisen vessakäyntejä kokonaisuutena, vaan keskityin vessan yleistunnelmaan kiinnittämättä huomiota yksittäisiin ihmisiin. Tämä johtui sekä siitä, että yhtä ihmistä on vessassa vaikea seurata herättämättä huomiota, että halustani noudattaa vessan luonnetta: yhdellä naisella ei ole niin väliä, koska väki vaihtuu koko ajan tunnelman olennaisesti muuttumatta.

Puheenvuorot luokittelin aineistosta nousevien aihepiirien mukaan – miehet, ulkonäkö, illan suunnittelu ja niin edelleen – erilaisin värikoodein, ja käsittelin kutakin kategoriaa omana kokonaisuutenaan. Siteeraan naisten puheita niin kuin olen kirjoittanut ne ylös, mikä tarkoittaa puhekielisyyttä sekä mahdollisesti hienoisia epäloogisuuksia. Luettavuutta helpottamaan olen lisännyt lainauksiin merkin / ilmentämään lauserajaa sekä // puhujan

vaihtumista. V1-4 lähdeviitteenä viittaa kenttätyömuistiinpanoihini, S, M sekä SK kyselyvastauksiin.

Tulkitsen aineistoa faktisesti, eli luen naisten käyttäytymistä ja puhetta kuin ne olisivat tosiasioita. Nehän tietyllä tavalla ovat, nimittäin naiset kokevat maailman kyseisellä tavalla vaikka käsitykset eivät olisikaan objektiivisesti totta. Naiset voivat vaikkapa sanoa näyttävänsä aivan hirveiltä, eikä minun tarkoitukseni ole tässä työssä pohtia väitteen totuusarvoa, vaan sitä, että he näyttävät omasta mielestään rumilta. Näissä lausumissa on jotain samaa kuin Leea Virtasen tutkailemissa arkiuskomuksissa, jotka ovat käsityksiä, neuvoja tai ohjeita elämän eri alueista, jokapäiväisistä kuin myös harvinaisemmista sattumuksista. Nämä käsitykset muotoutuvat kokemusten pohjalta, joten ne eivät ole tarkkoja tilastollisia tai tieteellisiä päätelmiä, eikä todellisuudessa väittämässä ole välttämättä mitään reaalista pohjaa. Käsitykset ovat sitkeitäkin, ja siirtyvät sukupolvelta toiselle, ihmiseltä ihmiselle – lausahdukset suomalaisesta viinapäästä sekä miesten seksihalukkuudesta ovat lujassa riippumatta mahdollisista päinvastaisista todisteista. (Virtanen 1994: 9-10, 144-149, 173-176.)

Näiden käsitysten avulla yritetään ymmärtää muita ja selvittää erilaisista tilanteista. Yleisesti hyväksytyihin käsityksiin voi vedota helposti, mikäli haluaa neuvoa ja opastaa jotakuta, varoittaa tai säädellä toisen toimintaa tai perustella omaansa. Arkiuskomuksilla on turvallista aloittaa vaikkapa keskustelu, koska on todennäköistä, että muut ovat ainakin jossakin määrin asiasta samaa mieltä – lisäksi arkiuskomuksilla on takanaan edellisten sukupolvien tai ainakin oman sukupolven sisäinen tuki, mikä tuo väittämälle voimaa. Kaiken kukkuraksi, sen ohella, että omat näkemykset voi ilmaista helposti, perustellusti ja tiiviisti, arkiuskomukset auttavat meitä jäsentämään mielipiteitämme myös itsellemme. Maailman meille tarjoaman suuren määrän tietoa voi kiteyttää yksinkertaistettuun muotoon, jolloin toiminta helpottuu, kun kaikkia mahdollisia asianhaaroja ei tarvitse ottaa huomioon jatkuvasti. Tärkeää ei olekaan absoluuttisen totuuden selvittäminen, vaan elämän ja maailman selkiyttäminen, johtopäätösten ja ratkaisujen nopeampi päättely ja havaitseminen sekä toisten ihmisten kanssa kommunikoinnin helpottaminen. Subjektiviivisten ongelmien ratkaiseminen merkitsee ihmisille enemmän kuin objektiiviset tosiasiat – ihmisten tavoitteena on usein eläminen eikä tutkiminen tai selvittäminen. (Virtanen 1994: 48, 70-71, 75-76, 83.) Luonteeltaan naisten puhe vessoissa on juuri tämän kaltaista.

Joten kohti naistenvessoja! Seuraavana pohdin aiheeseeni olennaisesti liittyviä aihepiirejä, kuten sivistyneisyyttä sivilisaatioprosessin kautta että alkoholin luonnetta ja sen käyttöön liittyviä paikkoja, ravintoloita, naisten kannalta. Osansa saavat myös tausta-alueen ja liminaalin käsitteet valoitettuani ensin vessojen konkreettista puolta seuraavassa luvussa. Vihdoin viidennessä luvussa tarkastelen naisten puheita ja käyttäytymistä sekä niistä nousevia arvoja, minkä jälkeen astun askeleen taaksepäin pohtimaan naistenvessojen merkitystä naisille. Lopussa pohdiskelen työni sujumista ja mitä asioita olisin mahdollisuuksien salliessa vielä aprikoinut. Mutta nyt alkaa aiheeni tarkastelu, joskin hiukan kaukaa – aina renessanssien hoveista asti.

BAARIKÄYTTÄYTYMISEEN VAIKUTTAVISTA TEKIJÖISTÄ

Sarjakuva 3.1. Miksi Maisa pitää sosiaalista, iloista ja nautintoaineiden täyttämää elämäänsä häpeällisenä? Miksi hän käyttää sanaa 'holtiton'? Mitä arveluttavaa on alkoholin juonnissa ja illanvietoissa? (Lähde: Luhtanen ja Paju 2001: 56.)

Sivistyneisyyden taakka

Siihen, millainen yhteiskuntamme on tänä päivänä, on Norbert Eliaksen (1978) mukaan vaikuttanut paljon ns. sivilisaatioprosessi. Tämä kehitys alkoi jo renessanssin aikaan, jolloin hoveissa aristokratia alkoi erotella ja arvostella ihmisiä sen mukaan, osasivatko he käyttäytyä ja olla olemukseltaan hovin etiketin mukaisia. Tästä syntyivät erilaiset säännöt ja normit. Yksilön täytyi valvoa eleitään, asentojaan, ilmeitään, pukeutumistaan – lähes kaikkea – sillä ulkoisen olemuksen tuli heijastaa sisäistä, hallittua ihmistä, motivaatioita, tavoitteita, tunteita ja älyä. Kontrollointi ei koskenut vain itseä, vaan pian alettiin tarkkailla myös toisia. (Shilling 1993: 154-155; Elias 1978: 55-56, 78-80, 100.) Normien rikkominen johti leimautumiseen 'typeräksi', 'idiootiksi', 'sivistymättömäksi barbaariksi', noudattaminen taas oli merkki sivistyneestä, kokonaisesta yksilöstä. Käyttäytymiseen alettiin kiinnittää

huomiota mielessä se, mitä toiset ihmiset saattaisivat ajatella siitä ja etenkin epäonnistumisista. (Elias 1978: 55-56, 58-59, 82-83.) Virheistä seuraavaa arvonmenetystä sekä alennustilaa alettiin pelätä, häpeän leimaa kartella kaikin keinoin (Elias 1982: 254). Kaikki, mikä näkyi toisille ihmisille, joutui yhtäkkiä hillittömän valvonnan ja arvostelun kohteeksi ja sen arvo nousi yksilöiden välisissä suhteissa (Elias 1978: 79). Ruumiin, sen ulkonäön ja toiminnan, merkitys ihmisten välisissä sanattomissa viesteissä kasvoi huomattavasti (Shilling 1993: 1).

Tämä toisaalta helpotti ihmisten asemaa, koska ulkoisten rajoitteiden määrä väheni, mutta sisäistettyjen normien myötä yksilön sisäinen oman itsen kontrolli toisaalta vastaavasti kasvoi. Lapset omaksuivat jo pienenä vanhemmiltaan olemisen oikean tavan, ja se muotoutui osaksi heidän identiteettiään. Normeista tuli luonnollisia, itsestäänselviä, ja niitä alettiin noudattaa jopa yksin ollessa – häpeän tunne ei siis vaatinut ketään todistamaan taparikkomuksia, vaan yksilö oli sisäistänyt vaatimukset niin hyvin, että alkoi valvoa suoritustaan itsekin. (Elias 1978: 185, 188-190.) Tapojen noudattamatta jättäminen alkoi aiheuttaa yksilössä häpeää, vastenmielisyyttä ja kiusaantuneisuutta – aiemmin käsitetty 'luonnon vaarallisuus' muodostui osaksi yksilön minuutta: oman ruumiin toiminnassa ja käyttäytymisessä on jotakin vaarallista ja pelottavaa, joka täytyy piilottaa (Sinnemäki 1995: 232). Tietyt ruumiinosat täytyi peittää vaatteilla häveliäisyyden vuoksi (Elias 1978: 58).

Sivilisaatioprosessin vaikutukset näkyvätkin kehon pinnalla. Ulkonäkö ja mitä sillä ilmaistaan on nykyään tärkeää: ruumiit toimivat yksilön identiteetin sosiaalisina symboleina, joita yksilö muokkaa kovalla työllä ja jatkuvalla huolenpidolla muille välittyvästä vaikutelmasta. Ruumis on epätäydellinen syntyessään, eikä tulevaisuuskaan ole koskaan varma. Ruumis on aina käynnissä oleva projekti, aina vaatimassa huomiota ja vaivannäköä. (Shilling 1993: 5, 124-125.) Lika merkitsee epäjärjestyä, epäjärjestys epäonnistumista ja huolimattomuutta (Douglas 1994: 2). Naisen on koko ajan huolehdittava ulkonäöstään ja käyttäytymisestään, koska naisen status määräytyy olennaisesti näiden kautta. Rypyt ja vanhenemisen merkit ovat uhka, joka häivytetään ammattilaisten suunnittelemissa voiteilla ja maaleilla – ulkonäön esittämisen epäonnistuminen merkitsee itsetunnon ja oman arvon laskua. Ulkonäöstä huolehtiminen on mennyt jo siihen pisteeseen, että ruumiitkin koristellaan, huolletaan ja puetaan hautausta varten – kuolleenakin täytyy näyttää hyvältä, ikäänkuin luonnollisuudella ei olisi silloinkaan sijaa (Shilling 1993: 189). Erottautumisessa

kuitenkin on se ongelma, ettei vaikutus ole pysyvä. Statusta on luotava koko ajan, ja välillä se onnistuu, välillä ei – silloin yksilön status laskee (Sulkunen 1995: 140-141).

Juuri vessojen olemukseen tämä prosessi on vaikuttanut paljonkin. Ennen niin luonnollinen ulostamistoiminto joutui omalta osaltaan 'sensuurin' peittämäksi. Ennen renessanssia ruumiintoimintoja ei pidetty häpeällisinä ja likaisina. (Shilling 1993: 167.) Vessoihin liittyvät seikat näkyivät katukuvassa – tai haisivat: julkisten vessojen pistävä haju väritti esimerkiksi ensimmäisen vuosisadan Roomassa katukuvaa (Classen, Howes, and Synnott 1994: 17). Nyt sitä ei saanut tehdä julkisesti tai edes puhua siitä sen oikeilla nimillä. Virtsan ajatellaan olevan likaista, saastaista ja kenties myrkyllistäkin – tai ainakin epäterveellistä ihmiselle, vaikka, kuten palkittu suomalaismainos ilmoittaaakin, “[p]issasi on puhtaampaa kuin vesi, jota 1,5 miljardia ihmistä juo päivittäin”. Virtsan juominen on sivilisatoristen yhteyksiensä vuoksi ajateltu olevan äärimmäisen epämiellyttävää ja vahingollista, vaikkei näin todella olisikaan. (Miettinen 2002: D2.) Mutta uusi suhtautumistapa on tiukassa: luonnolliset toiminnot muuttuivat häpeällisiksi eikä niihin voinut edes viitata vähänkin vieraammassa väkiryhmässä – siksi kehitettiin erilaisia tapoja siirtää nämä tapahtumat, kuten peseytyminen ja ulostustoiminnot, pois toisten katseiden tieltä (Elias 1978: 136, 139, 164-165).

Ihmiset tarvitsevat tilan, jossa he voivat hoitaa häpeälliset tarpeensa muiden sitä näkemättä, tarkkaillakseen ja hallitakseen itseään onnistuneesti, pitääkseen arvoaan yllä. Tämä ajatusmalli näkyy baarien naistenvessoissa: biologiset tarpeensa voi tyydyttää yksin pienessä kopissa, jonka pystyy lukitsemaan ja jonne kukaan ei näe. Kuten Goffman huomauttaa, vessakopit ovat lukittavia, koska länsimaisissa yhteiskunnissa ulostaminen rikkoo muille suorituksille ominaisia siisteyden ja puhtauden vaatimuksia. Kopissa yksilö voi kaikessa rauhassa saada henkilökohtaisen julkisivunsa eli itsensä ja vaatteensa takaisin esityksen vaatimaan järjestykseen. (1971: 133-134.) Ihmisillä on tarve päästä toisten valvovien silmien alta silloin tällöin (vrt. sarjakuva 3.2).

Sarjakuva 3.2. Yksityisiksi luokiteltavia asioita peitellään toisilta ihmisiltä. Toisaalta juuri tällaiset, esimerkiksi seksuaalisuuteen tai sairauksiin liittyvät asiat, erityisesti kiinnostavat muita ja luovat halun tirkistellä. Ehkä siksi oma tutkimusaiheeni herättääkin uteliaisuutta. (Lähde: <http://www.sinfest.net/d/20010410.html>.)

Viitaten johdannossa mainitsemaani omaan kokemukseeni, naiset rikkovat joskus näitä sivilisaatioprosessin luomia normeja. Kuten kaverini kommentista voisi päätellä, tämän 'äärimmäisen häpeällisen' ulostamiskokemuksen jakaminen on jopa aivan 'luonnollista' heille. Toisaalta väitetään, että "[n]aisille pissa on selvästi yksilöllisempi juttu kuin miehille. Miehet voivat kimpassa lorottaa lavuaariin ja samaan aikaan nauraa rasvaisille jutuille" (<http://www.uwasa.fi/yolehti/3-96/pontto.html>). Silloin, kun kaksi naista menee samaan koppiin, tilanne latautuu merkityksillä. Oman itse kontrollointi tai kontrolloimatta jättäminen toisen yksilön seurassa ilmaisee ja symboloi näiden yksilöiden välistä suhdetta. Näiden yksityisiksi luokiteltavien asioiden näyttäminen toiselle yksilölle on muuttunut ystävyyden, hyväntahtoisuuden ja kiintymyksen merkiksi – luottamuksen osoitukseksi (Elias 1978: 136, 138; Elias 1982: 295-296). Häpeällinen ruumiin tyhjennys muuntautuu naisia yhteenliittäväksi toiminnoksi, ja kertoo samalla naisten keskinäisestä hierarkiasta. Häpeällisten toimintojen suorittamista sosiaalisessa hierarkiassa itseään ylempänä olevien edessä alettiin katsoa loukkaukseksi – myöhemmin rajoitus laajeni koskemaan lähes kaikkia ihmisiä. Tällainen käyttäytyminen toisten naisten seurassa todistaakin erityisen lämpimän ja vapautuneen ilmapiirin olemassaolosta ja siten naisten tasavertaisuudesta, koska heillä ei vaikuta olevan tarvetta jännittää tai käyttäytyä etiketin mukaisesti. (Elias 1982: 295-296.) Samoin monet muut biologiset välttämättömyydet, kuten nukkuminen, suovat samankaltaisen mahdollisuuden hävittää tai luoda eroja. Erottumisen ja yksityisyyden tarve johti erillisten makuutilojen tekemisen esimerkiksi isännille ja palvelijoille. (Löfström

1999B: 96.) Se, että toiset naiset saavat nähdä näitä julkisivun epäonnistumisen merkkejä – meikkiä korjailtaessa, ulostamista samassa kopissa käydessä, oman ruumiin kriittistä arvostelua – vessassa, liittää naiset tiiviiksi ryhmäksi ja korostaa ystävyysuhteita, tasa-arvon tunnustamista ja kiinteitä suhteita. Yleensä etenkin tuntemattomia ihmisiä ei haluta kovinkaan lähelle omaa itseä, mutta naistenvessoissa ventovieraatkin saavat selville asioita, joita ei ehkä muulloin hevillä tunnusteta lähemmille ystävillekään. Jakamisen halu talloo alleen yksityisyyden tarpeen, joka yleensä määrää toimintaa ajan ja tilan suhteen. Yksi alkuperäisistä pohdinnoistani koskikin tätä: kuinka nämä epätavalliset puheyhteydet ja avautumiset ovat mahdollisia? Tästä kuitenkin myöhemmin. Sitä ennen on pohdittava erästä baareissa hyvin näkyvällä sijalla olevaa elementtiä, jolla on myös yhteytensä sivilisaatioprosessiin.

Alkoholi – vaara, viettelys ja avain onneen

Yksi sivilisaatioprosessin jalkoihin jääneistä asioista oli alkoholi. Aiemmin varsinkin olut oli jokapäiväinen elintarvike, jota käytettiin niin normaalina juomana, että sitä saatettiin litkiä meidän näkökulmastamme hurjiakin määriä päivittäin – Schivelbusch mainitsee keskiverron englantilaisperheen juoneen päivässä kolme litraa olutta per henki 1600-luvun loppupuolella, lapset mukaan luettuna. Eipä ihmeikään, että “[e]nnen perunan käyttöönottoa olut oli leivän ohella tavallisen kansan pääravintoaine Keski- ja Pohjois-Euroopassa”. (1986: 30.) Suomen tilannekaan ei ilmeisesti ollut sen kummempi; miehet joivat vuodessa 15 litraa ja naiset puolet siitä absoluuttista alkoholia. Tämä määrä koostui oletettavasti suurimmalta määrin juuri oluesta: arkikäytössä olut oli miedompaa kuin juhlatilaisuuksissa tarjottu, mutta sitä siis oli arjessa että juhlassa. Oluenpano oli näkyvä osa normaalia elämänmenoa, se kuului perheenemännän töihin. (Apo 2001: 48; Jokinen 2002: A11; Schivelbusch 1986: 30.)

Sen lisäksi, että alkoholijuomilla on ollut suorastaan ravitseva tarkoitus, siihen on päihdyttävän vaikutuksensa vuoksi liittynyt myös mytologisia ulottuvuuksia. Oluen ja viiniin liittyy monta myyttistä kertomusta. Tarustoista löytyy tarinoita oluen synnystä (esim. Turunen 1999: 51, 102, 112) ja Raamatussakin mainitaan Jeesuksen muuttaneen vettä

viiniksi. Alkoholin voimalla on usein matkattu tämän maailman ulkopuolelle; ihmiset ovat päässeet alkoholijuomien kautta henkimaailman yhteyteen ja hurmukseen (Jääskinen & Voipio 1983: 24).

Näiden ominaisuuksiensa ja hyödyllisten käyttötarkoituksiensa vuoksi alkoholiin on suhtauduttu myönteisesti ja arvostettu arvokkaana aineena, ja se on näkynyt myöskin sen käytön säätelyssä. Kaikki eivät saaneet sitä juoda, vaan esimerkiksi naisille tätä juomaa oli tarjolla vain harvoin, kuten juhlissa, vaikkakin usein juuri he olivat oluen tekijöitä. Muita tällaisia ryhmiä olivat nuoret ja vanhukset. Näistä ryhmistä voi huomata sen, että etenkin heikkoina pidettyjen yksilöiden uskottiin olevan vaarassa joutuessaan kosketuksiin alkoholin kanssa. Käänteisesti vahvat ja työteliäät olivat ansainneet oikeuden ryypiskelyyn; ahkeralla työmiehellä oli ensisijainen oikeus viinaan. Ilmeisesti naisten töitä ei pidetty oikeuttavana tekijänä tämän perusteella: alkoholi oli palkkio miehisestä uurastuksesta ja merkki siitä, että henkilö oli arvostettu ryhmän keskuudessa. Tätä kunniaa ei myöskään peitelty tai häpeilty, vaan humalaa esiteltiin usein ylpeänä – samalla juoja ilmaisi kuuluvansa arvostettujen ryhmään. Känni oli statussymboli. (Apo 1999: 105, 107-109; Apo 2001: 385; Jokinen 2002: A11.)

Tämä suhtautuminen koki muutoksen, kun sivilisoituminen toi mukanaan jaottelun sallitun ja ei-sallitun, hyväksytyin ja häpeällisen välille. Olut ja viina jäivät auttamatta jalkoihin, kun kahvi, tee ja kaakao nousivat muotijuoman asemaan. Näillä juomilla ei ollut päihdyttävää vaikutusta, mikä edesauttoi kontrolloidun ja hienostuneen käyttäytymisen ylläpitämistä: etenkin kahvi sopi kuin nakutettu tähän – sillä uskottiin olevan kyky selvittää juovuksissa olevan pää (Schivelbusch 1986: 24, 44-45, 48). On huomautettava, että Schivelbuschin ajatukset koskevat pitkälti eurooppalaista ja erityisesti saksalaista nautintoaineperinnettä, mutta ovat sovellettavissa suomalaiseen tapakulttuuriin: kenties hitaammin, myöhemmin ja ilman suurempaa meteliä mutta silti kuitenkin vääjäämättä kahvi yleistyi meilläkin alkaen ylemmistä yhteiskunnan kerrostumista 1700-luvun puolivälissä ja tavallisen kansan keskuudessa 1800-luvun lopulla (Falk 1986: 235-236; Karisto & Takala & Haapola 1999: 159). Kahviin siirtyminen aiheutti monia muutoksia väestön päivä- ja viikkorytmissä: päivään kuuluivat yhä useammin aamu-, aamupäivä- ja iltapäiväkahvit (Karisto & Takala & Haapola 1999: 160). Samalla jo aiemmin kahviin siirtynyt säätyläistö alkoi huolestua vielä vapautuneesti ryypiskelevien talonpoikien ja työläisten tavoista ja moraalista. Syntyi Turmiolan Tommi ja muut enemmän tai vähemmän hienovaraiset kehoitukset raitistua,

myöhemmin alkunsa sai myytti suomalaisista juomatavoista: mielikuvia suomalaisesta viinapäästä valistus- ja raittustoiminnan käyttöön. Jokainen sai vastata juomisestaan itse. (Karisto & Takala & Haapola 1999: 164, 167.) Raittiusliikkeet syntyivät uudelleen ja uudelleen tukemaan sivistystä ja ohjaamaan kansaa tämän turmelevan juoman piiristä vain epäonnistuaakseen kerran toisensa jälkeen – edes alkoholin todelliset haittavaikutukset eivät estäneet sen suosiota (Schivelbusch 1986: 210). Alkoholin luonnetta Suomessa sävyttävätkin sekä raittiuden aatteet että viinan nauttimisen vapaan uhmakas luonne (Sulkunen & Alasuutari & Nätkin & Kinnunen 1985: 35).

Aiemmin alkoholi kuului siis esimerkiksi keskiajalla erottamattomasti arkeen. Toisin kuin nykypäivänä, juoma ei ollut itsessään paha – nythän alkoholin vaaroistahan varoitellaan joka puolella – vaan ongelmia syntyi vasta jos juoja käytti juomiaan väärin, eli liikaa tai väärässä paikassa tahi väärään aikaan. Väärinkäytettynä viinan uskottiin johtavaan yhä uusiin synteihin, kuten seksuaalirikoksiin, ja juomiseen käytetty aika oli pois kristillisistä toimista. Silti nämä olivat nesteen käyttäjän virheitä, eikä kukaan syyttänyt ‘tulilientä’. Juojan täytyi osata itse hillitä käyttönsä sopivuuden rajoihin. (Hanska 1997: 46-47, 49.) Mikäli juoja ei pystynyt tähän, häntä pidettiin jopa eläimellisenä – ei siis edes ihmisenä, vaan alemmalla tasolla olevana – ja hänen ajateltiin olevan “*juoppouden pirun*” hallitsema, eikä hänellä siten ollut valtaa tai kontrollia omaan toimintaansa. Tätä korostettiin usein kuvilla oksentamisesta liiallisen juomisen seurauksena. Yksilöllä ei ole silloin valtaa edes omaan kehoonsa. (Schivelbusch 1986: 40.) Myöhemmin asenteet ovat muuttuneet – alkoholia pidetään pahaan viettelijänä, ihmistä sen uhrina. Vanhat asenteet ovat tosin osin säilyneet, kiitos sivilisaatioprosessin, sillä toisaalta yksilön oletetaan ottavan itse vastuu elämästään ja hallitsevan siis kaiken muun ohella myös alkoholinkäyttöään, olevan subjekti eikä objekti (Ahola 1989: 71). Selvä esimerkki tästä oli televisiossa esitetty Fizz-siiderin mainos, jossa katsomossa muiden joukossa uimakilpailuja seurannut nainen alkoi yhtäkkiä kiljua hipihiljaisessa uimahallissa heittäen samalla alushousut altaaseen lähtölaukausta odottavien uimareiden eteen. Lopuksi mainos esitteli uuden siiderimaun ja tiedotti varmuuden vuoksi ”*Muista käyttäytyä hyvin*”. Asenteet vaihtelevat. Vaikka alkoholi onkin aine, jota voi syyttää monesta, ajatellaan myös, että ihmisen olisi pitänyt pystyä kuitenkin vastustamaan huumaavan aineen houkutusta.

Onko alkoholi sitten vain tavalla tahi toisella rappeuttava juoma? Ei, sillä siihen liitetään runsaasti positiivisiakin kokemuksia. Tutkimuksissa alkoholin käyttäjät, tavalliset

kansalaiset, kuvailevat alkoholin käyttämistilanteita ja sen vaikutuksia usein myönteisesti: humaltuminen rentouttaa ja vapauttaa stressistä (Voipio & Peltoniemi 1983: 372), lievittää jännitystä ja ahdistuneisuutta, se lisää voiman ja itsearvostuksen tunteita, sosiaalista hyväksyntää ja luontevaa käyttäytymistä (Halonen 1983: 58-60) ja vähentää estoja (Lindman 1983: 125) sekä keskustelu vilkastuu (Ylikahri 1983: 40). Käyttäjiensä mielestä alkoholi piristää, luo juhlatunnelmaa sekä helpottaa unohtamaan arkeen liittyvät harmit (Ahola 1989: 55). Alkoholin vaikutuksen alaisena on sallittua puhua muuten arkaluonteisista aiheista (Bruun 1972: 105). Ihmiset tuntevat olevansa nokkelampia, vapautuneempia, tutustuvat helpommin uusiin ihmisiin. Suurimmat myönteiset vaikutukset koetaan usein seurallisuuden ja sosiaalisuuden saroilla, joskin alkoholi edesauttaa joskus myös ongelmien ratkomista. (Säilä 1985: 155-156.) Alkoholi piristää ja luo juhlan tunnelmaa (Ahola 1989: 55). Helsingin Sanomien Nyt-liitteessä oli taannoin koko sivun mainos Elysée-kuohuviinistä. Kuvatekstissä kysyttiin *”Milloin suomalainen hymyilee, puhuu tuntemattomille, iskee silmää vastakkaiselle sukupuolelle ja tarjoaa lasillisen myös kaverilleen?” Kuulostaa ihan juhlalta.*” (Elysée 2002: 51.) Arjessa tämä olisi mainoksen mukaan mahdotonta, mutta kuohuviinin siivittämänä uskalletaan hieman enemmän. Mainio konkreettinen esimerkki populaarista alkoholikäsituksesta.

Aisteihin liittyvät toiminnot kantavat muassaan vahvoja kulttuurisiakin merkityksiä. Esimerkiksi makuaistiin liittyvä juominen yhteisöllisenä rituaalina lisää epäilemättä alkoholin juomisen positiivisia mielikuvia ja tunteuksia vastakohtanaan mielikuva yksin kotona ryyppäävistä rappioalkoholisteista. Alkoholijuomat eivät olekaan pelkästään juomia, vaan niihin liittyy muitakin merkityksiä. Nautintoaineena niillä *”koetaan olevan myönteisen ruumiillisen elämyksen tuottava vaikutus”* – mikä voi tarkoittaa monia eri asioita monen eri aistin alueella –, rituaalisena ja sosiaalisena aineena se saattaa ilmentää yhteiskunnallista identiteettiä. Monet eri ominaisuudet lisäävät siis alkoholin positiivisia piirteitä. Juomiseen liittyy humaltumisen lisäksi muita aspekteja, joiden katoaminen – kuten vaikkapa seuran puuttuminen yksin juopotellessa – voi viedä mennessään olennaisen osan kokonaisuudesta. (Falk 1986: 238.) Juominen liittyy ihmiset yhteen. Etenkin yhdessä kohotetut maljat kuvastavat yhteistä ajatusmaailmaa. Vastavuoroisesti kieltäytyminen juomasta rikkoo ryhmän välisen siteen, vastustaa yhteyden tunnetta. Ryhmän jäsenten juomista tarkkaillaan ja yhtenäiseen juontiin kannustetaan, siitä poikkeamisesta loukkaannutaan. (Schivelbusch 1986: 177, 179, 195.)

Alkoholin vaikutusta ihmisiin voi tarkastella toisen nautintoaineen, tupakan, kautta. Matti Piispa on löytänyt tupakanpoltolle ainakin seuraavia funktioita: rentoutuminen, elämän jäsentäminen (aamutupakka aloittaa päivän ja niin edespäin), ajan kuluttaminen tai aikalisän ottaminen. Se ilmentää riippumattomuutta, itsenäisyyttä ja vapautta. Tupakoidessa voi olla yksin itsensä kanssa, koota ajatuksiaan ja eristäytyä toisista ihmisistä. Paradoksaalisesti yhtäaikaan se merkitsee myöskin tiettyyn ryhmään kuulumista ja sen vahvistamista – tupakkatauoilla tai illanvietossa vaikkapa ravintolassa voi muodostua *“sosiaaliset rajat ylittävää yhteisyyttä”*, sisäpiiri, jossa vaihdetaan tietoja. Tupakoinnin aikana *“kootaan ajatuksia, suunnitellaan seuraavaa “siirtoa” ja ratkaistaan esiintulleita pulmia”*. Samalla korostuu raja tupakkaryhmään kuuluvien ja kuulumattomien välillä. (Piispa 1994: 266; Piispa 1995: 266-267, 269-270.) Samoja funktioita on selvästi alkoholillakin.

Juominen nautintona on ‘suosittua’ myös siksi, että tuottamistaan miellyttävistä tuntemuksista huolimatta se on häveliästä – sitä sopii harrastaa myös julkisesti. Juominen on yksilön oman sisäisen kokemuksen saareke siellä, missä täytyisi käyttäytyä viileästi ja itsensä hallitsevasti kiinnittäen huomiota koko ajan toisiin ihmisiin ja heidän reaktioihinsa. Suurena linjauksena sivilisaation edetessä lähiaistien kautta tulevat kokemukset ovat periaatteessa miltei kaikki siirtyneet yksityisyydessä koettaviksi, ja kaukoastit – kuulo sekä näkö – ovat julkisen piiriin kuuluvia. Lähiaistien – tunto, haju sekä maku – kautta tulevat aistimukset ovat monesti yhden ihmisen kerrallaan kokemia – jopa haju, sillä sivistyneeseen käytökseen kuuluu käyttää ja sallia ympäristössään lähinnä vienoja tuoksuja, ei rahvaanomaisia voimakkaita hajuja. Seksuaaliset nautinnot, esimerkkeinä tuntoaistimuksista, ovat normien mukaan tarkoitettu toteutettavaksi yksityisissä tiloissa. Näin siksi, että julkisesti hyvän maun mukaista on käyttäytyä ulospäinsuuntautuneesti ja kohteliaasti, ei itsekkään itsenäisesti. Osasta näiden aistien kautta tulevista nautinnoista on kuitenkin mahdollista nauttia myös julkisesti. Samoin kuin esimerkiksi tupakointi eli henkeen vetäminen, myös syöminen ja juominen ovat sallittuja julkisia ja samalla kuitenkin yksityisiä oraalisia nautintoja. (Falk 1986: 238-240.) Naiset yhdistivät esimerkiksi kahvin, konjakin ja tupakan kolminaisuudeksi, jonka osaset liittyvät erityisesti yhteen: *”mä en voi sille mitään / voi käydä kahvilla enkä polta mutta viinan kanssa mä haluan polttaa se on kun kahvi ja konjakki ja sikari”* (V4: 52-53). Näitä nautintoja toteutetaan erityisesti juuri juhliessa korostamaan tilanteen erityisyyttä, ainutkertaisuutta, ylellisen juhlallisuutta ja paremmuutta – silloin ei käytetä käsitteitä käytännöllinen, hyödyllinen, tarpeellinen. Sama näkyy siitähän seikasta, että naiset käyttävät baari-iltoinaan muodikkaita muttei omien sanojensa mukaan

aina mukavia vaatteita. (Falk 1986: 243; V4: 11, 47.) Alkoholiin liitetyt assosiaatiot ovat moninaiset.

Tarkkoja tuloksia alkoholin vaikutuksista on kuitenkin vaikeaa saada. Testien sekä kokeiden kautta ei voi saada lopullisesti selväksi ennusteita yksilötasolla: todellinen juomatilanne ja -ympäristö on erilainen kuin laboratorio. Ravintoloissa ja baareissa on monia muitakin tekijöitä alkoholin lisäksi, joita on vaikea erottaa toisistaan, kuten sukupuolten välinen jännite, seura, tanssi ja niin edelleen. Yksittäisistä tutkimuksista on riskialtista vetää päätelmiä alkoholin todellisesta voimasta. (Sinclair 1983: 43.) Yksilö sopeutuu yleensä ympäröivän ryhmän juomatapaan (Lindman 1983: 129), toisaalta jokaisella on omat syynsä juoda ja tavoitteensa, mitä he siltä hakevat – funktio vaihtelee yksilöstä toiseen (Halonen 1983: 60-61). Ja vaikka alkoholilla onkin merkitystä toimintojen suorittamisen tarkkuuteen, täsmällisyyteen ja keskittymiskykyyn, eivät nämä tulokset ole käytännössä relevantteja sen ajan kannalta, jolloin yksilö haluaa *rentoutua* eikä *suorittaa* (Bruun 1972: 105).

Alkoholin vaikutuksen tulkintaan vaikuttaa kuitenkin erityisesti sosiaalinen konteksti: yksilö toimii tilanteen normien mukaan ja tulkitsee tilannetta niiden mukaan. Tärkeitä ovat tilanteen kokeminen ja ennakko-oletukset. (Lindman 1983: 125-127, 129, 132.) Alkoholi toimii ylläkkeenä, joka ohjaa tulkitsemaan tilannetta vihjeiden mukaan, baariympäristön kyseessä ollessa seksuaalisesti. Kaksi paukkua perhejuhlassa ja kaksi baarissa vaikuttavat eri tavoin – moni saattaa tuntea itsensä 'himokkaaksi' baarissa muttei varmaankaan suvun parissa perhejuhlilla. (Nykyri 1996: 105 < Reinerman & Leigh 1987.) Samoin Satu Apo kirjoittaa kansankuvaajien ennen selvittäneen ymmärrettäväksi, miksi vaikkapa häissä tapeltiin: *“humala edisti jo olemassaolevien jännitteiden julkistamista”* jotka sitten kärjistyivät fyysiseksi toiminnaksi ja ärhentelyksi (Apo 2001: 137).

Useimmitenhan *“[j]uhlan ja juhla juomisen sosiaalisiksi funktioiksi on määritelty sosiaalisten suhteiden ja rakenteiden uusintaminen eli yhteisön eheyden vahvistaminen”*, jolloin jännitteitä pyritään estämään syntymästä eikä entisiin puututa, mutta kuten Apo huomauttaakin, tällaisissa tilanteissa myös päinvastainen on mahdollista. Rakenteita ja järjestyksiä voidaan kaataa aggressiivisestikin. (Apo 2001: 129.) Juhlan ‘pyhä’ ilmapiiri – arjesta poikkeava – mahdollistaa sekä arjen järjestyksen vahvistamisen että myös rikkomisen tarvittaessa. Alkoholi ei siis muuta yksilöä tai hänen käyttäytymistään olennaisesti erilaiseksi, vaan korostaa ja tuo esille ympäristön normeja, yksilön omia käsityksiä sekä

oletuksia niistä että toimintaa niiden mukaan. Voikin siis sanoa, että juominen baarissa on normien mukaista: siihen yllytetään ja kannustetaan; myönteisiä, seksuaalisia, rohkeutta lisääviä ja ujoutta vähentäviä vaikutuksia korostetaan. Baareissa on näiden tavoitteiden lisäksi muitakin tilanteita ohjaavia, voisi jopa sanoa lavasteita ja viittoja, joiden mukaan käyttäytyminen ohjautuu. Osalla näistä on juurensa ravintolalaitoksen historiallisessa luonteessa.

Maskuliininen maailma

Alkoholilla on aina ollut erityisiä merkityksiä ihmisille, ja sen käyttökin on ollut eri tavoin säänneltyä. Näiden kahden seikan ympärille onkin kehittynyt järjestelmiä, joiden avulla on pyritty valvomaan, ettei arvokas neste pääse väärin käsiin. Alkoholien käyttö oli sallittua vain tietyille henkilöille, tiettyinä aikoina, tietyissä paikoissa ja tietyillä tavoilla. Nämä määräykset ovat toki vaihdelleet aikojen myötä, mutta yhä edelleen on olemassa soveliaita ja epäsoveliaita tapoja nauttia alkoholia. On vaikeaa valvoa, kuka kurkustaan kumoa juomaa kotonaan tai pimeillä syrjäkaduilla, mutta ravintoloissa tehtävä helpottuu. Kuka pääsee alkajaisiksi sisään, kuka saa ostaa ja miten paljon, sekä kenelle käy se epäonni, että tarjoilu lopetetaan – näitä kaikkia voi henkilökunta valvoa. Henkilökunta tekee päätöksensä sekä lain että paikan omien sääntöjen mukaan, ja heijastaa siis vallitsevia konventioita, normeja, preferenssejä kuten myös käsityksiä siitä, millaisia ihmisiä baareihin halutaan ja toivotaan asiakkaiksi.

Paikoilla on yhteytensä asiakkaisiin: eri paikoissa käy erityyppisiä ihmisiä. Tällaista erottautumista on ollut jo kauan. 1600-luvulta lähtien, osittain kahvin vaikutuksesta johtuen, alkoholien käyttöä alettiin paheksua, ja sen nauttiminen siirtyi esimerkiksi porvareilla yhä enemmän yksityisen puolelle 'piiloon', koteihin ja klubeihin. Kapakka sitävastoin oli esimerkiksi viktoriaanisena kautena Englannissa julkinen paikka, jossa vierailu oli epäsopivaa ja häpeällistä – paitsi tietenkin alempien kansankerrostumien keskuudessa, missä kahvinjuonti ei ollut vielä saanut jalansijaa. Heille juominen oli positiivinen yhteenkuuluvuuden merkki toisin kuin ylemmissä yhteiskuntakerrostumissa, missä alkoholi

erotti ihmiset toisistaan. (Schivelbusch 1986: 156.) Tämän vuoksi kenties ravintoloitakin, joissa alkoholituotteiden nauttiminen on näkyvässä asemassa, saatetaan kammoksua ja paheksua – kahvin vallattua soveliaan juoman aseman alkoholin juominen on etenkin runsaissa määrin arveluttavaa. 1930-luvulla tanssiravintoloiden epäiltiin turmelevan nuorison siveyden, koska näissä paikoissa yhdistyivät sekä alkoholi että sukupuolten välinen seurustelu (Apo 2001: 215).

Täytyy kuitenkin huomata, että nämä ravintoloiden asiakaskuntaa koskevat huomiot usein tarkoittivat pelkästään miehiä. “*Suomalainen ravintolalaitos ei ole koskaan ollut koko kansan instituutio - - - Ravintola on kaupunkilaismiesten valtakunta*” kirjoittaa Koskikallio (1983: 237). Kun Schivelbusch mainitsee ihannoivasti juomisen liittävän yhteisön yhteen ja luovan avoimen tunnelman (1986: 195), hän ei ota huomioon sukupuolta. Jos naiset eivät saaneet juoda, he eivät liittyneet myöskään yhteisöön tai olleet tasavertainen osa sitä – eivätkä olleet samalla viivalla miesten kanssa. Kapakat ovat perinteisesti olleet miesten aluetta jonne naisilla ei usein ollut asiaa, tai jossa naisten juominen oli vähintäänkin arveluttavaa. Klubijuomisella on juurensa keskiajan kaupunkien ammattikuntien juomisrituaaleissa. Nämä olivat miehisiä ryhmiä. Samoin tuolloin juuri syntyneisiin yliopistoihin liittyi nykypäiväänkin asti säilynyttä juomista, joka symboloi vapautta verrattuna tuleviin aikuisvuosiin. Myöskin yliopistojen jäsenet olivat miehiä. (Jääskinen & Voipio 1983: 26.)

Vaikka Schivelbuschin kirja ja monet muut teokset tutkivatkin keskieuropalaista perinnettä, ei huomio osu harhaan Suomenkaan kohdalla. Tutkimuksessa suomalaisista lähiöravintoloista (Sulkunen & Alasuutari & Nätkin & Kinnunen 1985) mainitaan rahvaankin ravintoloiden olleen ”*julkisia kokoontumispaikkoja kylän miesyhteisölle*” ja sen myötä ravintoloiden arvot ovat olleet miehisiä arvoja (Sulkunen & Alasuutari & Nätkin & Kinnunen 1985: 14). Aholan mukaan baarien ollessa perinteisesti miesten hallitsemaa aluetta Suomessa naisten juomista ja käyttäytymistä tarkkaillaan ahkerammin kuin miesten olemista, ja heidät leimataan helposti huonoiksi naisiksi. Humalaista naista ei pidetä kauniina näkynä – naisen on onnistuttava juomisestaan huolimatta näyttämään kauniilta. (Ahola 1989: 13, 32-33, 44.) Ravintolat ovat täälläkin olleet miesyhteisöjen hallitsemia ja naisten asema näissä paikoissa on useimmiten ollut ahdistetumpi kuin miesten, vaikka varsinaista pääsyä ravintoloihin ei kukaan siis estäkään.

Koska alkoholin vaikutus käyttäytymiseen on ympäristön antamien vihjeiden mukaista (vrt. edellinen luku), on paikallaan väittää, että baariympäristössä naisen kulttuurinen asema tältä kannalta tulee esiin. Tämän vuoksi baarin vessa tämän statuksen ja siihen liittyvien roolien harjoittelupaikkana on itseasiassa mitä otollisin kohde tutkimukselle. Lisäksi Kettil Bruun mainitsee, että alkoholia käytettäessä "*sosiaalinen tilanne määritellään niin, että siinä on sallittua käsitellä sellaisia ongelmia ja kysymyksiä joita monet ihmiset eivät voi tavallisissa oloissa esittää*" (Bruun 1972: 105). Alkoholi toimii kulttuuristen normiemme paljastajana – vessoissa on helppo puhua naiseuteen liittyvistä arvoista ja määräyksistä, jotka muutoinkin nousevat pinnalle ravintolaympäristössä.

Palatakseni asian juurelle: mikä on baarien normiston suhde ulkopuoliseen maailmaan? Onko baarien maskuliininen henki vain jääne entisajoilta? Väitettä tukee Schivelbusch ilmoittaen omassa teoksessaan, että kapakka poikkeaa säännöiltään ympäristöstään, koska hänen mukaansa kapakassa olisivat säilyneet muilta elämänalueilta jo kadonneet tavat, jotka eivät ole merkityksellisiä sen ulkopuolella (1986: 175-176, 180-181, 195). Toisaalta, voisiko baari olla karnevalistinen nurinkurinen tila, jossa voi rikkoa arkielämän sääntöjä? On huomautettu, että "[s]e mitä tapahtuu ravintolan seinien sisäpuolella saa mielekkyytensä vain sitä ympäröivästä todellisuudesta, itse elävästä elämästä. - - - Kaikkea tätä on lähiöravintolan maskuliininen maailma. - - - Se rikkoo tavallisen maailman normeja - - -"

(Sulkunen & Alasuutari & Nätkin & Kinnunen 1985: 16-17). Vai onko se paikka, jossa liialliset krumeluurit karsiutuvat pois arvojen ollessa selvemmin havaittavia? Aholan väite poikkeaa Schivelbuschin näkemyksestä ja todeten ravintoloissa esiintyvien arvojen olevan pelkistyksiä siitä, mitä ihmiset joutuvat kohtaamaan muuallakin, ei siis vain menneisyyden jäänteitä. (Ahola 1989: 13, 32.)

Toisaalta siis sanotaan, että baarien säännöt ovat erilaiset kuin arjen, toisaalta baareissa väitetään vallitsevat samat – maskuliiniset – säännöt kuin muuallakin. Mainitaanpa omalla tahollaan, että ravintolan normit ovat yhteydessä arkipäivän käytäntöihin, ei noudattaen niitä vaan kääntäen arkipäivän normit ylösalaisin. Onko erilaisille näkemyksille löydettävissä kompromissia? Ravintolakäytännöillä on selviä juuria ravintolalaitoksen menneisyydessä, mutta maailma on muuttunutkin aikojen saatossa. Tämän päivän tendessejä ja iskusanoja ovat tasa-arvo ja feminismi – baarit heijastavat yhä tätä vastoin ideaa miesten maailmasta, joka näyttää väistyvän tai joka ainakin pakotetaan siirtymään syrjään uusien aatteiden tieltä. Ehkä ravintola tuo yhä arjessakin tavallaan vallitsevat, joskin piilevät, maskuliiniset säännöt

avoimesti esille huolimatta usein ainakin julkisista pyrkimyksistä tasa-arvoon ja uskosta kaikkien yhtäläisiin mahdollisuuksiin, samalta viivalta lähtemiseen. Tämä selittäisi sen, miten baareissa esiintyvä käyttäytyminen on järkevää arkipäivän näkökulmasta vaikkeivät nämä tavat kuitenkaan ole näkyvästi esillä muulloin kuin juhlassa. Havainnoimassani naisten toiminnassa on nimittäin piirteitä, joita voi olla vaikea nimittää moderneiksi ja tasa-arvoisiksi. Juhlan aikaan voi aina toteuttaa näitä aina pinnan alla kytteviä mielipiteitä ja rikkoa konventioita toimimalla niinkuin pohjimmiltaan ajattelee. Vaikka arjen puhdas ja ylevä päämäärä olisikin tasa-arvoisuus, baareissa käyttäytyään reilusti ja suorasukaisesti niinkuin asiat suurimmissa osissa tapauksista taitavat vielä olla: mies määrää ja nainen tottelee. Selvennystä ja perusteluja oman aineistoni pohjalta tuon esille tuonnempana, mutta ensin muita näkökulmia siihen, miksi juuri baarien naistenvessat ovat otollisia ympäristöjä tämän kaiken selvittämiseen.

NAISTENVESSOJEN MONET ERI KASVOT

Sarjakuva 4.1. Naisten- ja miesten vessat poikkeavat tunnetusti toisistaan jo varustustensakin puolesta. Jatkossa enemmän naistenvessojen ominaisuuksista. (Lähde: Adams 2000: 195.)

Vessat naisten silmien kautta

Tähän väliin on huomautettava, etten voi mainita havainnoimiani baareja nimeltä tai kuvailla niitä tahi niiden vessoja tarkemmin. Tämä johtuu siitä, että eräässä paikassa toivottiin baarin nimen jäävän mainitsemattomaksi. Yksinkertaisuuden vuoksi päätin jättää kaikki paikat anonyymeiksi, mikä olikin loppujen lopuksi helppoa, koska käyttäytyminen niiden vessoissa oli niin yhtenäistä, ettei jakoja tarvittu suorittaa. Samoin vessoista mainittakoon, etten jatkossa aio kuvailla niitä, jottei paikkojen tunnistaminen niiden avulla olisi ainakaan helppoa. Näidenkin samaan joukkoon niputtaminen on vaivatonta. Vaikkakin joitakin erityispiirteitä löytyy – jotkin ovat isompia, jotkin pienempiä, joissakin on sohva tai tuoleja tai mainoksia – ovat nämäkin paikat samankaltaisia keskenään. Tiivistettynä voi sanoa, että vessat sijaitsevat lähellä baarien sisäänkäyntiä ja narikkaa, niissä on ainakin kaksi

vessakoppia sekä iso peili tai useampia. Näissä puitteissa tutkimukseni kohteena oleva käyttäytyminen tapahtuu.

Konkreettista kuvailua tärkeämpää on selvittää, miten naiset mahdollisesti näkevät itse vessat. Tehdessäni toista kenttätöjaksota vuonna 2002 kävin ravintoloissa kahden ystäväni kanssa. Toinen heistä on ravintola-alalla työskentelevä, omasta mielestään aggressiivinen ja maskuliinen, ei naisen mallin – laiha, arka, feminiininen – täyttävä eikä siis tällaisiin paikkoihin sopiva, koska ei pidä toisten naisten kanssa vessassa käymisestä eikä jää peilaillemaan itseään (V4: 11-12, 33-34). Toinen oli kosmetologikoulua käyvä, perinteiseen naisen malliin sopivampi – feminiininen, pitää tanssimisesta, hänen mielestään miehen tulisi tehdä aina aloite – nainen. Mennessäni baareihin minulla oli seurani jompikumpi, muttei koskaan molemmat samalla kertaa. Kiintoisaa olikin seurata etenkin ensimmäisillä kerroilla näiden kahden reaktioita. Kerroin molemmille ensimmäisillä käynneillä työni aiheen ylimalkaisesti ja pyysin heitä kertomaan havainnoistaan vessakäynneillään, jotta saisin uutta näkökulmaa työhöni. Yllättävää oli, miten heidän huomionsa poikkesivat toisistaan niin paljon.

Ravintola-alaan perehtyneen ensimmäinen huomio oli episodista, jossa naispuolinen työntekijä tuli hätistelemään ilmeisesti omia juomia juoneita teinityttöjä vessasta pois (V4: 1). Hän kiinnitti huomiota erityisesti vessan sisustuksellisiin elementteihin (V4: 29) ja epäili vessojen olevan lähellä narikkaa, jotta niitä voi vahtia helpommin (V4: 31).

Kosmetologiopiskelija taas reagoi havaintopyyntööni: ”[siellä on varmaan sellasta että] *se laitto puuteria. Lumene-merkkistä*” (V4: 56). Samoin edellinen ystäväni väitti, että kaikki naiset arvioivat toistensa ulkonäköä vessassa, siinä missä jälkimmäinen pohdinnan jälkeen selitti naisten katsovan vessassa vain itseään, ei toisia naisia (V4: 63). Päädyin olettamaan, että ensimmäinen ystäväni on tarkkaillut naisia enemmän ulkopuolisena, koska hän ei tunne sopivansa heidän joukkoonsa, ja jälkimmäinen on vastaavasti ollut enemmän ‘sisällä’ naisen roolissaan eikä siis ole kiinnittänyt huomiota mahdolliseen tarkkailuun (katseista enemmän myöhemmin). Naistenvessan toiminta ja tunnelma on siis hyvin havaitsijasidonnaista – tilan luonne muuttuu katsojan mukaan. Jokainen saa sitä mitä odottaa.

Tästä sain todisteita tekemistäni kyselyistänikin. Jotkut vastaajat pitivät baarien vessoja ihan tavallisina vessatiloina ilman erityisiä merkityksiä. He olivat kuitenkin selvä vähemmistö, ja useimmiten syyt olivatkin harvinaisempia: yksikin vastaajista oli uskova, joka oli

baarissa vain katsoakseen ystävänsä bändin esitystä (S4). Vessa oli joillekin naisille paikka biologisia tarpeita varten eivätkä he välttämättä edes juoneet baarissa ollessaan. Heidän vastauksissaan näkyi ulkopuolisen näkökulma: ”[j]os naisten juttuja kuuntelee wc:ssä ulkopuolisena, tekee mieli ampua ne ämmät tai itsensä” (SK15) sekä ”[yliopiston vessassa] ei tarvitse kuunnella hiprakassa olevien juoruilua” (M9). Nämä tapaukset ovat kuitenkin vähäisiä eivätkä he selvästikään ole ’sisäryhmäläisiä’, mukana vessan tunnelmassa.

Sen lisäksi, että naiset vaikuttavat itse paikan tulkintaan ja antavat sille omia merkityksiä, näihin yritetään myöskin selvästi vaikuttaa ja tietynlaisten tulkintojen syntymistä tehdä todennäköisemmäksi kuin toisten. Tämän sain kenttätöni eri vaiheissa huomata. Baarien illanviettoa voisi kuvailla sanalla juhla, eikä mikään ravintolan seinien ulkopuolinen asia saa häiritä railakasta tunnelmaa, vaikka niiden olemassaolo tunnustettaisiinkin. Pyytäessäni tutkimuslupaa paikkoihin erään ravintolan päättävä ihminen antoi minulle tutkimusluvan sillä ehdolla, etten millään muotoa häiritse asiakkaiden illanviettoa. En saanut haastatella asiakkaita, en erottua muista asiakkaista mitenkään, en saanut antaa toisille ihmisille vaikutelmaa, että heitä tarkkaillaan. Hän oli varma, että olisin paikalle päästessäni kovinkin huomiota herättävä ja tieteellinen ja jouduin moneen kertaan toistamaan, että teen osallistuvaa havainnointia enkä poikkeaisi muista asiakkaista, että teen muistiinpanoni salassa enkä haastattele naisia tai kysele mitään muiltakaan asiakkailta. Vaikka olinkin jo puhelimesta luvannut tämän, järjestysmiehet teroittivat asian vielä ensimmäisen kerran paikkaan mennessäni. Joukosta poikkeava käyttäytyminen, johon saattaisi kuulua kyseleminen sekä avoin tarkkailu, voisi heidän mielestään pilata asiakkaiden illan, häiritä heitä, jopa murentaa tunnelman.

Toinen huomio tuli ravintola-alalla työskentelevältä ystävältäni: hän totesi, miten keskustan paikoissa työntekijät ovat järjestään hyvännäköisiä, kun taas kaupungin laiduille mennessä ei henkilökuntaa valita enää niin tiukasti (V4: 4-5). Haavio-Mannila ja Snickerkin viittaavat tutkimukseen, jonka mukaan “[j]uomispaikkojen rakenne antaa vaikutelman ikuisesti jatkuvasta, seurallisesta, leikkisästä tunnelmasta. Valaistustehosteet luovat kuvitelman, että on aina ilta-aika.” (Haavio-Mannila – Snicker 1980: 20 < Roebuck & Frese 1976.) Baarin sisälle yritetään luoda maailma, joka on täysin erillinen ja poikkeava kuin ulkopuolella, korostetaan ja tuodaan esille haluttuja kohteita (Haavio-Mannila – Snicker 1980: 81). Samoin kuin kirkas päivävalaistus pilaisi baarien tunnelman tuomalla päivänvalon kautta

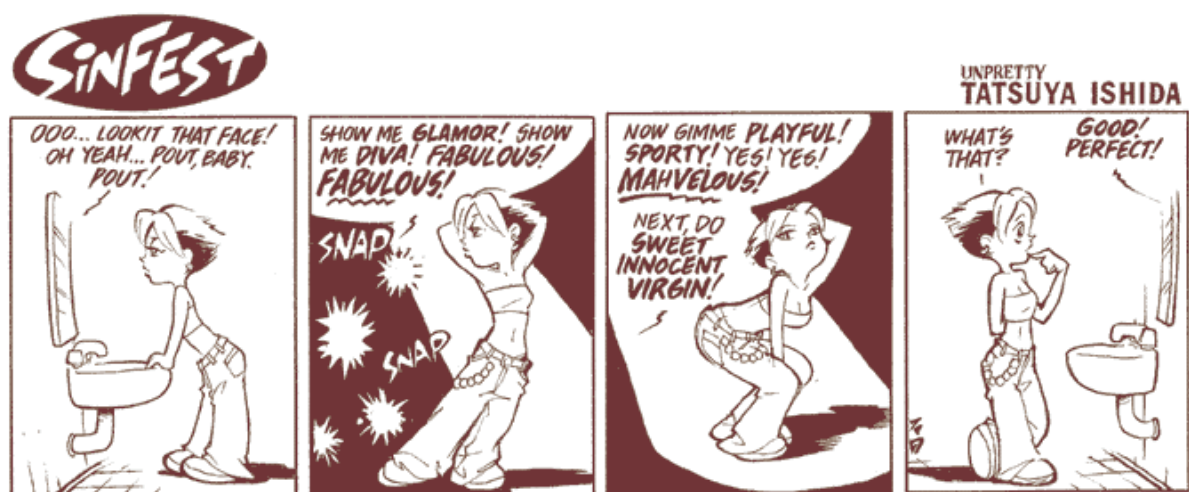
kunnollisuuden ja arjen vivahteita, samoin tutkija työssään herättäisi juhlijoissa ahkeruuden tai vakavuuden mielikuvia vapaalle heittäytymisen sekä rohkean uskaliaisuuden sijaan.

Ravintola itse siis panostaa paljon kyseisen harhakuivan ylläpitämiseen. Minkään ei anneta häiritä ilonpitoa ja villiä tunnelmaa. Ravintola voi vaikuttaa myös ihmisten ulkonäköön – henkilökunnan valintaan saattavat helposti vaikuttaa ns. ulkoiset tekijät; väärällä tavalla vaetetettuja asiakkaitakaan ei ole pakko päästää sisälle, vaan heidänkin täytyy olla siististi pukeutuneita – eräs nainen kertoi vessassa kerran pelänneensä, ettei hän pääse sisälle, koska hänellä oli kirpparilta ostetut housut (V4: 123). Lisäksi ikärajat vaikuttavat asiakaskunnan laatuun. Ravintola tekee siis sen minkä voi edesauttaakseen tyylikkyyden, kauneuden, keveyden vaikutelmaa. Tähän viittaavat myös erään ravintolan naistenvessasta löytyneet, kettingillä pöydässä kiinni olevat hiuslakkapullot, joita naiset saivat käyttää ilmaiseksi (V4:7). Naisia siis tavallaan yllytetään pitämään huolta ulkonäkönsä siisteydestä, ja tätä tarjousta monet käyttivätkin hyväkseen. Samalla ravintolan yleisilme muuttuu ‘laadukkaammaksi’.

Samaa loistokkuutta itse asiakkaat tuovat vaatevalinnoillaan. Muodikkaat vaatteet asiakkaiden yllä lisäävät paikan trendikkyyttä ja tietenkin itse asiakkaan hyvännäköisyyttä. Kauneudesta pidetään kiinni, vaikka aina se ei olisikaan järkevää. Itse yllätyin erään naisen puheista, kun hän selitti “*en saa vyötä kiinni kun nää nykyset vyöt on niin hankalia*” (V4: 11), toinen nainen opetti vaatteensa päällepukemista kaverilleen ”*yks nappi näin ja toinen pitää laittaa näin tää on ihan ufo systeemi*” (V1: 43). Miksi nainen käyttää sitten epämurkavaa vaatekappaletta – tai miksi vakavaa tutkimusta ei saa tehdä näkyvästi? Avainsana on *nykyinen*: moderni, trendikäs, tässä hetkessä oleva. Ravintolassa ollaan *juuri nyt* ajattelematta eilistä tai huomista sen kummemmin, ja tämän hetken vapautta ilmennetään toiminnalla ja ulkonäöllä, jolla ei ole tulevaisuutta – meikki ei kestä aamuun, korkokengillä ei voi kävellä pitkään ja sandaaleilla on suorastaan vaarallista liikkua lasinsirujen vuoksi (V4: 47), humala ei kestä ikuisesti, miehiä vikitellään muttei välttämättä tositaroituksella. Minkään ei ole tarkoitus kestää. Naisten toiminnalla on kyllä ulottuvuutensa, mutta se ei ole ajallisesti eteenpäin, vaan hetken sisälle. Sen, mitä yhteen minuuttiin voi sisältyä, ei ole tarkoitukseen ulottua loppuelämäksi, vaan jokainen minuutti on tarkoitus kuluttaa tyhjiin, ottaa siitä irti kaikki mitä voi, ja siirtyä seuraavaan.

Vessa tausta-alueena

Jotta jokainen minuutti olisi mahdollisimman intensiivinen, se vaatii paljon ennakotyötä. Kaikki esteet on raivattava tieltä sekä tuotava esiin onnistumiselle tuikitärkeitä edellytyksiä. Huoliteltu ja muodikas ulkokuori mahdollistaa hyvän itsetunnon ja -varmuuden, likaiset ja risaiset vaatteet voivat aiheuttaa häpeän tunteita ja niin edelleen, sillä hyvä tuuli syntyy oman tyytyväisyyden lisäksi muitten antamasta positiivisesta palautteesta. Goffman (1971) kuvaakin yksilön käyttäytymistä tavoitteelliseksi esitykseksi, jossa hän yrittää paljastaa yleisölleen vain ne asiat, jotka haluaa, ja piilottaa muut seikat. Yksilö siis aktiivisesti koettaa saada muille ihmisille välitetyksi tietynlaisen kuvan itsestään. Tausta-alue on alue, jonne yleisöltä estetään pääsy ja jossa esittäjät voivat käyttäytyä vapaasti ilman esityksen vaatimia pakotteita käyttäytyä tietyllä tapaa. Se on siis eräänlainen normiton tila: esityksen normit katoavat, koska esittäjät ovat kaikki tietoisia toimintansa todellisesta luonteesta eikä heidän siten enää täydy pitää yllä sääntöjen muokkaamaa toimintaa vaan voivat puhua suoraan esityksestä. Baarien tapauksessa naiset voivat vessoissa tarkastella itseään kriittisesti, korjailla vaikkapa meikkiään ja arvioida peilikuvastaan onnistumistaan ulkonäön suhteen (ks. sarjakuva 4.2). Naiset voivat vapautua esittämisestä ja tunnustaa huolestumisensa suorituksestaan tavalla, mikä ei ole sovelias salin puolella, mikäli he haluavat antaa itsestään houkuttelevan kuvan.

Sarjakuva 4.2. Tausta-alueella voi keskustella esityksestä, harjoitella sitä ja ylipäättään myöntää esityksen olemassaolon – julkisella alueellahan kaikki on päinvastoin 'luonnollista'. (Lähde <http://www.sinfest.net/d/20000318.html>.)

Baariympäristössä varmuus mahdollisuudesta heittää vessoissa esitys pois harteilta syntyy monista asioista. Koska henkilökunta rajaa liian nuoret henkilöt ja vessanoven kyltti väärän sukupuolen omaavat pois, tälle tarkkaan rajatulla vessa-alueelle ei yleensä eksy epäilyttäviä muukalaisia. Narikan ohittaminen sekä päällysvaatteiden jättäminen on rajapyykki, jonka ohittaneet ovat täyttäneet asiakkaalle asetetut vaatimukset – he eivät ole ketä tahansa kaduntallaajia. Vessassa olijat voivat luottaa siihen, että kaikkia voi tiettyyn rajaan asti kohdella kuin samaan luokkaan kuuluvia, koska tästä ovat edellä mainitut työntekijät ja tiedonantot symbolit pitäneet huolta. Tällöin vähenee toisiin, tuntemattomiin ihmisiin, liitetty epävarmuus sekä varautuneisuus. (Bauman 1997: 84; Sulkunen & Alasuutari & Nätkin & Kinnunen 1985: 83.) Baarien naisten vessoissa voi sanoa olevan yhtenäinen ryhmä myös senkin vuoksi, että baariin yleensäkin saapuu vain tietyn tyyliä ihmisiä. Yleisön itsekontrolli tarkoittaa sitä, että yleiselle paikalle avoimeen tapahtumaan ilmestyy paikalle vain sellaista väkeä, jotka kokevat kiinnostusta tapahtumaa kohtaan; ihmiset, jotka olettavat, ettei paikan ilmapiiri sovi heille, eivät saavu tapahtumaan ollenkaan (Salmi-Niklander 1989: 170). Näin naisetkin valitsevat illanviettotapansa ennako-oletustensa mukaan, mistä seuraa, että baareihin tulee vain ihmisiä, jotka luulevat tai tietävät nauttivansa illan atmosfääristä – siis ainakin osittain keskenään samankaltaisia.

Tausta-alueella tulee esille monia esityksestä poikkeavia asioita, kuten vaatetuksen ja julkisivun korjailu ja moitteettomuuden tarkastus, esityksen läpikäyminen, ryhmän jäsenten koulutus sekä puhelimen käyttö (Goffman 1971: 124-126). Tärkeää on, ettei yleisö pääse näkemään suunnittelua ja aluetta, jossa esittäjät voivat rentoutua, sillä muuten esityksen luonnollisuuden illuusio häviäisi. Tästä suorituksesta halutaan näyttää vain lopputulos, eikä sen aikaansaamisen ja ylläpitämisen vaivaa (Nykyri 1996: 27). Esittäjän on osattava erottaa julki- ja tausta-alueen toiminnot toisistaan ja käyttäytyä näissä tiloissa eri tavoin. Samoin siirtyminen alueelta toiselle on tapahduttava sujuvasti. (Nykyri 1996: 28.)

Oman aineistoni mukaan naiset hallitsivat tämän taidon. He kävelivät usein ilmeettöminä muita ihmisiä tarkkaillen vessoihin, oven avatessaan he vilkaisivat salia vielä pikaisesti ja livahtivat sitten oven toiselle puolen aloittaen usein samalla keskustelun. Ominaista matkalle oli hillitty tarkkailu, ikään kuin mennessään ja tullessaan nainen haluaisi määrittää ympäristönsä mahdollisimman tarkasti ja tarkkailla muiden ihmisten suhtautumista häneen

katseiden ja eleiden kautta. Vessoista lähtiessään he saattoivat vielä sisäpuolella keskustella ystävänsä kanssa tai vilkaista ulkonäköään pelistä, mutta oven auetessa he päättivät keskustelunsa pikaisesti ja kävelivät peräkkäin, puhumatta, paikoilleen. Tietenkin tälle on käytännöllisiäkin syitä, kuten musiikin suurempi voimakkuus salin puolella ja ihmispaljous, joka saattaa pakottaa kävelemään peräkkäin. Kuitenkin etenkin arkaluonteiset keskustelut aloitetaan ja lopetetaan vessan suojissa. Näitä ei haluta käydä salin puolella, koska koskiessaan vaikkapa miehiä voi vain kuvitella kuinka esityksen kulissit romahtaisivat, mikäli miehet kuulisivat heistä käytävää keskustelua tyyliin ”*oliksä kiinnostunut siitä miehestä // no en kun se kähmi suoraan perseeseen kiinni // no hyvä se tyyppi jonka kanssa mä tanssin oli aivan kamala - - - pitää kohta livistää siitä sitten*” (V2: 52-53). Kaikilla näillä keinoilla naiset yrittävät peitellä sitä tosiseikkaa, että vessoissakin sattuu ja tapahtuu – vessoissa esiintyvän yhteistyön määrä ja luonne on salattava (Goffman 1971: 116-117).

Tausta-alueelle liittyvillä toiminnoilla on yhdistävä vaikutus – vessoissa naisia voisi kutsua miltei salaliittolaisiksi. Tavaroiden lainaaminen yhdistää naisia toisiinsa: ‘käytämme samaa huulipunaa’. Periaatteessahan kaikilla on omat meikit joko mukana tai kotona, ja ne luokitellaan muutenkin yksityisiksi välineiksi. Esimerkiksi monissa kauneudenhoitoon liittyvissä lehdissä huomautetaan, ettei vaikkapa ripsiväriä saisi lainata kenellekään toiselle mahdollisten bakteerien ja tulehdusten siirtymisen estämiseksi. Aina ei kuitenkaan ole ollut näin. Antiikin aikaan harrastettiin ‘kollektiivista parfymointia’, jolloin suurten väkijoukkojen päälle saatettiin suihkuttaa hajuvettä ihmisten viihdyttämiseksi. Samalla vahvistettiin ryhmäsolidaarisuutta luomalla tällä tavoin yhdistävä tekijä erilaistenkin ihmisten välille. (Classen, Howes, and Synnott 1994: 27.) Meikkien jakaminen toimii samalla tavoin nykypäivänäkin – se luo yhteyksiä yksilöitten välille, liittää heidät samaan ryhmään.

Naistenvessat ovat paikka naisten keskinäiselle toiminnalle baariympäristössä. Tällaisten yksityisten tilojen, joissa vain tiettyyn ryhmään kuuluvat ihmiset kokoontuvat, annetaan usein olla omassa rauhassaan, säännöttöminä ilman järjestyksenvalvontaa (Goffman 1963: 9). Vessojen tapahtumat ovatkin naisista itsestään kiinni, heidän omaa itseilmaisuaan. Shirley Ardener mainitsee tilan viestivän sosiaalista organisaatiota – käyttäytyminen ja tila riippuvat toisistaan: tila määrittää siinä olevat ihmiset ja toisaalta ihmiset määrittävät tilan (Ardener 1981: 12-13). Vessa tilana ja naisten käyttäytyminen ovat merkityksellisissä suhteissa toisiinsa. Naisten käyttäytymiseen luodaan katsaus myöhemmin, mutta nyt katsokaamme vessaa sen toisen ominaisuuden kautta.

Vessa liminaalitulana

Liminaalin käsite liittyy Arnold van Gennepin luomaan siirtymäriittiteoriaan. Tämä kolmivaiheinen toimintakokonaisuus siirtää yksilön tietystä sosiaalisesta asemasta toiseen (PT 1998: s.v. siirtymäriitti). Aluksi yksilö erotetaan entisestä sosiaalisesta statuksestaan astuakseen lopulta uuteen: esimerkiksi naimisiin mennessään morsian irtautuu naimattomien naisten ryhmästä ja liittyy naimisissa olevien naisten ryhmään. Näiden kahden vaiheen välissä on siirtymäriitin välivaihe, liminaali, jossa yhteisö merkitsee osanottajien asemassa tapahtuvat muutokset vaikkapa symbolien tai rituaalisten tekojen avulla. Liminaalin käsitteen on luonut Victor Turner, joka kehitti edelleen van Gennepin siirtymäriittiteoriaa. (PT 1998: s.v. liminaali.)

Liminaalitulassa määritellään ja suunnitellaan tuleva status, jonka perusteella yksilö omaksuu tietyn roolin. Oman roolinsa lisäksi yksilön täytyy osata toimia odotusten ja normien mukaan, siis opetella ja hallita myös vastaroolit, joiden kanssa hän joutuu vuorovaikutukseen. Vasta näiden kautta yksilö voi taata onnistuneen roolisuorituksen, joten käyttäytymiseen vaikuttavat olennaisesti myös muut ihmiset. (Jargon 1998: s.v. Role; Honko 1981: 174.) Toisten ihmisten kautta omaa toimintaa seurataan ja arvioidaan, heidän reaktioistaan voi nähdä, onko suoritus ollut odotusten mukaista vai vastaista. Heidän toimintaansa voi pitää myös esimerkkinä, jota seurata. Oikeasta toiminnasta seuraa hyväksyntä. (Bauman 1997: 43.) Naisen rooliin kuuluu vastaroolina miehen rooli, joten naisten on tiedettävä ainakin jotakin 'mieheydestä', jotta hän osaisi käyttäytyä oikein miesten seurassa ollessaan. Tämä on laajaa tietoutta vaativa tehtävä, sillä naiseutta ja mieheyttä esitetään monissa eri paikoissa ja monin eri tavoin, kuten ulkonäöllä ja liikkumisella. (Löfström 1999A: 256-257.)

Usein initoijina ovat toimineet vanhemmat sukupolvet, kertoen kaiken jo kokeneena, mitä edessä on ja miten uuteen statukseen astuvien tulee osata käyttäytyä tästä lähtien. Naistenvessan erityispiirteenä initoijien roolissa ovat vertaiset, eli toiset nuoret naiset. Heillä ei välttämättä ole 'vanhaa viisautta' asioista, vaan heidän käsityksensä vaikkapa juuri naisen roolista on saanut alkunsa monista lähteistä, kuten vanhemmilta, televisiosta ja niin edelleen. Esikuvaksi saattaakin muodostua monen tietolähteen kompromissi ja konsensus, josta naiset

neuvottelevat vessassa. Naistenvessoissa tapahtuva initaatio on seurainitaatio, jossa harvoille ja valituille initoitaville kerrotaan jäsenten keskenään jakamat salaisuudet (Honko 1981: 152-153). Päivi Setälä (1993) kirjoittaa arkaaisessa Kreikassa naisten sosiaalistaneen toisensa ilman miesten puuttumista asiaan, samoin asia oli aikuistumiskysymyksessä (1993: 36) – nyt nuoret naiset oppivat naiseuden salat ilman oman sukupuolensa vanhempien edustajienkaan tukea. Juominen esimerkiksi on aikuisuuteen vahvasti liittyvä toiminto, ja naiset harrastavat sitä omalle ikäryhmälleen suunnatuissa baareissa ilman vanhemman kansankerroksen läsnäoloa. Näiden ryhmien irtoaminen toisistaan näkyy siitäkin, että usein eri ikäluokkien motiivit juomiselle ovat erilaiset. Vaikka alkoholin käyttö onkin siis aikuisuuteen liittyvä toiminto, se ei yhdistä kaikkia aikuisia keskenään. Negatiivisesti on väitetty aikuistumisen riittien puuttuvan nykyään jopa kokonaan, nuoruuden venyvän sekä aikuisten itse kieltäytyvän toimimasta ikänsä mukaisesti. (Lipponen 1997: 17-19; Kokko 1998: 13.) Kuitenkaan aikuisuus ilmiönä ei välttämättä ole joutunut epäsuosioon tai ole häviämässä. Kenties aikuisena olemisen ihanne sisältää eri merkityksiä ja tavoitteita kuin ennen: vakavuuden, paikoilleen asettumisen ja vakiintumisen sijasta painotetaan jatkuvaa uuden oppimiskykyä, sosiaalisuutta ja *small talkin* osaamista sekä itsensä toteuttamista. Tähän kehykseen saattaa sopia paremmin nuorten aikuisten ikäryhmän sisäinen keskinäisinitaatio kuin vanhojen arvojen vastaanottaminen vanhemmilta.

Gennepin mukaan siirtymäriiteissä esiintyy tiettyjä, samantyyppisiä rituaaleja merkitsemässä muutosta. Ne ovat erityisesti liittymisriittejä, joilla liitetään ihmisiä yhteen kokonaisuudeksi. Näitä ovat esimerkiksi toiselle kuuluvien tavaroiden, esimerkiksi maidon tai tupakan, käyttäminen, jonkin syötävän tai juotavan tarjoaminen toiselle, yhdessä syöminen, samannesteen juominen, samalla istuimella istuminen, toisen hierominen tai peseminen ja uuteen taloon astuminen. (Gennep 1965: 132.) Turner (1987: 106-107) on taas listannut omia, erityisesti liminaaliin liittyviä luonteenpiirteitä, kuten homogeenisyys, tasa-arvoisuus, anonyymisyys, statuksen ja omaisuuden poissaolo, alastomuus tai yhdenmukainen pukeutuminen ja epäitsekkyys. Nämä Gennepin ja Turnerin listat voidaan yhdistää helposti. Esimerkiksi juodessa maljoja korostuu juojien keskinäinen ystävyys ja hyväntahtoisuus – juoma symbolisoi tällöin osanottajien ystävyyttä ja yhtenäisyyttä (Schivelbusch 1986: 177-179).

Van Gennep puhuu myös ryhmien omista kielistä. Hänen mukaansa on olemassa esimerkiksi initoitavien omaa puhetta, jota käytetään erityisesti siirtymävaiheissa (1965: 169).

Liminaalissa, ainakin naistenvestoissa, puhutaan paljon; tarinoiden kertominen palvelee monia tarkoituksia. Tiina Pöyhönen on tutkinut äitien kertomuksia synnytyksistään, ja löytänyt esimerkiksi seuraavat funktiot: viihdyttäminen, toimintaan yllyttäminen, opastaminen, huomion herättäminen, epävirallinen äitiysvalmennus, naisten välisen yhteenkuuluvuuden vahvistaminen ja oman minän tukeminen hyvän jutunkertojan tai synnyttäjän roolin kautta (Pöyhönen 1989: 103-104). Juttujen rakenne ja sisältö määräytyvät sekä sen tilanteen mukaan, missä ne kerrotaan, että kuulijoiden ominaisuuksien mukaan – ovatko he synnyttäneet vai ei tahi ovatko raskaana – samoin siis myös kerronnan syyt. Kuulijan roolissa vastaanotetut kertomukset ohjaavat malleina ja esimerkkeinä myöhemmin omaa kerrontaa. (Pöyhönen 1989: 98, 100-101.) Näin tietyt normit ja kehykset kerronnalle ja juttujen stereotyypit siirtyvät vanhemmalta sukupolvelta nuoremmalle, että myöskin oman sukupolven sisällä ensin synnyttäneiltä seuraaville kantaen mukanaan arvoja sekä ohjeita.

Liminaali on välitila, jossa säännöt eivät päde; tila, joka on kahden 'säännöllisen' tilan välissä. Ollessaan liminaalissa yksilö on ei kenenkään -maalla, jossa voi ikään kuin tehdä mitä tahansa, koska normaalit olosuhteet ovat kääntyneet ylösalaisin. Sellaiset seikat kuin omaisuus, vaatetus ja status ovat menettäneet merkityksensä – kaikki ovat samanarvoisia ja -tasoisia, 'nimettömiä'. Näitä aspekteja ilmennetään yhdenmukaisella pukeutumisella tai jopa alastomuudella sekä epäitsekkyydellä. Esimerkkinä Turner mainitsee Ghanan Ashanti-kansan *Apo*-seremonian: kerran joka vuonna on aika, jolloin kaikilla on vapaus sanoa mitä toisista todella ajattelee. Kun yksilö on saanut sanoa asiansa, hänen sielunsa rauhoittuu ja tervehtyy, koska siitä katoavat pahat ajatukset ja viha. (Turner 1987: 95, 111, 178-179.) Tällaisten rauhoittavien ja epäkohtien luomaa ärtyneisyyttä purkavien ominaisuuksiensa vuoksi on sanottu, ettei mikään yhteisö selviäisi ilman liminaalia – mainittakoon, että yhteiskuntaa ilman baareja on kuvattu totalitaariseksi, kieltojen täyttämäksi (Ahola 1989: 38-39; Turner 1987: 129). Kapinointi edellyttää tietoisuutta kohteena olevista säännöistä; hetkellinen sääntöjen rikkominen on mahdollista vain pysyvien normien kontekstissa (Sulkunen & Alasuutari & Nätkin & Kinnunen 1985: 16).

Etenkin turismin tutkimuksessa on pohdittu yksilön kokemuksia liminaalista. Hänen leikinomaisen matkansa hyöty piilee juuri reissun ajan toiminnan erilaisuutena verrattuna arkeen – se on milteinpä kapinaa jokapäiväisiä rutiineja vastaan, mikä mahdollistuu ihmisen irtautuessa normaalista kontekstistaan ja kääntäessä arkiroolit ylösalaisin. Päinvastaisuus arkeen tuo esiin yksilöä vaivaavia ristiriitoja ja turhautumisia, mutta samalla näiden

ilmituomisen kautta ne hyväksytään osana ihmisen arkea. Liminaalisuuden hetkellisyys tuo helpotusta arkeen mahdollisuudellaan puhua tai muuten tuoda julki epäkohdat. (Salmi-Niklander 1989: 187; Veijola 1989: 131-132.)

Turisti kokee yhteenkuuluvuutta matkaryhmänsä kanssa; sen muodostaviin henkilöihin hänellä on tasa-arvoinen suhde “*emotionaalisen yhteisöllisyyden*” vallitessa ja yksilöiden välisten tiukkojen rajojen hälvetessä (Salmi-Niklander 1989: 186; Veijola 1989: 132).

Yhteyden luominen on helppoa tällaisissa poikkeavissa liminaalitalanteissa. Esimerkiksi lomamatkoilla on helppoa puhua toiselle suomalaiselle turistille. Ympäristön eksoottisuus ja paikallisten asukkaiden erilaisuus nostaa suomalaisuuden yhdistäväksi piirteeksi ja kumooa estot. Esimerkiksi suomalaisuus on matkalla riittävä syy aloittaa keskustelu. Se on riittävä myös siinäkin mielessä, ettei sen lisäksi tarvita välttämättä muita yhtäläisyyksiä. Yhteinen kansalaisuus ohittaa muut erot, kuten luokka- tai varallisuushierarkiat. Kotimaassa tämä ei riittäisi perusteeksi: kun suurin osa muista omaa saman kansalaisuuden kuin itse, tarvitaan muita, pätevämpiä perusteluja kontaktin luomiselle. (Jokinen & Veijola 1990: 122; Selänniemi 1996: 198.) Eikä näihin kontakteihin kuulu velvoitteidenkaan ulottuvuuksia: yhtä vaivattomasti kuin yhteys voi syntyä matkalla, se voi katketa takaisin tullessa. Kukaan ei oletakaan yhteyden säilyvän kotimaassa, kenenkään pitävän sitä aktiivisesti yllä. (Selänniemi 1996: 198; Selänniemi 1999: 277, 279-280.)

Ero arkeen ei ole absoluuttinen. Lentokentällä voi jo alkaa maistella ensimmäisiä oluita ennen koneeseen astumista – meikatessaan kotona ennen baariin lähtöä nainen voi juoda drinkkejä ja tanssahdella musiikin tahtiin. Samoin kuin lomakohteestakin, myös baarista voi soittaa kotipuoleen ja tiedustella kuulumisia. (Selänniemi 1996: 196-197.) Joka tapauksessa lomalla voi irroitella, kun normit höllentyvät ja piilevät halut, taipumukset tai yksinkertaisesti uteliaisuus pääsevät esiin kontrollin ikeen alta (Selänniemi 1996: 197) – matkalla voi mennä pidemmälle kuin kotona voisi kuvitellakaan (Jokinen & Veijola 1990: 64). Osa matkan viehätyksestä johtuukin tästä, eikä sen vuoksi kaikille matkakohde olekaan tärkeä, vain mahdollisuus päästä irtautumaan arjesta kauas pois. Yhtälailta naiset saattavat yhden illan aikana kiertää baarista toiseen tai muuttaa suunnitelmiaan: merkitystä on yleisesti baarissa olemisella, ei välttämättä *tietyissä* baarissa olemisella. Fyysisen paikan että ympäristön virikkeiden muuttuessa vaihtuvat myös henkiset asetelmat arjen rutiineista juhlan kokeiluihin sekä irrotteluihin. (Selänniemi 1996: 198, 219.)

Tällaiset tarpeet ja mahdollisuudet on eristetty normaalielämästä usein joko alueellisesti – toisiin maihin, etelään, baareihin, seksibaareihin tai strip-teaseklubeihin – tahi ajallisesti esimerkiksi yöhön. Yhtälailta normaalielämä on eristetty näiltä alueilta: baareista ei vaikkapa yleensä löydä kelloja seiniltä, koska ne viittaavat säntilliseen päiväjärjestykseen ja aikarajoituksiin. (vrt. Selänniemi 1996: 219.) Siirtymäriittejä käsiteltäessä huomiota onkin kiinnitetty myös eri vaiheiden välisiin rajoihin, joita konkreettisissa ja ilmiselvissä muodoissa ovat ovet ja kynnykset (Junkala 2000: 101). Liminaali on tosielämästä irrallaan. Siellä tapahtuu muutos sekä yksilön asemassa että yhteisön rakenteessa sikäli kun yksilöt vaihtavat rooliaan ja paikkaansa siinä. Siellä tapahtuvat rituaalit ovat yhteisön sisäisiä viestejä, joihin kuuluvat esineet, teot ja tapahtumat ilmaisevat merkityksiä. (Saarikoski 1994: 17-19.)

Muutosten vessa

Kuinka nämä kaksi teoriaa sitten soveltuvat toisiinsa ja vielä baarin naistenvessaan? Monista liminaalitalan tunnusmerkeistä voi havaita, että naistenvessoissa on paljon liminaalin ominaisuuksia. Vessoissa vallitsee tasa-arvo. Jotakin naistenvessan ystävällisestä ja vapaasta ilmapiiristä kertoo tavaroiden antelias lainailu – naiset kyselevät sekä ystäviltään että tuntemattomilta (esim. V4: 23, 100) vaikkapa meikkejä tai harjaa lainaksi. Samoin löytyy myös monia tausta-alueen merkkejä. Kännykkään puhuminen, maskeerauksen korjaileminen ja niin edelleen ilmentävät vessan vastakohtaisuutta salin puolen 'esittämiselle'. Kuten Nykyrikin huomauttaa, vaikka salin puolella suhtautuminen omaan ulkonäköön vaikuttaa välinpitämättömältä, vessassa illuusio särkyi: vielä juuri ennen salin puolelle astumista meikki ja vaatetus tarkastetaan (1996: 28).

Tavaroiden jakamisen lisäksi puhuminen tuntemattomillekin naisille kertoo poikkeavasta tilasta. Puhekontaktin ottamistilanteita ovat vaikkapa utelut siitä, ketkä kaikki ovat jonottamassa koppiin (esim. V4: 9), yksinkertainen kehuminen tai anteeksipyyntö, kun yrittää päästä täpötäydessä tilassa peilin luo (V4: 144-145). Joskus naiset varoittavat toisiaan esimerkiksi jostakin omituisesta möhnästä lattialla (V4: 27) tai huulipunatiputtamisesta

roskikseen (V4: 75-76). Joskus muodostuu vain hetken kestävä jutustelutuokio, kuten tuntemattoman naisen selittäessä ystävälleni vessassa *“piti tulla suoraan jonoon kun join tuossa pihalla ja täällä on aina pitkät jonot mut nyt oli pihalla vaan vartin jonot”* (V4: 141) tai liki tyhjän ravintolan vessassa tytön kysellessä minulta *“vähän porukkaa / tekis mieli jamittaa / ootsä mistä suomipoppipuolelta vai / ai sä oot niitä [jotka ei pidä Paula Koivuniemestä]”* (V4: 133-134). Kaikki nämä repliikit tosin esittävät perustellun syyn puheyhteyden luomiselle, olkoonpa se sitten ihmettely illan väkimäärästä tai tiedustelu siitä, kuinka monta naista on jonottamassa koppiin. Täysin yllättäen tai perusteetta ei yleensä turinatuokiota aloiteta, ellei aloitteen tekevä osapuoli ole sitten vahvasti humalassa (esim. V4: 89-94). Humaltila laskee kynnystä aloittaa puhekontakti eivätkä kontaktin kohteeksi joutuneet naiset pidä tällöin puhujaa ‘epäilyttävänä’ tai ‘omituisena’. Humalaista ihmistä on helppo ymmärtää ja lähestyä etenkin, jos itsekin on samankaltaisessa tilassa – humala yhdistää.

Omasta kokemuksestani voin kuitenkin todeta, ettei nämä syyt täysin selitä vessan vapautunutta ilmapiiriä keskustelun avaamiselle. Päiväsaikaan julkisen tilan vessassa, kuten yliopiston tai viraston naistenvessoissa, vaikka jonoa olisi, ei tilaan ilmestyvä uusi tulokas utele ‘jonotusnumeroaan’, vaan seuraava koppiin pääsevä onnekas valitaan usein epämääräisellä vilkuilu- ja nyökkäyskommunikoinnilla: vilkaisen kopin vapauduttua toisiin naisiin, onko kukaan vaatimassa vuoroaan; mikäli ei, menen itse koppiin; mikäli joku toinen ilmaisee pienellä liikehdinnällä oikeuttaan vapautuneeseen eriöön, nyökkään kohteliaasti myöntymykseni hänen vaatimukseensa. Näissä tapauksissa puheyhteyttä ei synny, vaikka edellytykset sille olisivat olemassa – baarien naistenvessoissa täytyy olla siis jokin lisätekijä helpottamaan ‘suun aukaisemista’. Tässä astuvat liminaali ja tausta-alue esiin.

Jos pohditaan liminaalin käsitettä, voisi kysyä mitkä ovat sitten ne kaksi olotilaa, joiden välinen liminaalitila vessa on? Yleensä vessaan mennään jonkin epäkohdan takia, kuten ulostamistarpeen, meikin rapistumisen, kännykkään puhumisen tai muuten vain kaverin kanssa juttelemisen takia. Näissäkin puhetapauksissa yleensä aihe on jokin asia, joka halutaan selvittää, joka on jäänyt vaivaamaan taikka sitten kaverilta kysytään vastausta johonkin kysymykseen. Vessasta taas poistutaan, kun ratkaisu ongelmaan on löytenyt. Vessa onkin siis tila, jossa korjataan omasta itsestä löytenyt virhe ja muututaan jälleen julkiseen tilaan ja esitykseen kelpaaviksi. Kuten sen voisi ilmaista: baarin vessassa nainen siirtyy ‘hieman rapistunut ja repsahnut nainen’ -statuksestaan ‘illan bilehilekuningatar’ -statukseen

– tai kuten Ilta-Sanomat sen tiivisti: "[s]illoin meikittömistä maahisista muokkautuu katseenkestäviä kaunottaria" (Pihlajamäki 2000: 39). Monenmoiset probleemat sekä täydellistä esitystä ja roolisuoritusta haittaavat seikat poistetaan vessassa. Ja tämä roolisuoritus on tietenkin naisen rooli – upean näköinen, hienosti pukeutunut yksilö, joka kestää miesten katseet. Juhlatauuli on myös yksi vaatimus, sillä murjottava ihminen ei sovi tanssiravintoloiden kuvaan (Ahola 1989: 51).

Jotakin kummallista on kuitenkin siinä, että siirtymäriitti, joka yleensä on kyseenalaistamaton, kerran tapahtuva rituaalisiirtymä, yhdistyy tausta-alueen tietoisien laskelmoivaan ja usean kerran illassa tapahtuvaan toimintaan. Näiden kahden 'olotilan' luonteet ovat sinänsä vastakkaisia, mutta silti ne yhdistyvät baarien naistenvessoissa. Vaikka liminaalin luonteen mukaisesti oikeanlaisen naisen rooli opetellaankin, se täytyy luoda uudelleen monta kertaa illassa – jokainen nainen käy noin 2-3 kertaa vessassa illan aikana. Minne jo saavutettu status katoaa näiden käyntien välillä?

Lisäksi esimerkiksi täysi-ikäiseksi pääseminen edellyttää monissa heimoissa rituaaleja, joita ilman yksilö ei yksinkertaisesti usko olevansa päässyt irti lapsen asemastaan, oli hän minkä ikäinen tahansa. Initoimattomia halveksitaan eikä rituaalin salaisuuksia kerrota ulkopuolisille (esim. Aromaa 1994: 98-100). Rituaalia pidetään pyhänä, kunnioitettavana ja arvokkaana asiana. Kuitenkin naiset vessassa tietoisesti suunnittelevat tulevaa suoritustaan naisena – mitä tehdä ja mitä sanoa muille salin puolella, eikä tässä tunnu olevan tippaakaan juhlallisuutta mukana. Rituaali on muuttunut salajuoneksi. Nainen ei *muutu* naiseksi, vaan hän suunnittelee käyttäytymistään *vaikuttaakseen* naiselta.

Tämä tarkoittaa sitä, ettei esitys ole luonnollinen – jos se olisi, ei sitä tarvitsisi opetella. Täydellisen naisen rooli on opeteltava. "*Naiseksi ei synnytä, vaan naiseksi kasvetaan*", kuten Simone de Beauvoir sen ilmaisi. Koska illan aikana tanssiessa ja juovuksissa meikin ja vaatteiden kunto saattaa kärsiä helpommin kuin päivällä vaikkapa kävellessä kadulla, sitä täytyy korjailta koko ajan. Jos et huolla itseäsi, et ole nainen, sillä naisen täytyy olla kaunis ja huoliteltu koko ajan (ks. esim. Wolf 1996) – näin kärjistettynä. Siksi naiseutta ei voi saavuttaa kerralla, vaan se on jatkuva prosessi. Naiseuden voi menettää, jos ei ole tarkka.

Koska naiseus on epävarma ominaisuus, siitä täytyy pitää huolta koko ajan. Tähän tarvitaan tausta-alueen suunnitelmallisuutta. Toisia naisia neuvomaan, miten voisין parantaa

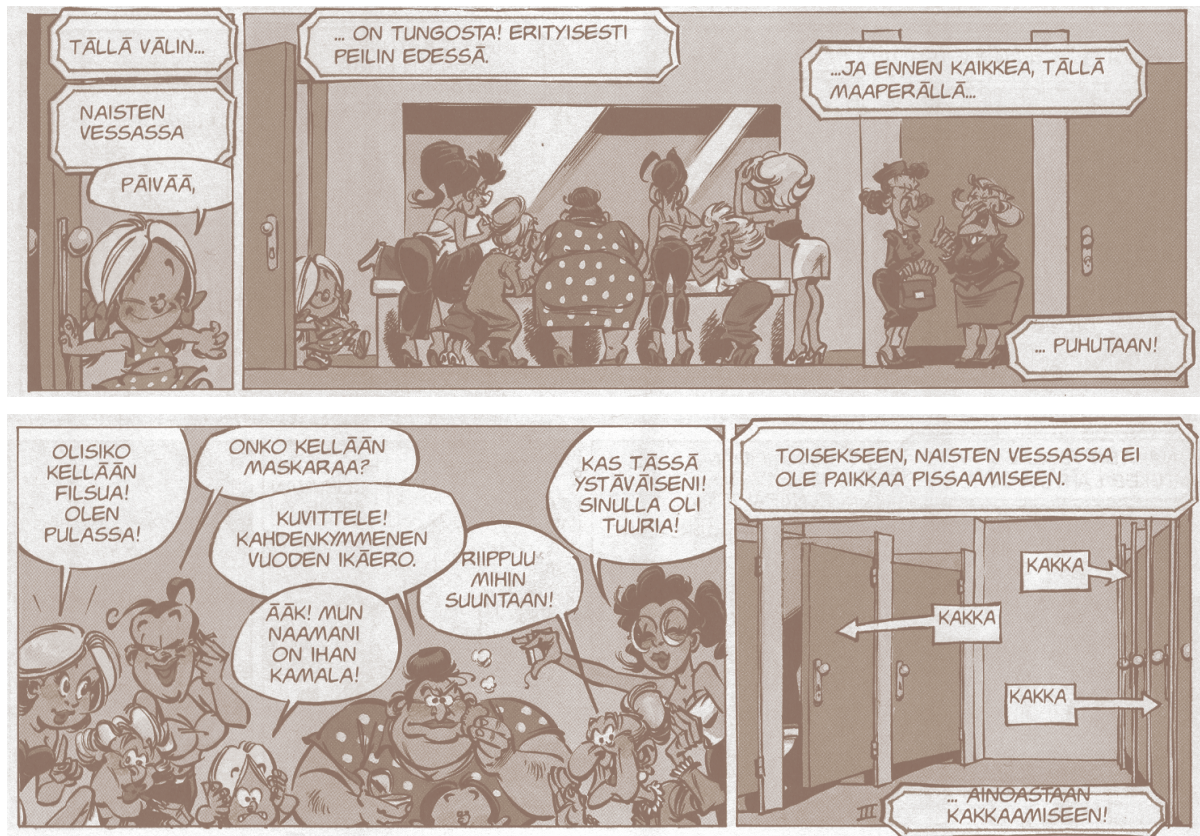
suoritustani, strategioita, joita noudattamalla täytän naisen kriteerit, sillä en voi luottaa omaan vaistooni käyttäytymisessäni (koska naiseus ei tule vaistosta vaan opettelusta). Näistä lähtökohdista kysynkin: mitkä ovat siis kriteerit tälle naiseuden roolisuoritukselle? Miten naiseus muotoutuu? Mitä minun täytyy opetella vessassa ollakseni naisen salin puolella? Nämä asiat kertovat paljon yhteiskunnastamme, koska

[n]aiseus ja mieheys voidaan tulkita esitykseksi tai esittämiseksi siinä mielessä, että kulttuurissa on aina ikään kuin käsikirjoitus, miten mies ja nainen (tarkemmin sanoen 'oikea' mies ja 'oikea' nainen) ajattelee, tuntee, pukeutuu, liikkuu, työskentelee, puhuu, rakastelee jne. Ihmiset esittävät miestä ja naista, joskus tietoisesti (näyttämisenhalusta, pyrkiessään todistamaan oman mieheytensä ja naiseutensa tms.), mutta usein täysin tiedostamattaan, tavallaan kulttuurinsa ajatus- ja toimintamallien ehdollistamina. Kulttuuriset käsikirjoitukset ovat yhteisöllisesti jaettu käsitys ja normi siitä, millaista on mieheyden (miehen) ja naiseuden (naisen) oikeanlainen esittäminen. Näitä käsikirjoituksia voidaan hahmottaa tulkitsemalla mieheyden ja naiseuden, miehenä ja naisena olemisen kirjallisia ja kuvallisia esityksiä (mitä miesten ja naisten sanotaan, väitetään ja vaaditaan tekevän) sekä miehenä ja naisena olemista jokapäiväisissä arjen käytännöissä (mitä ihmiset tekevät, missä he liikkuvat ja miten he liikkuvat, miten he katsovat toisiaan, miten he nauravat, syövät, juovat, suuttuvat jne.).

(Löfström 1999A: 252-253.)

”NAISET MENE VESSAAN OLEMAAN OMIA ITSEJÄÄN JA HIIHITTELEMÄÄN TEINISTI” (SK 15)

Sarjakuva 5.1. Tällaista sekamelskaa on seuraavaksi tarkoitus analysoida. Mitä kaikkea paljastuukaan? (Lähde: Tome & Janry 2001: 5.)

”Mä oon ihan hyvä tähän asti ja tästä alaspäin” (V2: 10)

Kun ensimmäisen kerran tein kenttätöitä kandidaatintyötäni varten, olin sitä mieltä, että naiset ovat hyvin ystävällisiä ja vilpittömiä toisiaan kohtaan eikä ristiriitoja esiinny baarin naistenvessoissa. Ei siis ihmekään, että olin ällistynyt, kun ennen toista kenttätöyrupeamaani

ystäväni ilmoitti minulle suoraan kaikkien naisten arvioivan toisiaan vessoissa. Mieleni teki väittää vimmatusti hänelle vastaan, mutta maltoin mieleni. Jostain hänenkin käsityksensä on saanut alkunsa. Voiko olla siis mahdollista, että naiset todella tarkkailevat toisiaan, ja miksi minä en ollut huomannut sitä?

Seuraavina kenttätöilyiltoina otin siis tavoitteekseni tarkkailla toisia naisia itse, jotta huomasin tarkkailevatko he toisiaan. Huomasin välittömästi ongelmia tehtävässäni. En *voinut* tietten tahtoen katsoa toisia naisia (V4: 15). Suoraan tuijottaminen tuntui epäkohteliaalta ja pelkäsin naisten huomaavan vilkuiluni. Olin pyytänyt kyseistä ystävääni baareissa ollessamme havainnoimaan toisia naisia varmentaa käsitteensä, ja tunnustin hänelle vaikeuteni itse hankkia aineistoa tästä asiasta. Hän ilmoitti minulle ykskantaan näin olevan – ei hänkään halunnut tuijottaa naisia paljastumisen pelossa – mutta koska hän oli luvannut hankkia minulle aineistoa, hän teki niin (V4: 30). Ensin päädyin siis olettamaan, ettei toisten naisten katsominen voi olla normaalia tai tavallista, koska se on niin *vaikeaa*.

Tämän varassa jatkoin siis kenttätöitäni. Eräänä iltana kuitenkin vessakoppiin jonottaessani tajusin, että mikäli joku olisi kysynyt, mitä vaatteita muilla naisilla tässä täpösen täydessä vessatilassa oli päällä, olisin pystynyt silmääkään räpäyttämättä vastaamaan kysymykseen. Mutta miten olisin voinut tietää sen, jos en olisi katsonut jokaista naista? Olin siis ällistykseni itse tarkkaillut naisia huomaamattani, vaikka olisin kirkkain silmin voinut väittää päinvastaista!

Oivalluksen siivittämänä havaitsin vessoissa aivan uuden ulottuvuuden. Naiset katsovat toisiaan, mutta on äärimmäisen röyhkeää tuijottaa toista naista suoraan. Tarkkailu on tehtävä vaivihkaa. Ehkä lisätessäni huulipunaa saatan vilkaista peilin kautta takanani seisovia ihmisiä (V4: 23). Kenties peilin äärestä lähtiessäni, pääni kääntyessä, kiinnitän tavallista enemmän huomiota liikkuvaan näkökenttääni, johon kuuluvat vessaan jonottavat naiset ja sohvilla kännykkäänsä räpeltävät tytöt. Jutellessani kaverilleni saatan hetkeksi keskittyä tarkistamaan sen ison naisporukan, joka saapuu vessatilaan. Havainnointi tapahtuu liki vaistomaisesti enkä kiinnitä siihen sen kummempaa huomiota (ellei kohteenani olevassa yksilössä ole jotakin erityisen silmiinpistävä, kuten ystäväni huomiossa “*ulkom[aa]laiset naiset keikuttaa persettä enemmän kuin suomalaiset*” [V4: 3] - *sic!* – sekä itse havainnoimani naisen näkyvät rusketusrajat [V4: 14]).

Tarkkailua siis on. Havaintoja ei yleensä kuitenkaan ilmaista ääneen asianomaisille; ei ystäväni olisi mennyt vihjaamaan huomaamalleen ulkomaalaiselle naiselle hänen ruumiinosiensa liikkeistä. Tämä huomio koskeekin nimenomaan negatiivisia, arvostelevia huomioita – mitä selvästikin esiintyy; huomasin naisten katsovan minuakin arvioiden (esim. V4: 101) kun keskityin siihen erityisesti. Yleensä se tapahtuu kuitenkin piilossa: tanssilattialla olleita naisia arvostellaan kaukana vessassa, jottei kyseinen arvioinnin kohde pääse yllättämään (V4: 48). Ne saattavat joskus tulla ilmi vahingossa – kohde sattuukin olemaan vessassa puhujien sitä huomaamatta – jolloin arvostelijat nolostuvat paljastuessaan (V4: 16-18).

Nämä huomiot viittaavat siihen, ettei kielteisen kritiikin ole tarkoitus päästä ‘päivänvaloon’. Kaikki positiivinen päinvastoin lausutaan välittömästi julki. Naiset käyttäytyvät ystävällisesti ja myönteisesti toisiaan kohtaan. Monet naiset ihastelevat kavereidensa ja tuttaviansa tatuointeja, silmiä, hiuksia (V4: 6, 72). Tuntemattomilta naisilta voidaan pyytää lainaksi meikkejä, mikä on eräs kohteliaisuuden ja imartelun muoto: haluan käyttää samaa ehostusta kuin sinäkin, koska se näyttää minusta hyvältä. Kehuja heitellään puolin ja toisin. En muista itse todistaneeni yhtään tapausta, jolloin nainen olisi suoraan arvostellut tuttavansa ruumiinosaa tai meikkivalintaa huonoksi, ja sellaisen kommentin kuuleminen vessatilassa tuntuukin ajatuksena väärältä. Kun naiset tekevät parhaansa näyttääkseen hyvältä juhliessaan ja viettäessään railakasta yöelämää, ei ole sijaa nyrpeille kommentteille, jotka voisivat masentaa toisia ja romuttaa koko illan tunnelman – ja mahdollisesti jopa jonkun itsetunnon.

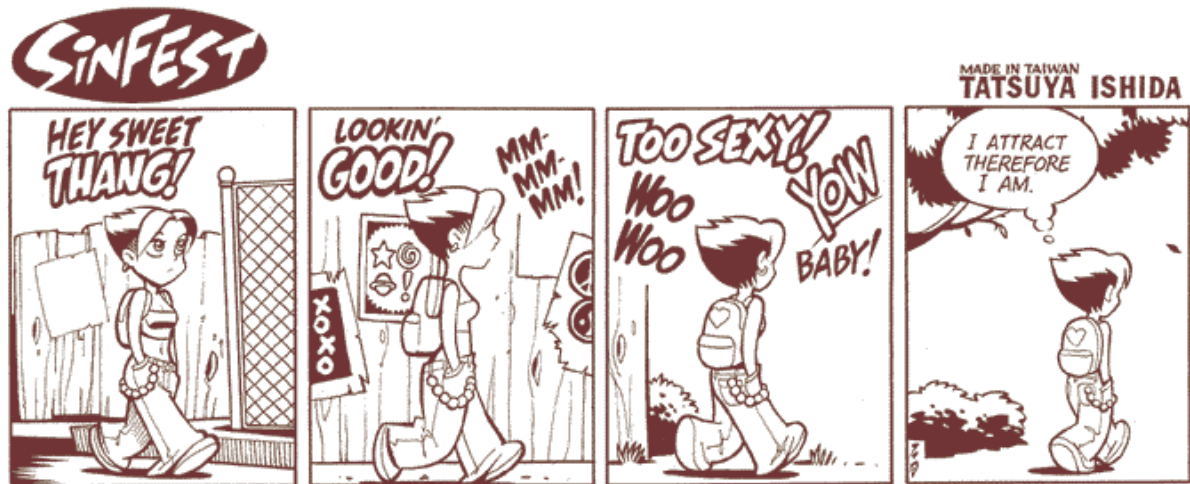
Tähän liittyvä kiintoisa yksityiskohta muistiinpanoistani löytyykin siltä illalta, kun törmäsin entiseen työkaveriini naistenvessassa. Hän oli ollut vessassa aiemmin illalla, ja hänelle entuudestaan tuntemattomat 35-vuotiaat – ystäväni kymmenen vuotta vanhemmat – naiset olivat tulleet sanomaan hänelle “*älä käytä niin paljon puuteria*”. Ystäväni oli kokenut tämän äärimmäisen loukkaavaksi ja suorastaan raivostunut kommentoiden “*en kaipaa tuollaista töissäkään [hän on töissä ravintola-alalla] saati sitten täällä*”. (V4: 153-154.) Suora kritiikki on kiellettyä ja loukkaavaa. Kiinnostavaa on, miten kaverini vertasi työpaikkaansa baarin vessaan – hänen ulkonäkönsä arvostelu on vasten hyviä tapoja sekä työajalla mutta *erityisesti* hänen ollessaan vapaa-ajalla ehostamassa itseään. Arvostelu yksityisellä alueella hänen yksityisellä ajallaan on siis herkemmin vastaanotettu: työminä on rooli, mutta näiden naisten huomautus ystäväni ulkonäöstä osui suoraan häneen itseensä. Yksityisellä alueella identiteetti ja minuus ovat enemmän pinnalla kuin julkisessa esityksessä – tämän vuoksi

ilkeämielinen lausahdus tai katse osuu kohteeseensa äärimmäisen kipeästi. Tausta-alueilla kielteinen käytös ja vastarannan kiiskenä oleminen onkin hyvin harvinaista. Tarkoitus on nauttia illasta ja pyrkiä esittämään itseään parhaalla mahdollisella tavalla. Ilkeämielisyys ja loukkaavat kommentit pilaisivat sekä toisen illan että viestittäisivät jotakin negatiivista, pahaa tarkoittavaa itsestäänkin. Kehumalla toista saadaan omasta itsestäkin aikaan myönteinen sekä miellyttävä vaikutelma: ”*musta on kiva kun leffoissa ne lausuu sen englannin aksentilla // go before it’s too late // miten sä osaat sen // osaanks mä // ainakin paremmin kuin mä*” (V2: 17).

Toisesta näkökulmasta naisten vessaan hyvin vertautuva tila arvosteluaspektia ajatellen on Ulla Kososen käsittelemä pukuhuone, jota hän kuvaa siirtymätilana (Kosonen 1997: 26). Liikuntatunneilla tai salilla huomio kiinnittyy juuri ruumiiseen ja sen toimintaan ja taitoihin, muotoon ja kokoon. Mahdollinen epäonnistuminen näissä osa-alueissa johtaa häpeän tunteeseen tai nolouteen koskien omaa vartaloa: naiset haluavat pystyä täyttämään vaatimukset, jotka he kokevat kohdistuvan itseensä. Etenkin pukuhuoneissa arvostelun kohteeksi joutumisen pelko voi olla suuri, kun tytöt joutuvat paljastamaan vartalonsa katseille riisuuntuessaan eivätkä vaatteet enää peitä ihoa turvallisesti. Myös vaatteet saattavat toimia koetinkivenä – millaiset alusvaatteet kullakin on päällään? Vaatteilla on nimittäin voima liittää ihmiset samaan ryhmään – tai vastaavasti erottaa huonosti tai väärin pukeutunut muista ympärilläolijoista. Naiset epäilemättä pukeutuvat myöskin tätä tosiseikkaa silmälläpitäen. (Bauman 1997: 82; Kosonen 1997: 21-23, 25.)

Vastaavia pelkoja voi helposti ilmetä baarien naistenvessoissa, kun miltei jokainen vuorollaan astahtaa peilin ääreen kohentaakseen ulkonäköään. Mitä kaikkia virheitä peili armottomasti paljastaakaan? Samalla voi tarkkailla myös toisia naisia vierellään ja verrata itseään heihin joskus tajuten, että he katsovat myös minua samalla tavoin. Salin puolellahan usein huomiota halutaan kiinnittää itseensä (vrt. sarjakuva 5.2.), kun taas vessan puolella itseen kohdistuvaa katsetta vältetään, koska se on laadultaan erilaista: salin puolella huomion herättänyt katse on ihaileva ja yksilön itsensä aktivoiva. Tupakansavussa hajuaisti on hyödytön, kuulokaan ei toimi parhaimmillaan melussa, tunto- ja makuaisti kuuluvat vasta mahdollisen lähemmän tutustumisen osalle, joten naiset esittelevät itseään ulkonäön ja toimintansa kautta; tätä helpottaa myös baarien rakenne: esimerkiksi tanssilattian ympärillä on tilaa jäädä katselemaan. Vessassa taasen katse on arvosteleva, jonka yksilö joutuu ottamaan passiivisesti vastaan (vrt. Nykyri 1996: 38; Kosonen 1997: 21-22; Jokinen &

Veijola 1990: 83-84.) Vessoissa nimenomaan katseen tarkoitus on paikantaa virheet ja korjata ne – sekä omaa itseä että muitakin katsotaan arviointimielessä, vertaillen omaa asemaa ulkonäkökilpailussa muiden ‘suoritukseen’.

Sarjakuva 5.2. Kun vaatteet, meikki ja hiukset on laitettu viimeisen päälle, huomiota halutaan julkisesti kiinnittää itseen itsetunnon tukemiseksi – tai jopa identiteetin luomiseksi! (Lähde: <http://www.sinfest.net/d/20010225.html>)

Paradoksaalisesti tällaiset ‘riisuvat tilat’ voivat aiheuttaa yksilöille sekä ahdistuksen että myöskin vapauden tunteita. Kosonen kirjoittaa: “[j]otkut naiset kertoivat, että kun pahimmasta ujouden ja estoisuuden vaiheesta oli päästy, pukuhuone saattoi tarjota tilan tyttöjen keskinäiselle irrottelulle” (1997: 26), ja samaa huomauttaa myös Nykyri: jutteluyhteyden synnyttyä voi vapautua ja hassutellakin tuntemattomien naisten kanssa. Meikit toimivat näppärästi yhteyttä luovana tekijänä – niitä voi lainata, niiden alkuperää voi kysellä ja kehua. (Nykyri 1996: 28, 41.) Aina näin ei siis kuitenkaan käy: joskus suhde naisten välillä ei muodostukaan lämpimäksi, vaan sitä kireyttävät vertailu ja suorituspainet.

Ulkopuolisena havainnoijana on vaikea määrittää, mitkä syyt johtavat kumpaakin lopputulokseen. Osallistuessani illanviettoihin itse reagoin kuitenkin tavoilla, jotka voivat valoittaa kenties muidenkin naisten ajatusmaailmaa. Etäisten, erittäin kauniiden ja muodinmukaisesti pukeutuneiden sekä suhteellisen selvien, ei siis huomattavasti humalassa olevien, oloisiin naisiin en ottanut kontaktia. Vastaavasti muutenkin puheliaita, ei niin kiiltokuvamaisia sekä hieman päissään olevia naisia oli helppo lähestyä, heittää jokin

huomautus illasta, vessajonosta tai väkimäärästä tai jopa kysellä jotakin meikkiä lainaksi. Jokin erityinen tapahtuma tai tilanne, kuten vessapaperin loppumisesta ilmoittaminen, voi helpottaa jään rikkomista. Naisille, jotka luokittelen syystä tai toisesta osaksi ‘meidän’ ryhmää, on helpompi jutella – heidän kanssaan tunnen omaavani jotakin yhteistä (tilanne, ulkonäkö, humalutila). Täydelliset ja viileät naiset koen itselleni kaukaisemmiksi: he ovat ‘heitä’, jotka jonkin seikan takia poikkeavat minusta ja meistä. Heitä minun on myös helpompi arvostella ja kritisoida jälkeenpäin. Heidän upeat hiuksensa näyttävät aivan liian selvästi irtohiuksilta tai he heiluttavat takamustaan liiaksi (V4:3). Ulkonäöllä on merkitystä, se erottaa ja yhdistää, avaa yhteyksiä tai sulkee ne. Mikä on sitten hyvä ulkonäkö siinä merkityksessä, että se tekee naisesta arvostetun ja oikeanlaisen – minkälainen taas on epäonnistunut ehostus? Mikä tekee naisesta katseenkestävän?

”Mä näytän ihan anorektikolta päästä” (V1: 50)

Jos ajatellaan vessassakäymistä baareissa, voi sille suoralta kädeltä ehdottaa muutamaa funktiota: ulostaminen, meikkaaminen, jutteleminen sekä kännykällä soittaminen. Ulkonäön tarkistaminen ja meikkaaminen voisivat olla tärkeimpiä näistä, jos ajatellaan sitä, että lähes jokainen vessassakävijä – vaikkei kaivaisikaan laukustaan koko arsenaaliaan esiin korjaillakseen meikkiään – ennen takaisin salin puolelle astumista yleensä automaattisesti vilkaisee peiliin ja korjaa jonkin ryppyn vaatteestaan sekä siirtää eksyneen hiussuortuvan oikealle paikalleen. Tätä voikin loogisesti odottaa: jos naiseuteen on jo kauan liittynyt oikea ulkonäkö, on normia vaikea hävittää yhtäkkiä. Täydellinen ehostus, upeat hiukset ja muodikkaat vaatteet symboloivat pinnalla syvemmän henkisen tason itsekontrollia ja kehitystä. Usein erilaisissa initaatorituaaleissahan muutosta havainnollistetaan ulkonäön muutoksella ja värjäämällä kehoa (esim. Honko 1981: 150). Ja samoin kuin liminaalin tapahtumat ovat initaatioissa salaisia, myöskin naiset yrittävät piilottaa todisteet siitä, mitä muutoksia tarkalleen ottaen heille on vessassa tapahtunut. Salin puolella ei meikata yleensä ollenkaan, ja mennessä sekä tullessa tausta-alueelle – vessoihin – pidetään huoli siitä, ettei rajan ylityksessä toisen puolen tehtäviä siirry vahingossa toiselle puolelle. Vaikka puolen metrin päässä oviaukosta sijaitsisikin peili, josta viime tingassa ehtii katsoa kuvajaistaan ja

heittää yksinäisen hiussuortuvan oikealle paikalleen, kynnyksen yli astuessa peitetään se, että ollaan huolestuneita ulkonäöstä. Vessassa sen sijaan saa olla vapaasti 'törkyinen' ja valittaa vioistaan, salin puolella se olisi silkkaa esityksensä sabotointia.

Kaiken kukkuraksi niinkin ilmeinen itseensä keskittyminen – josta Goffman käyttää nimitystä *auto-involvement* – kuin meikkaaminen on epäkohteliasta toisia ihmisiä kohtaan sellaisessa tilassa, jossa toiminta on oletuksellisesti sellaista, missä huomiota yritetään kiinnittää itseensä ja vastavuoroisesti katsellaan muita takaisin. Tilassa, jossa katseen on tarkoitus kohdistua muihin, olisi narsistista vain tuijottaa itseään peilistä ja koristautua mieleisekseen. (Nykyri 1996: 27-28; Goffman 1963: 64-68.) Koristautumisen ja itsensä huolittelun täytyy tapahtua siis vessassa, jotta itseensä ei kiinnittäisi epätoivottua huomiota – joko siksi, että meikkaamalla myöntää olevansa epätäydellinen ja remontoinnin tarpeessa tahi siksi, että viestittää olevansa niin täydellinen, ettei jaksa enää katsella muita kuin itseään. Salin puolella omaan ulkonäköön suhtaudutaan mahdollisimman välinpitämättömästi. Tilanne on samanlainen kuin naisella, joka vaihtaa ennen tärkeitä treffejä kymmeniä kertoja asuaan löytääkseen juuri sen täydellisen ja oikeita asioita viestittävän koltun ja vastaa tapaamisessa kuitenkin miehen kehuihin 'mitä nyt heitin jotain ensimmäiseksi käteen sattunutta päälle, ja tämähän on ihan vanhakin'. Tärkeää on näyttää upealta näennäisen vaivattomasti, ikäänkuin viimeisen päälle meikattu ja tarkistettu ulkomuoto olisi luonnollinen olotila.

Hyvän ulkonäön tärkeys tuleekin vessatiloissa esiin puheissa, sillä siellä voi miesten katseilta suojassa hermostua vinksallaan olevista asioista. Omasta ulkonäöstä ollaan huolestuneita (V2: 2-3), toisen kauneutta ja laihuutta kehuaan. Kriittinen katse etsii jokaisen virheen: ehkä paidassa on jokin tahra, ehkä hiukset eivät pysy kunnolla paikoillaan. ”[U]udenvuodenlupaus // ai aerobic vai // mut ehkä pitäis tehdä tälle kropalle niinku jotain” (V3: 6) tai ”on hyvä tää paita kun tässä on saumat niinku nännit ois [näyttäisi olevan] oikeesti” (V2: 3). Aina löytyy korjailtavaa, joten kajalin, huulipunaa ja etenkin puuterin lainailu on kiihkeää. Harvemmin mukaan otetuilla tavaroilla, kuten kammalla, on kova kysyntä. Jopa hiuslakkapulloja löytyy naisten laukuista, mikä oli minulle tyrmistys: miten pikkuiseen laukkuun saa sellaisen pullon ahdettua (V2: 21)? Peilailu voi kestää vartinkin useimpien kuitenkin selvitessä muutamassa minuutissa. Kaiken lisäksi kun on huolestujia, on myös neuvonjia. Silloin kun joku ilmaisee ahdistuksensa meikkinsä epäonnistumisesta, löytyy toinen, joka ehdottaa parannuksia: ”sulla pitäis olla just jotain vaaleansinistä

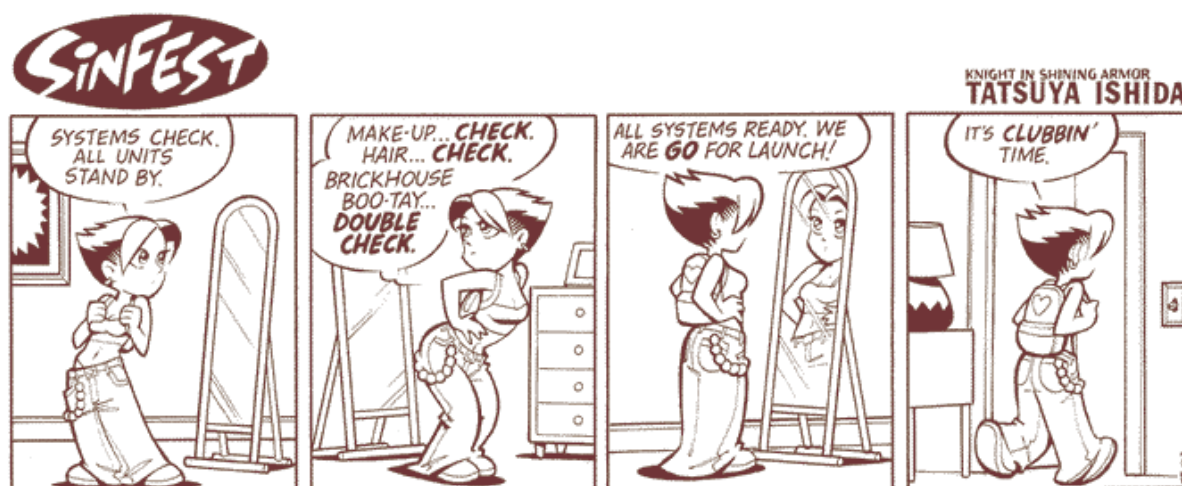
helmiäistä..." (V1: 52). Naistenvessojen 'perinteisiin' kuuluu myöskin väittely siitä, kuka on kaunein. "[M]ulla on niin läski olo nää housut on niin kireet / mulla on paskaset hiukset" (V1:5) on tyypillinen itsekriittinen kommentti, johon toiset vastaavat kiistävästi huomauttaen omista vioistaan.

Naisten puheissa esiintyviä kaavoja on käsitelty esimerkiksi Sara Routarinne (1992). Tyttöjen keskustelussa tavoitellaan paljon tasavertaisuutta. Hänen kirjoittamansa artikkelin esimerkkikeskustelussa Kiten väittäessä olevansa lihava toiset tytöt eivät voi olla samaa mieltä hänen kanssaan eli väittää Kiten todellakin olevan lihava. Toisaalta Kiten itsensä ei olisi sopinutkaan alunperin väittää olevansa laiha, toisin sanoen hyvä ja siten kukaties parempi kuin toiset tytöt – sillä laihuus on ihanne nykymuodissa; mitä laihempi, sen parempi, ja jos Kite on laihempi kuin muut tytöt, hän on tällä asteikolla heitä arvostetumpi. Kiten ainut mahdollisuus ulkonäkökeskustelussa olikin siis juuri vähätellä omaa ulkomuotoaan! Toisilla tytöillä on vastaavasti edessään ongelma, miten keskustelu voi jatkua. Koska Kiten mielipiteen vahvistaminen oikeaksi ei käy – koska jos Kite on lihava, hän on epäonnistunut saavuttamaan laihuusihanteen ja on siten verrattuna naisihanteeseen huono –, eivätkä vakuuttelut Kiten väitteen virheellisyydestä tyydytä häntä, tytöt voivat käyttää hyväkseen itseironiaa ja omien vikojen esiintuomista. Sitä mukaa kun jokainen tuo esiin omia 'virheitään', kaikki tytöt siirtyvät samaan veneeseen eikä kukaan tunne itseään ulkopuoliseksi tai huonommaksi kuin toiset, ja Kitenkin tilanne *suhteessa toisiin tyttöihin* paranee. (Routarinne 1992: 107-109.)

On kuitenkin otettava huomioon, että tällaisessa tilanteessa, vaikkakin Kite tuntisi olonsa paremmaksi keskustelun jälkeen, perusasetelma säilyy – Kite saattaa yhä tuntea itsensä lihavaksi riippumatta siitä onko hän todella sitä vai ei. Ainut muutos koskee sitä, että nyt huomaamme *kaikkien* tyttöjen olevan jollakin tavoin virheellisiä sen sijaan, että Kite olisi tajunnut olevansa kaunis sellaisena kuin on. Naistenvessoissakin esiintyy paljon samanlaisia keskusteluja, joissa naiset intoutuvat osoittamaan omaa epätäydellisyyttään. Harvoin kuulee mainittavan itsekehuja, joissa nainen ilmaisisi olevansa tyytyväinen johonkin fyysiseen ominaisuuteensa. Muutamat tämänsuuntaiset kommentit on kyllästetty itseironialla ja niitä seuraa naurunremakka. Naisten katse itseensä on kriittinen ja tyytymätön, sillä naisten ulkonäköön kohdistuu paljon vaatimuksia, suosituksia ja neuvoja.

Kukaan nainen ei varmasti ole voinut välttyä artikkeleilta, teoksilta, ohjelmilta tai kuunnelmilta, jotka käsittelevät heihin kohdistuvia ulkonäkökriittiköitä. Naisen täytyy olla hoikka, isorintainen, kapealanteinen, huoliteltu, muodikkaasti pukeutuva ja tietenkin naisellinen. Tunnetun suolakeksin – TUC – mainos kysyy houkutellessa, miltä sinusta tuntuisi, jos voisit seuraavassa elämässäsi olla vaaleampi, hoikempi ja miljoonien ihailema. Tällaisen kiiltokuvan ylläpitäminen, tai ainakin sen yrittäminen, vaatii tietenkin ahkeraa aherrusta, mikä näkyy myös naistenveossoissa. Jokaisella vessakäynnillä tarkistetaan ja korjailaan edes jotakin, ja vasta kun on saatu varmuus siitä, ettei mikään ole sietämättömän rempallaan, epäsiististi tai likaista, voidaan salin puolelle astua jälleen (ks. sarjakuva 5.3). Halutaan olla laihoja, vaatteiden täytyy olla siistejä, meikkien ja hiusten on oltava ojennuksessa. Yleensäkin meikkiä on oltava. Ilman meikkiä baariin tullut nainen tuntee olonsa oudoksi, "ihan kun ei voisi olla ilman meikkiä". (V3: 4.)

Sarjakuva 5.3. Juhlimista ja illanviettoa baareissa – tai klubeissa – edeltää aina ulkonäön pikkutarkka tarkistus. Samoin myös ennen saliin menoa baarien naistenveossoissa. (Lähde: <http://www.sinfest.net/d/20010224.html>)

Ulkonäkö vaikuttaa naisille olevan 'herkkä kohta'. Vallitseva ahdistava paine ilmiänsun ja käyttäytymisen jatkuvaan työstämiseen, pelko statuksen laskusta, sosiaalisesti hylätyksi tulemisesta, häpeällisten ominaisuuksien yllättävästä paljastumisesta (Elias 1982: 329). Naiset tarkistavat usein peilistä onhan jokainen hiussuortuva paikoillaan tai tarvitseeko huulipunaa tahi puuteria lisätä. Peilin lisäksi toiset naiset toimivat kätevästi heijastuspintana – myös heiltä varmistetaan, että salin puolelle 'kehtaa' mennä. Utelut tyyliin "onks tukka

hyvin” (V4: 67) tai huolestumiset mallia “*peikko / [nimi epäselvä] sano mua peikoks / nää hiukset on kauheet // eikun hyvät*” (V4: 126-127) taikka “*täällä on [iso tilava peili] // meinaaksä etten mahu muuten [peilaamaan itseäni]*” ja vielä “*oonksmä ruma*” (V4: 140) ovat naistenvessan arkipäivää (tai tässä tapauksessa -yötä). Kaverille saatetaan myös ystävällisesti huomauttaa “*et kyllä mene ton kanssa*”, kun hän lähtee kohti vessan ovea pahaa-aavistamattomana vessapaperinriekale roikkuen kengänpohjasta (V4: 119).

Koska on siis olemassa 'oikea' ulkonäkö, on loogisesti myös 'väärä' tai 'vääriä' eli sellaiset tapaukset, jotka eivät täytä kriteerejä. Tällaisiksi nousivat ensiksikin *miehet* ja toiseksi *huorat*, joita käsittelen tuonnempana. Näitä nainen yrittää välttää pysyen oikean naisen näköisenä, ja siihen myös kannustetaan toisia – “*Hanni piä ittes naisena*” (V3: 11) – ja avustetaan antamalla vinkkejä sekä lainaamalla meikkejä. Naisten pukeutumisen ja koristautumisen tarkoituksena on toisaalta herättää myönteistä huomiota, katseita ja ihailua, mutta toisaalta olla erottumatta toisista naisista liikaa tai väärällä tavalla. Helppo tapa saavuttaa tämä tavoite on pukeutua muodin mukaisesti: samalla kertaa yksilöllisesti uutuuksista valiten että turvallisesti noudattaen samaa linjaa kuin muutkin. (vrt. Simmel 1986.) Nainen on toisten naisten ja median avusta huolimatta kuitenkin yksin vastuussa ulkonäöstään ja kantaa sen seuraukset. Nainen huolehtii itse itsestään oman harkintansa mukaan. Kun sivilisaatioprosessin myötä ulkoiset vaatimukset – kuten vaatimukset naisen olemukselle – sisäistettiin, se synnytti jatkuvan peilailun ja epävarmuuden kierteen. 'Olenko lihava?' 'Onko meikkini huono?' 'Ovatko hiukseni sekaisin?' Kuitenkaan nainen ei voi nähdä itseään kokonaan edes peilin kautta, joten hänen on alituisesti kyseltävä arviointia ja mielipidettä toisilta. ”*[T]ää on liian iso mulle // ei oo liian iso se sopii sulle perfecto // tää oli mulla päällä viime uutenavuotena / herättää muistoja*” (V2: 58). Kun yksilö sai enemmän vastuuta omista teoistaan ja siten vapautta käyttäytyä kuin haluaa, hän otti samalla kannettavakseen seuraukset valinnoistaan. Koska ne riippuvat olennaisesti toisten ihmisten palautteesta, hänet sidottiin toisiin ihmisiin yhä tiukemmin – naisen vapaus paradoksaalisesti yhtäkaaa sekä kasvoi *että* väheni. Sivilisaatioprosessin voisi siis väittää olevan sukupuolitettu, sillä kun Elias kirjoittaa

[t]he woman was more free from external constraints than in feudal society. But the inner constraint which she had to impose on herself in accordance with the form of integration and the code of behavior of court society, and which stemmed from the same structural

*features of this society as her "liberation", had increased for women **as for men** in comparison to chivalrous society.*

(Elias 1978: 185, lihavoitu minun.)

hän jättää kertomatta miten tämä sisäinen vaatimus muodostui erilaiseksi ja eri asteiseksi naisille ja miehille sillä perusteella, että nykyaikana ulkonäkövaatimukset naisia kohtaan ovat kovempia kuin miehiä kohtaan. Samasta aiheesta mainitsee myös Shilling: radikaaleimmat toimenpiteet, joilla naiset muokkaavat ulkonäköään vaaditunlaiseksi, kuten kauneusleikkaukset, voivat johtaa jopa terveydellisiin haittoihin (1993: 65). Erityiset asiantuntijat ja ammattilaiset ovat erikoistuneet ulkonäköön – kosmetologit, kampaajat, muotisuunnittelijat, myyjät; kaikki suosittelevat, neuvovat, ohjaavat ja tiedottavat – ja pelkällä olemassaolollaan todistavat, että naiset tarvitsevat apua pysyäkseen kauniina ja kelpoisina naisiksi. Naisen on helppo hairahtua oikealta tieltä. Mutta mihin hän sitten joutuu?

"Mut tiätsä mitä se eukko sano" (V3: 9)

Naiset noudattavat pukeutumisessaan tiettyä normia ja yrittävät pysyä sen rajojen sisäpuolella. Kiintoisasti samasta aiheesta mainitsee Maarit Laitinen (1999) artikkelissaan tobagolaisista tytöistä. Hekin pukeutuivat tietyn mallin mukaisesti, mutta Laitinen huomauttaa, että normisto muuttui aina tilanteen mukaan – iltajuhliin sai pukeutua vapaammin kuin päivällä kaupungille. Laitinen ei kuitenkaan voinut tyhjentävästi selittää tilanteen eli syyn yhteyttä pukeutumiseen eli seuraukseen, sillä tärkeä vaikuttava tekijä on yksityisen ja julkisen ero. Siihen vaikuttavat monet osatekijät ja vivahteet. Vaikka siis oikean pukeutumisenormin määrittäminen kuhunkin tilanteeseen on vaikeaa tutkijalle, on tyttöjen osattava se. Väärä pukeutuminen, etenkin liian paljastava sellainen, leimaa tytöt löyhämoraalisiksi, mikä johtaa edelleen siihen, että tyttö ei täytä oikean naisen kriteerejä eikä siis ole oikea nainen – yksilön elämään ja toimintaan vakavasti vaikuttava seikka. (Laitinen 1999: 53-54.)

Periaatteessa jokainen on varmastikin oppinut pukeutumisenkin viestivän. Vaatteilla on helppo ilmaista asioita tiiviisti – sellaisiakin seikkoja, joiden selittämiseen menisi muuten liiallisesti aikaa. Ulkoasulla voi esimerkiksi ilmaista naiseutta ja mieheyttä – säännöt ja oikeat valinnat tähän opitaan jo lapsina, ja niitä opitaan noudattamaan omassa ulkonäössä kokeilun, onnistumisen ja erehtymisen kautta. Oikean ulkonäön kautta yksilö tulee hyväksytyksi ja eläminen helpottuu, kun ei tarvitse perustella poikkeavuuttaan koko ajan tai tulla vieroksutuksi erikoisen ulkokuorensa vuoksi. (Eicher and Roach-Higgins 1992: 17, 19.) Toisilla naisilla on nimittäin taipumusta kontrolloida sukupuolensa edustajia sekä käyttäytymisen että pukeutumisen osalta. Virhevalinta vaatetuksessa altistaa naisen paheksunnalle. (Vakimo 1989: 160.) Nämä oikean pukeutumisen ja ehostuksen kriteerit vaihtelevat tietenkin ajan, paikan ja ryhmien suhteen. Poikkeukselliset tapahtumat, kuten tulipalot, sallivat tavallisuudesta poikkeavan asustuksen (häätäpauksessa pihalle joutuu juoksemaan niissä tilanteissa mitä sillä hetkellä on päällä), mutta tilanteiden normalisoiduttua samoin käy myös normeille. Yksi asia pysyy kuitenkin ennallaan: naisten täytyy olla varuillaan ja tarkka, jotta hän ei tekisi maineen menetykseen johtavia virheitä. (Goffman 1963: 212; Lofström 1999B: 10, 155.)

Ulkonäköön panostamisen uskotaan – epäsuosion välttämisen ohella – lisäksi selvästikin tuottavan jonkinlaista hyötyä naisille itselleen. Ulkonäön merkitystä yhteiskunnassa on pohdittu useissa teoksissa samoin kuin sen nykyisiä vaatimuksia etenkin naissukupuolelle. *Mirror, Mirror... The Importance of Looks in Everyday Life* -teos (Hatfield and Sprecher 1986) kiinnittää huomion ulkonäön suorasta merkityksestä siihen, miten se voi vaikuttaa ihmisten välisessä kanssakäymisessä välillisesti. Ihmisistä, jotka ovat hyvännäköisiä, oletetaan, että he omaavat muitakin positiivisia ominaisuuksia: miellyttävyys, iloisuus, älykkyys. Sen sijaan, että kaunis ulkomuoto itsessään saisi ympäristön reagoimaan tietyn suuntaisesti, toiset ihmiset käyttäytyvät usein sen mukaan, mitä he luulevat kauneuden tai komeuden tarkoittavan. Vaikkakin teos on kirjoitettu jo jonkin aikaa sitten ja keskittyy vahvasti yhdysvaltalaiseen yhteiskuntaan, se osoittaa, että ihmisillä on käsityksiä siitä, millaisia tietyn ulkokuoren omaavat ihmiset ovat ja kuinka heitä kohtaan tulee käyttäytyä tai suhtautua.

Hyviin, oikeisiin ja vaatimukset täyttäviin naisiin suhtaudutaan hyväksyvästi. Heistä oletetaan, että he omaavat samankaltaisia ominaisuuksia kuin mitä itselläkin on ja että heihin on siten helpompi tutustua ja heidän kanssaan tulee toimeen. Poikkeavia naisia taas

epäillään, heissä arvellaan olevan jotakin vikaa ja olennaisesti erilaista kuin 'meissä'. Kenttätyöni perusteella tällaisia naisia ovat huorat, uskovaiset, 'miehet' sekä vakavikot. Nämä erottuvat illanvieton aikana muista – he käyttäytyvät erikoisesti, näyttävät erikoisilta, puhuvat erikoisesti. Näitä ryhmiä kohdellaan eri tavoin kuin muita. Heissä on jotakin oikeaa, koska he tulevat ja pääsevät baariin, mutta siltikään he eivät sulaudu joukkoon. Oletukset ja normit, joita baarissakäyväälle naiselle asetetaan, eivät toteudu näissä yksilöissä, ja se aiheuttaa kielteisiä reaktioita toisissa. (Nykyri 1996: 22-23.) Naiset voivat epäonnistua eri osa-alueissa, ja eri virhe aiheuttaa erilaisen vastauksen ja reaktion toisissa.

Miehet

Ulkonäön todettiin jo edellä olevan olennainen edellytys naisena olemiselle. Ulkonäön muokkaamisella on toinenkin funktio oman naiseuden osoittamisen lisäksi: eron luominen muihin ryhmiin – niihin jotka eivät ole oikeita naisia. Tällainen ryhmä on selkeästi ensinnäkin 'miehet'. Rajaa biologisten naisten ja miesten välille luovat vessojen sukupuolirajat. Miehet erotetaan naisista jo ravintolan pohjapiirustuksella: molemmille on omat, erilliset vessansa. "*[K]oska diskoissa joudutaan juomisen takia käymään normaalia useammin vessassa, sukupuoliero tulee konkretisoiduksi useaan otteeseen illan aikana*". Vessoissa käydessään naiset menevät tilaan, jossa heidän ei tarvitse olla miesten katseiden alla ja jonne miehet eivät saa periaatteessa tulla tirkistelemään – häirintä johtaisi järjestysmiehen kutsumiseen paikalle. Naiset yhtäaikaan sekä toteavat toimintansa riippuvuuden ja vuorovaikutteisuuden miesten kanssa salin puolella, että korostavat eroavaisuuttaan miehistä vetäytymällä alueelle joka rajaa miehet ulkopuolelleen. Miesten seuraan halutaan välillä hakeutua, välillä sitä paetaan. Tämän erottelun väitetään johtuvan sukupuolten eroista ja siveellisyyssäännöistä – yksityisiksi luettavat ruumiinosat eivät ole tällaisessa käytännössä vaarassa paljastua vastakkaisen sukupuolen edustajille – , vaikka käytäntö pikemminkin korostaa eroja kuin on luontainen seuraus niistä. (Nykyri 1996: 25-26; Goffman 1987: 64-65.)

Kuitenkaan jako miehiin ja naisiin ei kulje yksinomaan biologisen sukupuolen mukaan, vaan myös naisen on mahdollista olla mies, näyttää mieheltä – mikäli hän ei pidä huolta ulkonäöstään. "*[M]ä oon niin kynitty mä oon kuin mies*" (V3: 4). Mieheksi muuttumista voi

välttää meikkaamalla ja pukeutumalla naisellisesti. Nämä molemmat toiminnot ovat kuitenkin luonteeltaan loputtomia ja toistuvia, sillä meikki rapistuu ja ulkomuoto sottaantuu. Naisena olemiseen ja pysymiseen suorastaan kehoitetaan: "*Hanni piä ittes naisena*" (V3: 11). Esimerkiksi monesti lesboja kuvaillaan miesmäisiksi tai rekkakuskeiksi, mikäli heillä on lyhyet hiukset, meikkaamattomat kasvot ja he käyttävät housuja ja paitoja, joita ei ole leikattu vartalonmyötäisiksi. Naiseus vaatii huolenpitoa. Nainen, joka ei näytä naiselta vaan pikemminkin miesmäiseltä, on alempana arvoasteikossa kuin perinainen nainen. Naiseuteen näyttää kuuluvan olennaisena ja välttämättömänä osana koristautuminen. Epäonnistuminen ei johda pelkästään ruman naisen nimitykseen, vaan sen vuoksi voi menettää koko oikeuden olla oman sukupuolensa edustaja. Naiseus ja mieheys ovat toistensa poissulkevia. Mikäli naisesta löytää miehisiä ominaisuuksia, se hävittää ainakin osan hänen naiseudestaan. (Nykyri 1996: 114.)

Tasapuolisuuden vuoksi on mainittava, että samaten mies voi muuttua naiseksi, mikäli hän joko menettää miehisiä ominaisuuksiaan tai omaa naisellisia piirteitä. Miehen naismaistuminen merkitsee hänen arvonsa laskua, sillä miehen asema yhteiskunnassa on perinteisesti ollut korkeampi kuin naisen. Paradoksaalisesti naisen miesmäistyminen ei kuitenkaan väistämättä tarkoita statuksen nousua, sillä naismaisuuksensa menettänyt nainen laskee arvoasteikossa huolimatta miehistä ominaisuuksistaan. Kohotakseen yhteiskunnan hierarkiassa ylöspäin naisen on omattava sekä naisellisuutensa että hankittava miehisiä piirteitä – suotavia ovat esimerkiksi itsenäisyys, kovuus, rationaalisuus. Mies ei voi enää nousta sukupuolisessa asteikossa ylöspäin. Hänen ainoa haasteensa on säilyttää maskuliinisuuksensa ja pysyä siten 'huipulla'.

Huorat

Toisena ääripäänä ylimeikattu tai väärin itsensä koristellut nainen leimataan huoraksi. Esimerkiksi nainen, joka oli aiemmin ottanut permanentin, oli hutsu, koska se ei käynyt hänelle. "*[J]oo kun sulla oli se musta permanentti sä näytit ihan possulta. Hutsulta.*" (V2: 18.) Huora nousi muissakin tilanteissa kategoriaksi, joka leimattiin huonoksi, alhaiseksi, vitsiksi (V2: 55-56). Jos ruumiin muotoilulla ja koristelulla esitetään sukupuolta (Löfström 1999A: 252-253, 256), sillä myös esitetään rajoja toiseen sukupuoleen että oman sukupuolen

sisäisiin eri ryhmittymiin ja kategorioihin. Huorat eivät ole miehiä, mutta eivät sovi naistenkaan kanssa samaan lokeroon; huoria ei hyväksytä naisiksi – nimenomaan oikeiksi naisiksi. He ovat kolmas ryhmä naisten ja miesten lisäksi.

Oikean naiseuden saavuttaminen on kaksivaiheista. Ensimmäinen vaihe on meikkaus ja ulkonäöstä huolehtiminen. Koristautuminen erottaa naisen miehistä, mutta se ei tee vielä naisesta täydellistä. Toisena mahdollisena kompastuskivenä ulkonäön täytyy olla juuri oikeanlaista, esimerkiksi paikan tyyliin sopivaa: mikä on täydellinen asukokonaisuus toisessa paikassa, ei ole välttämättä seuraavassa (vrt. Goffman 1963: 212). Lopulta se voi saavuttaa toisten naisten hyväksynnän – nainen ei voi kuulua samaan ryhmään toisten naisten kanssa, ellei hän ole saavuttanut heidän hyväksyntäänsä. Vaikka nainen olisi siis nainen miesten silmissä, hän ei ole välttämättä sitä toisten naisten silmissä. Huora on käsite, jota käyttävät sekä miehet että naiset (vrt. Virtanen 1990) – omassa aineistossani käsite hahmotetaan juuri naisten kautta. Naiset erottelevat joukostaan liian räväkästi meikanneet, pukeutuneet tai hiuksensa laittaneet. Huora on jotakin epäitsenäistä. Huora ei valikoi itselleen tarpeeksi arvokasta miestä, vaan antaa kaikille. Huora vaikuttaa tyhmältä, huora voidaan kuvata myös – stereotyyppisesti – venäläiseksi: ”*minä olla monen miehen kanssa minä saada monta rahaa*”. (V3: 5-6.) Huoran ominaisuuksista lisää jatkossa tarkasteltaessa naisten ja miesten välisiä suhteita. Käsitteenä huoraan liittyvät miehet, sillä huora on jotakin alempiarvoista, huolittelematonta, sottaista ja sellaista, joka ei määriy omana itsenään vaan huoran piirteet riippuvat miehistä, selvimpänä esimerkkinä seksuaalisuus.

Aineistosta välittyy näkemyksiä, joiden mukaan huoraksi nimittely on suorastaan oikeutettua ja hyväksyttyä joissakin tapauksissa. Syyttä suotta haukkuminen on tuomittavaa, mutta silloinkaan haukkujan ja haukuttavan väliseen kiistaan ei ole suotavaa puuttua. Huora on sana, jonka käytöstä ei helposti joudu vastuuseen – ketä tahansa voidaan kutsua huoraksi, sillä sanalla on monia merkityksiä. Absurdi mutta yllättävän yleinen kokemus omassa ystäväpiirissänikin on tilanne, jossa nainen torjuttuaan miehen lähentelyt saa huora-nimittelyt peräänsä. Jos annat, olet huora, mutta samoin käy jos et. Huora-tittelillä ei välttämättä olekaan yhteyttä huoraamiseen. Naisen pitkäkö puhe ystävälleen toimikoon tästä esimerkkinä:

”tietsä mikä huora on mutta niinku / huora on ihan omaa luokkaansa kellään oo oikeutta haukkua toista huoraks ellei se ota oikeesti maksua / mä tiedän että sä rakastat sitä mut mä

en kestäis sitä / mä en tiä teijän asioista mut mä sanoisin sille että huora on iha eri asia haukkua omaa tyttöystävää huoraks / mä en halua puuttua teijän asioihin mut mä halusin vaan tietää et sä oot kunnossa” (V2: 55-56.)

Monen eri mahdollisuuden kautta voi tulla määritellyksi huorana. Tämä käsite on 'helppo': se sopii moniin eri tilanteisiin ja toimii eräänlaisena yleisenä haukkumasanana. Huora on kaikista tämän luvun ryhmistä epämääräisin juuri tämän vuoksi: syyt eivät ole yksiselitteisiä ja loogisia. Miksi joskus väärä kampaus ei vain sovi kyseiselle naiselle ja miksi toisinaan se oikeuttaa hutsuksi nimittämisen? Miksi monia miehiä vikittelevä nainen on joskus vain itsenäinen sinkku ja miksi joskus huora? Tämän tittelin saanut nainen on monesti jonkin muun syyn takia epämiellyttävä ja ärsyttää muita naisia – esimerkiksi liian hyvännäköinen nainen, jonka ympärillä miehet pörräävät, voi joskus kismittää toisia, kuten minua itseäni – ääneenlausuttu syy onkin vain keksimällä keksitty peruste purkaa omaa ärtyneisyyttä. Loppujen lopuksi huora on vain toisista poikkeava nainen, jota syystä tai toisesta nimitetään tällä tavoin oman ylemmyyden osoittamiseksi.

Uskovaiset

Vaikkakaan naiset eivät halua mennä ulkonäön taikka miessuhteittensa saralla niin pitkälle, että heidän moraalikäsitystään voitaisiin kyseenalaistaa, eivät he halua jäädä hiljaisiksi hissukoiksikaan. Siinä missä vauhdikkaita tapauksia voidaan huoritella, samoin kommentoidaan, että "*ei olla mitään helluntailaisia*" (V2: 51) eikä ymmärrystä herätä jos tapaa "*tollasia ihmisiä joitten pitää olla tuollasia yrmynaamoja*" (V3: 3). Naisella täytyy olla sittenkin olla edes hieman särmiä, 'helluntailaisuus' ei kelpaa. Uskovaisuus herättää tunteenomaisia käsityksiä tylsyydestä, mielenkiinnottomuudesta sekä tyhmyydestä, eivätkä naiset halua tulla luokitelluksi sellaiseen ryhmään. (ks. sarjakuva 5.4.)

Sarjakuva 5.4. Uskovaiset luokitellaan usein omaksi ryhmäkseen, joka poikkeaa ‘meistä muista’ olennaisesti. Uskovaiset eivät mm. osaa pitää hauskaa. (Lähde: <http://www.sinfest.net/d/20010909.html>)

Huomiota kiinnittää helposti, mikäli ei käytä alkoholia, joko ollenkaan tai mikäli juoman pinta ei alene samaa tahtia muiden kanssa. Usein absolutisteihin suhtaudutaan epäillen. Juomattomuus herättää mielikuvan, ettei kyseinen henkilö osaa pitää hauskaa ollenkaan tai että hän on sosiaalinen hylkiö sen perusteella, että alkoholi on usein tekijänä auttamassa uusiin ihmisiin tutustumista etenkin baareissa. (esim. Laitio 2002: 57.) Raittiilla linjalla liikkeellä olevia henkilöitä nimitetäänkin usein – tai ainakin arvellaan – juuri uskovaisiksi, ilmeisesti siksi, koska usein uskonnollisiin normeihin kuuluu juomisen säännösteleminen muodossa tai toisessa.

Jouduin itsekin kenttätöittäni aikana luokitelluksi tähän tiukkapipojen ryhmään. Jotta muistiinpanoni olisivat selkeät ja ymmärrettävät seuraavanakin päivänä, minun ja ystäväni oli rajoitettava juomistamme sekä käytävä suhteellisen säännöllisin väliajoin naistenhuoneen puolella saadaksemme aineistoa. Sanomattakin selvää, ettei meille syntynyt aivan samanlaista juhlariehaa kuin muille naisille. Ystäväni olikin vessakopissa ollessaan kuullut kahden naisen pohtivan juuri meitä. ”[M]itä ne tekee kun ne kirjottaa vaan?” (V4: 49.) Olimme outolintuja, käyttäytymisemme poikkeavaa. (vrt. Nykyri 1996: 23.)

Tyhmät naiset

Miehiset naiset ja huorat epäonnistuivat ulkonäön saralla. Uskovaiset eivät osaa juhliä, vaan ovat keskittyneet niin vakaviin ajatuksiinsa, etteivät uskalla enää heittäytyä viettien vietäviksi. Näiden lisäksi nainen voi tehdä erheen, mikäli hän keskustelun osanottajien mielestä toimii yksinkertaisesti sanottuna tyhmästi, naiivisti, tai typerästi.

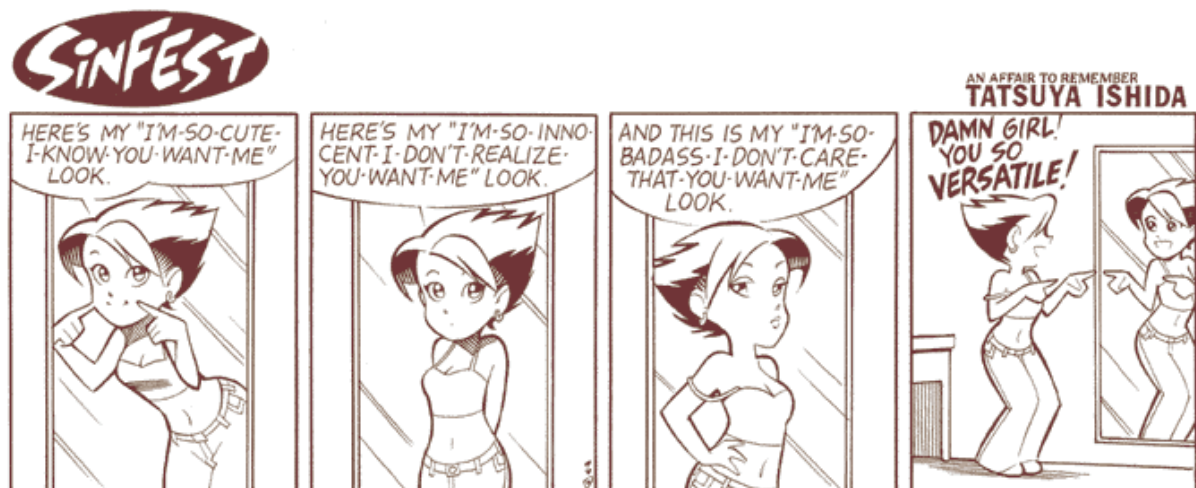
Naisten ryhmästä rajattiin ulos nainen, joka jätti opiskelunsa kesken juuri ennen valmistumista, lähti Helsinkiin ilman työkokemusta ja tätä nykyä siivoaa elantonsa eteen (V1: 49). Saman kohtelun kohteena oli myöskin nainen, joka *"sanoo että se pääsee minne se haluaa jos se meinaa jotain niin jos se on niin lapsellinen niin olkoon"* (V2: 31), sekä se, joka selittää *"aina vaan joo, joo - - - ei vastaa ja vittu mitä sille akalle on tapahtunu"* (V2: 35). Joku herättää naiset pohtimaan, että *"välillä tuntuu että se on vähän luulosairas kun sillä aina on jotain"* (V3: 3-4).

Naisen ei siis toisaalta pidä antaa periksi ja ryhtyä siivoajaksi, vaan olla kunnianhimoinen urallaan jatkaen opintoja. Tietynasteinen realismi ja nöyryys elämässä on kuitenkin säilytettävä eikä huikentelevaisuutta tai omnipotenttisiä ajatuksia sallita – eikä muuten liiallista heikkouttakaan. Lisäksi yhteys kavereihin on säilytettävä, oltava lojaali eikä välinpitämätön. Nainen ei saa olla tyhmä siinä mielessä, että hän ei tuntisi itseään, omia rajojaan tai kykyjään sekä velvotteitaan ja siteitään toisia ihmisiä kohtaan. Naiselta vaaditaan itsetuntemusta ja käyttäytymistä sen mukaan.

Kaikki edellä luetellut ryhmät heijastavat samaa ajatusta: toivetta omasta onnistumisesta edullisen mielikuvan herättämiseksi toisissa ihmisissä. Suoremmin, joskin ehdottoman hienovaraisesti, samaa voi yrittää saada aikaan osoittamalla virheitä toisista naisista ikään kuin samalla sanoen 'minä en tee tuollaista virhearviointia, enhän?'. Toteamalla, mitä ominaisuuksia toisilla on, voi ilmaista käsityksensä ja väitteensä siitä, ettei itseltä niitä löydy. Naiset luovat puheellaan eroja ulkopuolelta kenties yhtenäiseltä vaikuttavan ryhmän sisälle. Tästä voi huomata, ettei naiseus todellakaan ole vain fyysisten piirteiden seurausta, vaan se on suunnattoman paljon monisyisempi rakennelma.

”[S]e kähmi suoraan perseeseen kiinni” (V2: 52)

Naisten suhtautumisessa miehiin huomaa monia yllättäviä ja kiintoisia seikkoja, mikäli vessassa kuultuja lausahduksia tarkastelee lähemmin. Koska itselleni juuri tämä osuus naisten arvoista muodostui ennalta-arvaamattomimmaksi kiinnostuksen kohteeksi, käsittelen sitä tarkemmin seuraavaksi. Tämä onkin erittäin paljastava osio, koska jos ajatellaan naisten roolia, siihen liittyy olennaisesti vastaroolina mies. Määritellesään puheissaan sitä, millaisia miehet ovat, naiset määrittelevät samalla omaa rooliaan (vrt. Honko 1981: 174, ks. sarjakuva 5.5).

Sarjakuva 5.5. Naisen ja miehen roolit ovat vuorovaikutteiset: tässäkin sarjakuvastripissä nainen harjoittelee eri ilmeitä käytettäväksi sen mukaan, miten hän suhtautuu mieheen, joka häntä (itsestäänselvästi – *sic!*) haluaa. (Lähde: <http://www.sinfest.net/d/20020717.html>)

Kun olen pidemmälti keskustellut tuttavieni kanssa työni aiheesta, he ovat aina olleet sitä mieltä, että naiset varmastikin puhuvat miehistä paljon. Jostakin syystä uskotaan, että naiset keskustelevat tietenkin miehistä, aivan kuin heillä ei olisi muutakaan elämässään. Olen kuullut sanottavan, että naiset menevät vessaan suunnittelemaan strategiaa tietyn miehen iskemiseksi, koska sen takiahan naiset baareissa ovat. Kuulemma joissakin ääritapauksissa naiset voivat viettää vain aikaa keskenään pitäen hauskaa, mutta se on vain poikkeus – naisten tavoite on saada mies.

Sikäli en voi tuomita näitä väitteitä aivan vääriksi. Miehistä puhutaan paljon. Naiset arvioivat miehiä ja pohtivat mitä heille sanotaan, he juoruavat poikaystävistään, nykyisistä ja entisistä. Vaikka toisaalta kategoria 'vastakkainen sukupuoli' muodostaa loppujen lopuksi varsin pienen osan kaikista aiheista mitä vessassa voi kuulla, näiden sanojen viesti on hyvin voimakas.

Naisten elämään kuuluu monia erilaisia miehiä. Ystäviä, poikaystäviä, entisiä poikaystäviä. Tuttuja. Näitä roimitaan usein rankallakin kädellä: milloin joku on toiminut kuin suoranainen ääliö, milloin joku on ollut julma, milloin ei vain jakseta katsella niiden naamoja enää. Ensimmäiseksi huomion kiinnitti alentuva sävy, jota käytettiin miehistä puhuttaessa. Miehet ovat "äijii" (V1: 48) ja "ukkoja" (V2: 13). Naisia "ärsyttää tollaset vanhat äijät" (V1: 48) ja he korostavat omaa ylemmyyttään ja valtaansa miehiin: "vittu olis meilläkin miehiä mut mejän ei tarvii ottaa niitä" (V1: 65). Iltoja vietetään periaatteella "meillä on sinkkutiimi nyt sinkkuillaan // mitä nyt tehdään me isketään äijii" (V3: 11). Naiset ottavat aktiivisen roolin suhteessa miehiin. Eräs nainen "heilutti persettä niin pääs Caneen ilmaseks taas" eli hurmasi miespuolisen järjestyksenvalvojan päästämään hänet ilman pääsymaksua sisälle (V3: 11), toinen uhkailee tyyliin "sano jos näät Mikon niin mä meen ja hakkaan sen" (V3: 11) tai "voi vittu mä sanon sille ukolle" (V1: 13). Näitä puheita kuunnellessa helposti muodostuu kuva miehet pikkusormiensa ympärille kietovista amatsonisotureista.

Vaikka itse olin seurannut vessojen maailmaa sillä silmällä jo kauan, törmäsin yhä uudestaan kommentteihin, jotka loksauttivat suuni auki ja hyvä kun en punastunut puhujien puolesta. Luettuani monia teoksia, joissa baareja ja ravintoloita kuvailtiin miesten maailmaksi (ks. esim. Ahola 1989: 13, 32, 44; Sulkunen & Alasuutari & Nätkin & Kinnunen 1985: 202-204), menin aivan sekaisin. Erittäin hyvän itsetunnon omaavat naiset eivät todellakaan kunnioittaneet huonosti käyttäytyviä miehiä vaan ottivat vallan omiin käsiinsä. He päättivät sanoa suorat sanat ja jättää taaksensa kaikki arvottomat nuljakkeet. Olivatko lähdeteokseni väärässä – oliko baarien maailma muuttunut yhtäkkiä, silmänräpäyksessä, avautunut myös naisille, jotka modernisti elivät itsenäistä (sinkku)elämää?

Lukiessani jälkeinpäin muistiinpanojani hahmottui eteeni toisenlainenkin, tavallaan perinteisempi maailma. Hyvin usein puheissa ilmenee normi olla sanomatta vastaan miehelle. Miestä ei saa nolata julkisella paikalla huolimatta siitä, kuinka epämiellyttävä hän

on, vaan oikea tapa hoitaa tilanne on paeta yksityiselle aluelle, vaikkapa vessaan, ja purkaa suuttumus siellä toisille naisille. Mies on koskematonta aluetta, ja aktiivinen vastustus on mahdottomuus. Kun nainen kysyy toiselta "*miks se sun mies lähti*" ja toinen vastaa "*se oli liian kännissä / se kysy onks mä rasittava ja mä sanoin et joo*", on tiedustelijan vastaus epäuskoinen ja kauhistunut "*etkä*", ja vastaaja joutuu selittelemään ja puolustelemaan tekoaan "*kun se oli rasittava*" (V1: 60).

Naisen mukautuvaisuus vaikuttaa välillä menevän jo marttyyriyteen asti: "*[j]oku selittää ex-poikaystävästään, joka on kiinni aineissa, valittaa kun hän on tullut käymään. Tyttö ei halua häntä takaisin, kertoo kuinka kerran on saanut hänet avautumaan. Että kahdessa kk:ssa päässyt hänestä yli. Pussit silmien alla kun ei ole kuulemma nukkunut*" (V1: 62). Naiset ovat valmiita monenmoiseen epämukavuuteen miesten vuoksi: unettomuuteen tai jopa pahoinpitelyyn. Yksi puheenvuoro kertoo nimittäin omaa tarinaansa. Nainen aloittaa "*mulla on depressio mä en mee sen miehen viereen*" mutta jatkaa kuitenkin samaan syssyyn "*jos mä tappelen Samin kanssa niin olkaa ihan että joo, tää on normaalia / Sami harrastaa nyrkkejä, me harrastetaan nyrkkejä / vittu ihanaa tämä*" (V1: 65). Lyödyksi tulemisenkaan uhalla asiaan ei saa puuttua, vaan naisen paikka on miehensä rinnalla. Puheissa ilmenevä normi konkretisoituikin kerran, kun mies ilmestyi naistenvessan ovelle huhuilemaan naista. Nainen pahoittelee miehelle aiheuttamaansa viivytystä – "*sori piti päästä vessaan / mä tiedän et se alkaa*", mutta miehen kaikottua ovelta puheen sävy muuttuu – "*perkele ärsyttää saatana / vittu niitä äijiä / mä en jaksa sitä / mun mies on perseestä*" – tätä ei kuitenkaan voitu sanoa miehelle suoraan (V1: 58).

Kauhistumisia, kun nainen sanoo poikaystävänsä, että hän on juonut liikaa; alistumisia, kun aineita käyttävä ex-poikaystävä on tullut takaisin, ja hiljentymisiä: miehen tullessa naistenvessaan kaikki vaikenivat ikäänkuin he eivät hallitsisi enää tilaa. Mies kontrolloi hetkeä. Yhtäkkiä kaikenlainen kapina ja vastarinta miehiä kohtaan muuttuu mahdottomaksi. Mielikuvakin siitä, että nainen voisi sanoa miehelle vastaan tai nolata hänet on kauhistuttava. On toki totta, että mies on tyhmä ja inhottava, mutta se ei kuitenkaan oikeuta toimenpiteisiin, sillä niin vain on (näin siis aineiston mukaan, on huomautettava tähän väliin). Mies tahtoo ja nainen antaa – kaikkein karkeimmillaan. Eräässä episodissa muutama nainen huvitteli matkimalla ilmeisesti venäläisen huoran stereotyyppiä ("*minä halpa te tulla minun mukaan*"). Vaikkakin lauseissa tärkeimmäksi nousevat miehen ja ei-oikean naisen (huoran) mallit, kuvaa se myös miehen ja naisen välistä vastakkaisuutta. Puhuja on nainen, joka matki

huoraa, ja hän aloittaa puheensa kuvitellulle miehelle "*minä tulla, sinä mennä*". Tulla ja mennä ovat vastakkaisia verbejä, jotka kuvaavat peilikuvamaisia tapahtumia. Jos minä tulen, sinä vastavuoroisesti menet. Seuraavana kuitenkin hän lausuu hieman odottamattoman yhdistelmän "*minä antaa, sinä tahtoa*". Eli jos sinä (mies) tahdot, minä (nainen) annan. Tämä kuvaa hyvin normia naisten ja miesten välisistä suhteista. Annettava on, vaikka ei haluaisikaan, vaikka joutuisikin tilittämään sitä tuhtuneena vessassa. (V3: 5-6.) Naisen osa on kärsiä hyveellisesti, toteuttaa miehen toiveet. Naiset ikäänkuin hyväksyvät vaikenemisellaan jopa miesten väkivaltaisuuden ja oman osansa vallankäytön kohteena luonnollisina osina mieheyttä ja naiseutta (Ekola 1992: 179, 181).

Naisella on kuitenkin toinenkin mahdollisuus käytettävänä suoranaisten alistumisen lisäksi. Kysellessäni toiselta ystävältäni, joka oli seuranani kenttätyöiltoina, mielipiteitä baarien vessoista, hän kertoi näiden tilojen olevan käteviä senkin vuoksi, että sinne "*pääsee ihmisiä karkuun*" (V4: 82). Mutta vessathan saattavat olla täynnä ihmisiä – nimittäin naisia! Ilmeisesti hän tarkoitti sanoa, että sinne '*pääsee miehiä karkuun*'. Miehet ovat siis jotakin, mihin voi alistumisen sijaan suhtautua pakoilemalla. Aiemmin olin havainnoinut tapauksia, joissa naiset tulivat vessaan piiloon, ettei tarvitsisi tanssia hitaita kenenkään kanssa (V1: 64). Tässäkin lausahduksessa 'kenelläkään' tarkoitetaan miehiä, eikä suinkaan ketä tahansa. Nainen saattaa pitää kännykkäänsä äänettömänä, mikäli ei halua vastata miehen soittoihin ja puhua hänelle (V4: 19-20). Nainen joutuu pakoilemaan miehen lähestymisyrittäjiä rajoittamalla omaa toimintaansa – kyseisessä tapauksessa rento vastaaminen omaan puhelimeen muodostui mahdottomuudeksi.

Itse olen huomannut voivani keskustella baarissa ollessani hyvinkin vapautuneesti tuntemattomien miesten kanssa – mutta vain ollessani töissä, tarjoilijana. Lähentelyyrityksiin ja treffikutsuihin voi vastata pahoittelemalla sitä, että olen kyseisellä hetkellä töissä ja pitäväni muutenkin periaatteenani sitä, etten halua sekoittaa työntekijä-asiakassuhdetta lähtemällä ulos asiakkaiden kanssa. Nämä ovat päteviä syitä kieltäytymiselle, ja varsinkin hymyllä ryyditettyinä kohtaavat tuskin koskaan vastaväitteitä tai sinnikkäämpää suostuttelua. Ollessani kuitenkin asiakkaana tiskin toisella puolella, jopa omalla työpaikallani, huomaan suhtautuvani nihkeästi tuttujenkin kanta-asiakkaiden jutusteluun, ikäänkuin pienelläkin sananvaihdolla olisi taka-ajatuksia. Ollessani asiakkaana tunnen olevani altis lähestymiselle, eikä minulla ole enää hyvää syytä kieltäytyä kutsusta jatkoille. Suhtaudun mukaviin ja ystävällisiin miehiin automaattisesti torjuen ja tönkeästi

sekä pelkään antautua mielenkiintoiseenkin keskusteluun peläten sen johtavan seksuaalissävyytteeseen ehdotteluun ja kieltäytymiseni jälkeiseen vihamielisyteen. Huomaan omassa käyttäytymisessäni samaa varautuneisuutta ja pakoilevuutta kuin havainnoimissani naisissa.

Miksi naiset sitten pakoilevat miehiä? Onko heissä jotakin pelottavaa? Kenties. Ystäväni kertoi olleensa kerran baarin vessassa, missä humalainen nainen oli saanut 'hirveän itkukohtauksen'. Häntä olivat lohduttaneet sekä kaverinsa että tuntemattomat. Ystäväni oli kiinnittänyt huomiota siihen, miten ainakin kaksi näistä oli ehdottanut itkun syyksi poikaystävää: "*onko poikaystävä jättänyt*". (V4: 83-84.) Mies tuntuu olevan siis jostakin syystä ensimmäinen ehdokas naisen pahan olon aiheuttajaksi. Hyvältä ei kuulosta myöskään tapaus, jossa kaksi naista päättelivät saaneensa saman sukupuolitaudin samalta mieheltä (V4: 99, 107-108). Kumpikaan ei kuitenkaan tuhtunut tai suuttunut kyseiselle miehelle, vaan molemmat sivuuttivat asian arkipäiväisenä. Ilmeisesti mies, jolla on hoitamaton sukupuolitauti, saa harrastaa seksiä naisen kanssa ja sen jälkeen naisen ystävän kanssa ilman, että mitään moraalisesti kummallista olisi tapahtunut!

Naisen asemaan näyttäisi kuuluvan sekin liki itsestäänselvä fakta, että miestä ei *oteta*, vaan *saadaan*. Joku saattaa pohtia sitä, "*ettei saa yhtä miestä, toiset sanoivat et kyl sä saat*". (V4: 66.) Miestä täytyy tavoitella, koska hän on arvokas ja ponnistelujen arvoinen. Hyvällä tuurilla naista voi onnistua ja hänelle suodaan mies. Näin ainakin naisten mielestä. Miesten kanssa ei ole helppoa, mutta sellainen on saatava: erään toisen naisen poikaystävä oli "*mustasukkainen kun [kyseinen nainen] tanssii toisten miesten kanssa*" eikä tilanne ollut parantunut vaikka nainen oli yrittänyt hänen kanssaan jo neljä kertaa, minkä vuoksi hän "*ei seurustele ikinä mutta tulkaa sitten häihin*" (V4: 89-90). Ongelmista viis, mutta vaimoksi on päästävä. Ja kun mieheltä saa huomiota osakseen, se on naiselle illan kohokohta. Chippendalesien – nykyisin nimeä Hunks käyttävä miestanssiryhmä, joka kiertää mm. ravintoloita esittäen strip-tease-tanssia – esiintyessä eräässä ravintolassa monet naiset saivat esiintyjiltä ruusun osana show'ta. Yhdelle näistä naisista hänen ystävänsä kommentoi esityksen jälkeen "*taidat olla ihan märkä enkä puhu kasvoista*" (V4: 125).

Esimerkit "*aika kiva joraussessio // niin tuli hyviä biisejä / pääsi vauhtiin niin joo / niinku silleen ois vielä pahempi jos menee yksin joraamaan niin joku on heti siinä ei siinä mitään jos joraa mutkun ne tulee heti [epäselvää] // ei se oo sun syy jos joku tulee*" (V2: 54) sekä

"kaikki oookoo // joo mä tulin piiloon tänne en halua tanssia hitaita kenenkään kanssa" (V1: 64) kyseenalaistavat naisen itsemääräämisoikeutta. Salin puolella ollessaan nainen on vapaata riistaa ja välttyäkseen saalistukselta hänen täytyy paeta. Vaikka tanssiminen ei naisille välttämättä tarkoita seksuaalista vihjausta, miehet voivat tulkita sen niin. Naisten mielestä lähentely ja lähestyminen on epämukavaa ja he pakenevatkin tilannetta vaikkapa vessaan jättäen miehen oman onnensa nojaan. Kyseisen miehen menestyksen naismaailmassa mahdollisesti nolauduttua tapahtumaketjun aloittanut ja mahdollistanut normi jää silti koskemattomaksi: *"ravintolassa naiset ovat miesten näkökulmasta riistaa, miehen puutteesta kärsiviä ja omaa seuraansa valitsemaan kykenemättömiä vieraita miesten maailmassa. - - - Iskemiseen liittyvä tunkeilevyys on vain yksi tapa osoittaa naisen paikka miesten maailmassa"*. (Sulkunen & Alasuutari & Nätkin & Kinnunen 1985: 202, 204, 206, 213.) Etenkin yksin liikkeellä ollessaan nainen on helposti tulkittavissa vapaaksi riistaksi ja seksuaalinen lähestymistapa on siten oikeutettu. Tällä perusteella naisen kieltäytyminenkin on ennenkuulumatonta: jos hän on jo antanut ymmärtää, miksi hän kieltäytyykin ja torjuu lähestymisen? (Ahola 1989: 32; Nykyri 1996: 76-78.)

Naiset hyväksyvät tämän paikkansa ja ottavat sen valitettavana tosiseikkana: *"emmä tiä, no kuitenkin se on ollu yhen tyypin kanssa. sen jälkeen heti kun Päivi [epäselvää] heti muutti sen kanssa asumaan / se niinku vehtaa niiden kahen naisen välillä koko aika // ai jaa / miehet / ei niin pahalla eikä hyvällä"* (V2: 32). Tilanne on tämä – mihinkäs tiikeri raidoistaan pääsisi. Miehiä voidaan nimitellä, mutta loppujen lopuksi heidän arvonsa ei alene monien naisseikkailujen myötä – toisin kuin naisten, joiden monia miessuhteita arvostellaan kärkevästi (Virtanen 1990: 152). Mies voi ahdistaa naisen oloa myös ei-seksuaalisilla tavoilla. Anna-Leena Härkönen kirjoittaa kolumnissaan kuinka baarimikko vastasi hänen ystävänsä drinkkitiedusteluihin töykeästi, jonka jälkeen *"[y]stäväni loukkaantui niin, että alkoi itkeä naistenvevessä. Ilta oli pilalla."* (Härkönen 2001: 15.) Nainen ei voinut osoittaa tunteitaan tiskillä, vaan vasta tausta-alueella, poissa miesten silmien edestä. Toiset naiset toimivat usein tukijoina näiden sukupuolten välisten konfliktien jälkipuinnissa. He myöskin varoittavat miehistä: *"tuolla oli yks mies / mä sanoin sanna mä meen tuon kans / sanna sano älä mee sen mukaan"* (V2: 52).

Kärjistetyksi asiat ovat siis näin. Naisten suhde miehiin on alisteinen siinä mielessä, että usein naiset joutuvat joustamaan ja muuttamaan toimintaansa miesten vuoksi, alistumaan miehen tahtoon. Muistiinpanoistani on löydettävissä kolikon kääntöpuolikin, toki. Naiset

selittävät usein miesten tekemisiä (V4: 38) tai puhuvat miespuolisista tutuistaan neutraaliin sävyyn (V4: 158). Toki naiset myös kehuvat miehiä (esim. V4: 51), mutta joko nämä tapaukset eivät sattuneet korviini tai niitä todella oli niin harvassa. Eivät naiset vihaa miehiä – heidän etsivät heidän seuraansa ja ihailuaan –, mutta he ilmaisevat tyytymättömyytensä moniin miehiin liittyviin asioihin herkästi vessoissa – ja mahdollisesti vain vessoissa. Salin puolella jahdataan miehiä, vessan puolella niiltä ollaan piilossa.

Kumpi on siis totuus? Ovatko naiset voimakkaita vai heikkoja? Pystyvätkö naiset seisomaan omilla jaloillaan vai kaatuvatko he ilman miehiä? Jos tarkastellaan naisen roolia, siihen selvästi kuuluvat molemmat. Sellainen nainen, joka alistuu miehensä tahtoon nöyrästi, kyseenalaistamatta tilannetta, on tyhmä. Naisella täytyy olla omia vahvoja mielipiteitä ja hänen täytyy olla tilanteiden tasalla – jos mies on ala-arvoinen, se on tunnistettava. Toisille naisille voi kuvailla eri tapoja kostaa miehelle ja he voivat kannustaa naista ja nauraa yhdessä sotasuunnitelmiin.

Tosipaikan tullen, vessan ulkopuolisessa maailmassa, näitten ajatusten täytyy kuitenkin jäädä pinnan alle. Kohdatessaan miehen naisen täytyy olla kohtelias vaikka mies olisikin törppö, hänen täytyy hyväksyä miehen vaatimukset (esimerkkinä entistä narkomaanipoikaystävänsä inhoava mutta sietävä tyttö: V1: 62) vaikka ei kestäisikään sitä. Naisten osa on myötäillä miehiä mutta pitää silti yllä omaa maanalaista armeijaansa – 'luonnollista' on naisen tottelevuus miestä kohtaan julkisesti, mutta yhtä lailla välttämätöntä on hengen vapaus yksityisessä. Selittämällä toisille naisille miesten – eli 'ukkojen' ja 'äijien' – kammottavuutta ja luomalla 'nyt minä menen ja sanon sille' -mielikuvia, naiset kompensoivat asemaansa passiivisina mukautujina. "*Juuri naisten strategioihin kuuluu näin vakuutella itseä ja toisia omasta moraalista ylemmydestä miehiin verrattuna*" (Sulkunen & Alasuutari & Nätkin & Kinnunen 1985: 217). Naiset osoittavat siis tietynlaista aktiivisuutta arvostelun avulla ja asettavat samalla miehet alapuolelleen, pelkiksi objekteiksi, joita arvioidaan ja asetetaan paremmuusjärjestykseen. Naiset ovat miesten yläpuolella, arvostelijoita, jotka rankaisevat verbaalisesti miehiä heidän virheistään ja huonoudestaan. (Vakimo 1989: 161.)

Naisten kriittiset kommentit miehistä eivät kantaudu vessan seinien ulkopuolelle. Naistutkimuksen piirissä samantyyppisiä ilmiöitä on selitetty sillä, että jo nuorena tytöt oppivat ilmaisemaan aggressiotaan aikuisten tapaan epäsuorasti arvostelemalla toisten selän

takana, kirjoittamalla nimettömiä kirjeitä tai juoruamalla. Tämä johtaa siihen, että tytöt oppivat väistymään poikien tunteenpurkausten tieltä tukahduttaen samalla omat mielipiteensä ilmaistakseen ne myöhemmin salassa. Julkisesti tytöt eivät tuo esiin omia mielipahojaan, vaan myöntelevät poikien tuntemuksia sivuuttaen omansa: niiden paikka ei ole suorassa vuorovaikutuksessa vaan epäsuorassa. (Näre 1992: 27-28.)

Tällaisen käytännön mukaista toimintaa on havaittavissa juuri naistenvessojen puolella. Ei tietenkään ole sanottua, että naiset noudattaisivat aina ja kaikkialla tällaista käyttäytymiskaavaa. Yksilöinä naiset voivat olla vahvoja kapinallisia tai heikkoja hiiriä – he voivat ottaa mitä haluavat tai viettää koko elämänsä miesten pyöryksessä. Samoin ei ole itsestäänselvää, että kaikki miehet olisivat ylemmässä asemassa kuin naiset ja käyttäytyisivät sen mukaisesti. On myös arveluttavaa, voiko tiettyjä tunteiden ilmaisun tapoja luokitella naisellisiksi tai miehisisiksi. Pikemminkin voisi sanoa, että johtuen naisen perinteisestä roolista, naisten on usein helppo ilmaista mielipiteitään tietyillä tavoilla, sillä ne ovat sosiaalisesti hyväksytympiä. On eri asia, kokevatko naiset itse ne tyydyttäväksi tai tehokkaiksi keinoiksi tai voivatko he ilmaista itseään muillakin tavoilla. Edellämainitut itseilmaisun tavat on myös luokiteltu selkeästi huonommiksi ja alisteisiksi miesten suuremmille ja aggressiivisille keinoille, vaikka pohdinnan alaiseksi jää, kokevatko naiset itse tapansa epämiellyttäväksi ja käyttäisivätkö he mielummin miesten keinoja. Oman aineistoni pohjalta voisi sanoa, että vaikkakin naiset toimivat edellämainituilla tavoilla, he kokevat suoran konfrontaation mahdollisuuden pelottavaksi ja kenties haitallisiin seuraamuksiin johtavaksi (esim. V1: 60, 62).

”[K]uule, sää ootat mua” (V1: 49)

Jos suhde miehiin koetaankin ongelmalliseksi ja välttelyä kenties vaativaksi, tätä tasapainottavat suhteet naisiin, eritoten kavereihin ja ystäviin. Vessapuheessa korostuu usein yhtenäisyyden idea. Kaikki, mitä suunnitellaan tehtäväksi, tapahtuu me-muodossa. Me mennään tanssimaan – *”Freestyler Nyt mennään”* (V1: 48). *”[O]stetaan kossukola”* (V1: 43). Me mennään pöytään. *”[O]otathan”* (V1: 43). *”[T]uu pöytään perässä”* (V1: 49). Mä meen

vessaan ja sä ootat ja sitten me mennään tiskille. "*[M]onelta viimeinen bussi menee // 2 // liian lyhyt aika, siihen on enää tunti // kävellen olis halvin // siellä ei oo ees kovin kylmä, jos kävelee nopeesti // taksi on nii kallis // paljon se maksaa // 3-40 [silloista Suomen markkaa] // ei oikein 40 päästä // eiköhän oteta juomia ja kävellään*" (V1: 53) – ilta viedään läpi yhdessä loppuun asti.

Joskus salin puolen tapahtuminen harjoittelu ja ennakointi tausta-alueelle ominaiseen tyyliin on hyvin konkreettista ja selvästi havaittavaa. Naiset laulavat vessaan kuuluvien kappaleiden mukana – tanssiessa laulaminen on omien havaintojeni mukaan varsin yleistä. Naiset saattavat tanssiakin vessoissa innoissaan siitä, että ovat ‘tulleet bailaamaan’ (V4: 37). Peilin edessä keimaillaan ja katsellaan omaa naamaa. Kasvot ja sen ilme sekä ehostuksen tulos ovat tärkeitä viestinvälittäjiä toisille ihmisille (vrt. Goffman 1963: 27-28). Yleisin tapa ennakoida tulevaa on suora verbaalinen sopimus siitä, mitä seuraavana tulee tapahtumaan: juomien ostaminen, tanssiminen, kenties kotiin lähteminen.

Näitä puheen keinoja – sopimuksia, kysymyksiä ja ehdotuksia – käytetään naistenvessoissa. Ne toimivat tässä tapauksessa liminaalitilan yhtenäisyyden luojina ja synnyttävät naisten keskuuteen ns. me-hengen. Ulkonäköäkin koskevissa keskusteluissa tarkoituksena oli yhdenvertaisuus: ehkä sinä et ole täydellinen, mutta katso minua – en ole minäkään! (vrt. esim. V1: 54.) Naiset asettuvat samalle viivalle. Naisten vessassa käyttämä puheen muoto on siis erityisesti suuntautunut luomaan yhtenäisyyttä. Konfliktin mahdollisuuksia vältetään ja puhe päättyy lopulta ilmaisemaan naisten välistä sidettä ja yhdenmukaisuutta: he ovat samaa mieltä kaikesta, he ovat samanarvoisia, he jakavat keskenään tavaransa, muistonsa ja mielipiteensä. Samalla me-ryhmän muodostamisen kanssa määritellään myös kriteereitä, joita ei hyväksytä, ts. jonkin teon tai ominaisuuden vuoksi kaikkia naisia ei hyväksytä naisiksi.

Meikkausneuvojen pyytäminen (V1: 52), juorujen levittäminen ("*Kuulitsä kun Hanna - -*" [V2: 4]), omien tunteiden jakaminen ja aistihavaintojen yhtenäistäminen ("*näitsää sen*" (V1: 49), "*ota huikka // - - - // ai ku ihanaa*" (V1: 57), "*hirvee humalatila // sano muuta*" (V1: 64)) on taas 'salaisuuksien' paljastamista, ja toimii eräänlaisena initaatoriittinä: 'merkkinä siitä, että hyväksyn sinut samanarvoiseksi kanssani jaan tietoni, tunteeni ja havaintoni kanssasi'. Jopa niinkin yksityiseksi käsitetty asia kuin kuukautiset jaetaan – vessasta tullut nainen kuvaili eräänä iltana kavereilleen, miltä hänen kuukautisvuotonsa nykyään näyttää

(V2: 49). Rajoja määritellään myös luomalla oma kieli tai slangi, joka sulkee ryhmän ulkopuolelle tehokkaasti ne, jotka eivät tätä sanastoa ymmärrä. Esimerkiksi eräät naiset nimittivät huulipunaansa 'limaksi' (V1: 45). Toisessa tapauksessa yksi ryhmän naisista ei ollut katsonut South Park -televisiosarjaa, eikä siten ymmärtänyt mitä 'Oh my God, they killed Kenny' -lause (sarjan liki jokaisessa jaksossa toistuva lause, kun Kenny-niminen hahmo kuolee kerta toisensa jälkeen mitä erikoisimmilla tavoilla) merkitsee. Kuitenkin ryhmän muut naiset selittivät tämän hänelle jälkeenpäin ja siten ottivat naisen takaisin ryhmään. (V2: 18.)

Yhtenäisyys ilmenee useimmiten edellämainittujen, tavallisimpien 'yhtenäisyysriittien' kautta. Harvinaisempia ja radikaalimpiakin keinoja on havaittavissa. Naistenvessan mysteereihin, erityisesti miehille mutta myös suurelle osalle naisista, kuuluvat tapaukset, joissa kaksi naista – tai joskus jopa useampi – menee samaan koppiin. Tämä sinänsä harvinainen tapahtuma ällistyttää kerta kerran jälkeen sellaista ihmistä, joka ei ole siihen itse ryhtynyt. Itse olen – ensimmäisessä luvussa mainittu kokemus poislukien – näitä ihmisiä, ja koska en voi nähdä kopin seinien läpi, en voi tietää mitä siellä itse asiassa ja loppujen lopuksi tapahtuu. Voin vain esittää oman arvioni.

Usein kaksi naista menee samaan koppiin silloin, kun vessassa on tungosta ja jonot ovat pitkät – ja molemmilla ehkäpä erittäin kiire tarpeilleen. Tällöin kaverukset ilmeisesti yrittävät minimoida odotusajan ja menevät samaan koppiin, jolloin kummankaan ei tarvitse jäädä odottamaan toista (V4: 161). Toinen vaihtoehto on omien juomien juominen.

Ravintolan henkilökunta käy usein illan aikana piipahtamassa vessassa tarkistaen, etteivät naiset kaiva vessoissa käsilaukuistaan omia pulloja aiheuttaen siten tappiota paikalle. Vessan koppi on tällöin paras vaihtoehto salassa ryypiskelylle. Itse olen monta vuotta sitten sortunut tähän kerran. Kahden ystäväni kanssa sullouduimme samaan eriöön ottamaan siemauksia pienestä viinapullosta. Henkilökunta ei nimittäin yleensä tule koppiin, vaikka olen kuullut tällaistakin tapahtuneen joskus, mikäli heillä on ollut epäilyksiä huumeiden käytöstä.

Nämä kaksi loogista syytä voivat johtaa saman vessakopin käyttämiseen. Ne eivät vain selitä kaikkia kertoja, jolloin olen nähnyt naisten menevän samaan koppiin. Joskus kaikki eriöt ovat olleet tyhjillään, ja silti kaksi naista ovat menneet yhdessä, jonka jälkeen pullon avaamis- ja juomisäänien sijasta vessatilassa kaikuvat virtsaamisäänit sekä villi keskustelu: *“vittu kun vieläkin sattuu näihin reisiin” “on varmaan tullut pantua liikaa”* (V4: 35-36, 40-

41). Eräässä toisessakin tapauksessa samaan koppiin menneet naiset ovat keskustelleet varsin yksityisistä asioista ronskiin sävyyn: *“onko sulla sukupuolitauti / onko se sulle tullu mikä oli mulla / kaikki on yhteistä”* (V4: 97-99).

Mahdollisesti naiset, jotka ‘uskaltavat’ mennä samaan koppiin kaverinsa kanssa tarpeilleen, uskaltavat myös puhua ääneen arkaluonteisistakin asioista – yhteisesti jaettavissa olevien asioiden määrä on suurempi kuin keskivertoisesti. Miesten on helpompi jutella samaan aikaan kun käyvät tarpeillaan vessoissa – naisten taas vaikeampaa, koska koppien ovet ja seinät ovat vaimentamassa ääniä ja estämässä näköyhteyden. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että yhdessä virtsaaminen olisi mahdotonta. Se tarkoittaa vain sitä, että naisten on käyttäytyttävä konventioita ja fyysisen ympäristön hienovaraisia vihjeitä ja suuntaamisia vastaan halutessaan jakaa vessakokemuksensa: koska naisilla ei ole ‘ränniä’ vaan pelkästään koppeja vessoissaan, on tästä luettavissa normi siitä, että naiset suorittavat tarpeensa yksin, kun taas miehet voivat tehdä sen yhdessä. (vrt. Junkala 2000: 104.) On myöskin toisenlaisia lähteitä siitä, että joskus naisia on suorastaan ohjattu jakamaan ’miehisesti’ vessatoimintonsa. Image-lehden kolumnissa mainitaan Manchesterissa sijaitseva klubi, joka oli suunnitellut sijoittavansa naistenvessojen erioihin kaksi pönttöä kuhunkin, jotta naiset voisivat mennä vessakoppiin yhdessä ja jatkaa sujuvasti keskusteluaan. Liverpoolissa toinen klubi oli taas ehdottomasti tällaista ratkaisua vastaan, koska heidän mielestään naiset *”puhuvat ikuisesti”*, jos kaksi naista menee samaan koppiin, ja vessajonot venyvät venymistään. (Camp 2000: 116.)

Tuskinpa hampurilaisravintoloihin tai valtion virastoihin tällaista sijoittelua ollaan harkitsemassa, mutta miksi ravintolat muodostavat sitten poikkeuksen? Miksi miehet voivat tehdä tarpeensa yhdessä mutta naisia hienovaraisesti kehoitetaan siirtymään suljettuihin kopperoihin heidän kuitenkin joskus noudattamatta tätä vihjausta? Ns. häpeälliset toiminnot suoritetaan periaatteessa aina yksin, mutta baariolosuhteissa puhuminen on selvästi tätä tärkeämpää, samoin kuin toiminnan ja tunnelman keskeytymättömyys. Ilmeisesti yhtäjatkoisen puhumisen hyödyt voittavat häpeällisen toiminnan paljastamisen haitat. Puheen jatkuminen symbolisoi naisten välisen siteen ja yhtenäisyyden pysyvyyttä, ja sen katkeaminen paloittelee kanssakäymisen pieniin osiin eikä luo kokonaisuuden tunnetta. Johdantoluvussa kertamani kokemus omasta vessakäynnistäni kahden ystäväni kanssa ilmentää tilannetta hyvin. Kaikki sujui hyvin ja jouhevasti siihen asti, kunnes ilmoitin, että heidän on poistuttava paikalta koska en aio tehdä tarpeitani heidän nähtensä. Mitä

pitemmälle jakaminen menee, sitä vahvempi on sen pohjalla oleva naisten välinen sidekin. Yhteisen vessakopin jakaminen on erittäin vahva merkki juuri tästä.

Olkoonkin, että saman eriön jakaminen voi herättää epämukavuuden tuntemuksia naisissa, he silti tekevät joskus niin. Vaikkakaan näin äärimmäisyyksiin ei mentäisi, on arkipäiväisempiä jakamisen tapoja löydettävissä tiuhaan tahtiin vessoista. Yhtenäisyys on omasta erillisyydestään luopumista – ja toisten lojaalisuuden sekä avun saamista. Samaan ryhmään hyväksytyistä, vaatimukset täyttävistä naisista, pidetään huolta. Jouduin itsekin huolenpidon kohteeksi, kun naiset ihmettelivät olinko kunnossa, kun en ollut tanssimassa vaan kirjoittelin vain koko ajan vihkoseeni (esim. V1: 64; V2: 52). Yleensäkin jos kotimatka oli tarkoitus kävellä, mutta baarista löytyykin kaveri, jonka kanssa lyödään rahat yhteen ja tilataan taksi, on matka taatusti turvallisempi ja rattoisampi. Voi säästää rahaakin, jos vaikka tilaa paukun yhdessä puoliksi. Kaverilta voi myös lainata rahaa, jos siitä on puutetta. Yhdessä on myös helpompi puolustautua ahdistelevia, humalaisia miehiä vastaan, taikka sitten tutulta voi saada arvokkaita tietoja siitä, millainen joku mies on. Samalla voi tarkistaa, mitä mieltä muut ovat miehestä taikka muista asioista. Meikkejä voi jakaa ja säästyä siten kaiken mukanaan raahaamiselta – yksi puuteri riittää monelle ja niin edelleen. On siis monia syitä, miksi kannattaa kuulua naisten ryhmään.

Yhteinen toiminta tukee naisten minän hyväksynnän ja samanlaisuuden tunnustamisen kautta. Tyttöjen väliset suhteet ovat tärkeitä heidän minänsä synnyn, muokkautumisen ja vahvistumisen kannalta. Toisiltaan he saavat tukea omissa mielipiteissään ja samoin yhdessä he kohtaavat pojat, jotka toimivat vastaryhmänä tytöille. Tytöt uskaltavat myös yhdessä rikkoa normeja ja rajoja vaikkapa haukkumalla miehiä heidän selkiensä takana. Vaikka tytöt saavatkin siis keskinäisistä suhteistaan paljon, he eivät kuitenkaan ole valmiita uhrautumaan näiden suhteiden vuoksi. Tytöt joutuvat etsimään kultaista keskitietä oman tahdon ja ryhmän yhtenäisyyden välillä samoin kuin itsenäisyyden ja läheisyyden välillä. (Aapola 1992: 99-100.)

Kolikolla on nimittäin kääntöpuolensakin. Jos minä haluan juoman, on sinunkin otettava. Minä olen valmis lainaamaan sinulle rahaa, suostuttelemaan, jakamaan juomani. Jos sinä taas et millään halua juoda enää, en minäkään voi yksin ottaa paukkua. Mitään ei voi tehdä yksin. En voi mennä yksin tanssimaan, en voi jäädä yksin meikkaamaan etenkään jos en tiedä minne sinä menet. En voi jäädä yksin vessaan, vaan sinun on odotettava minua. En voi

lähteä yhdeltä kotiin vaikka väsyttäisikin, jos muut jäävät tänne vielä. En, koska minä en voi tehdä mitään, on vain me. Esimerkiksi jos joku lopettaa juomisen ennen muita, sitä pidetään loukkauksena (vrt. Schivelbusch 1986: 177). Baari-iltana kukaan ei saa myöskään murjottaa vaan kaikkien täytyy olla hyvällä tuulella yhdessä (Ahola 1989: 51).

Asioiden jakaminen saa naisten parissa varsin suurellisia piirteitä. Tätä tukee ns. sosiaalinen kontrolli, jota naisten parissa harjoitetaan. Sosiaalinen kontrolli voi olla muodollista tai epämuodollista, jälkimmäisestä esimerkkinä juoruilu. Koska vessakäyttäytymisestä ei ole kirjoitettuja lakeja, järjestys luodaan erilaisten normien kautta. Normien rikkoja eristetään, tässä tapauksessa naisten ryhmästä, ja häntä saatetaan pilkata. (Jargon 1998: s.v. Social Control.) Toiset naiset seuraavat yksilön käyttäytymistä ja arvioivat sitä (Löfström 1999A: 256). Palaute annetaan käyttäytymisen kautta. Nainen joko hyväksytään ryhmän jäseneksi tai sitten suljetaan pois. Esimerkiksi juuri väheksyvä puhe liittää keskustelun osapuolet lujasti yhteen poissaolijoiden kustannuksella (Goffman 1971: 186-187).

Joku ei haluaisi kertoa miesasioistaan (V1: 45), itse en halunnut jakaa ulostamistoimintoani kavereideni kesken. Naistenvessassa saattaa syntyä vaikutelma, että jopa aistihavainnot, ruumiintoiminnot ja muistot pitäisi näinkin suuressa määrin luovuttaa toisten naisten yhteiseen käyttöön. Tätä pakkoa luo juuri muuten niin hyödyllinen me-henki, juuri samainen, josta toisaalta saadaan turvaa ja tukea. Jos et jaa ulostamistasi, et ole oikea tyttö. Jos et kerro miehistäsi niin en kerro minäkään ja rajaan sinut siis hyväksyntäni ja yksityisen piirini ulkopuolelle (V1: 45). Jos pidät permanenttia vaikka me olemme sitä mieltä, että se ei käy sinulle, näytät hutsulta etkä siis kuulu meihin oikeilta näyttäviin naisiin (V2: 18). Juuri naisten kontrolli omaa sukupuoltaan kohtaan luo vahvoja pakotteita toimia juuri oikealla tavalla. Pakkoa vahvistaa myös ryhmän meneminen yksilön edelle. Itseä ei tuoda esille puheissa kuin varovasti, ja ryhmä tekee kaikki päätökset yhdessä eikä poikkeavia ratkaisuja yleensä sallita. Naisten identiteettikin tuntuu muotoutuvan vain ryhmän kautta: naisen epävarmuus omasta itsestään ja kelpaavuudestaan häipyä vasta kun koko ryhmä on moneen kertaan vakuuttanut, että 'et sinä ole lihava', jos silloinkaan. Naisen identiteetti näyttää syntyvän muiden naisten kautta, eikä naista voi olla ennenkuin ryhmä on antanut hyväksyntänsä siitä, että yksilö kuuluu 'meihin'. Tästä hyväksynnästä naiset saattavat joutua maksamaan korkean hinnan – itsen sulauttamisen ryhmään ja oman persoonallisuuden häivyttämisen. Ryhmään kuuluessaan naiset toisaalta saavat siitä hyötyä ja etuja, toisaalta

ryhmä rajoittaa yksilön vapautta vaatimalla häntä toimimaan ryhmän normien mukaan.
(Bauman 1997: 33-34.)

”[O]nko se lähteny Saksaan” (V2: 35)

Eivät kaikki ajatukset suinkaan pyöri pelkästään miesten tai ulkonäön ympärillä. Naiset puhuvat joskus myös työpaikastaan, opiskelustaan, asunnostaan ja muuttamisesta, kavereistaan ja sukulaisistaan, heille tai jollekulle tuttavalle tapahtuneesta sattumuksesta. Suurin osa puheesta koostuu sisällöltään erilaisista aiheista, ja itse nimitin tätä osaa aiemmin yksinkertaisesti tapahtuman kertomis -kategoriaksi. Aiheet vaihtelevat laajalti: kerrotaan tutun muutosta, omasta opiskelusta, mummon kuolemasta (V1: 53-54). Toisille naisille tiedotetaan myös kuka on paikalla tai missä toisessa baarissa on tuttuja, kuka on tulossa kohta ja kuka lähtee piakkoin. Kännykällä otetaan kiinni loputkin. Usein kuulee puheenpätkiä, joissa sovitaan langan toisessa päässä olijan kanssa moneltako tavataan ja missä sekä selvitetään aiempia riitoja tai muuten vain vaihdetaan kuulumisia – skaala kulkee kevyestä jutustelusta ihmissuhteiden luotaukseen: ”*moi Tuuli tässä missä ootte / no mitäs pitkästä aikaa / no mitäs sä onko kaikki ookoo mitä / no ens viikolla keskiviikkona / no semmosta - - - hah kerro terveisiä voisko sitä joskus nähä / nii no mä oon nyt [baarin nimi] - - - mut hei, soittele, ei oo mitään kuulunu mä aattelin onko meidän välit - - - mulla on tässä tällanen etsikkovaihe mut nähdään joskus moi*”(V1: 51).

Eräs harhaluulo, mikä minulla oli ennen kenttätöihini ryhtymistä, koski juuri näitä elämänalueita – opiskelu, työ, ura, perhe. Kuvittelin, etteivät ne kuulu baarin humuun, koska ne ovat elämän ‘vakavia’ alueita. Olin jälleen kerran väärässä. Ensimmäinen konkreettinen todiste tästä oli edellämäinitun kännykän tärkeä rooli naisten illanvietossa.

Kännykkä nimittäin vaikuttaa olevan elintärkeä väline naiselle myös juhliessa.

Käsilaukkuihin mahtuu tuo yhteydenpitolaite, jolla lähetetään tekstiviestejä, luetaan niitä, soitetaan sekä katsotaan kuka on soittanut sillä välin, kun on kierretty salia, juotu siideriä ja tanssittu niitä ah, niin ihania Britneyn ja Shakiran biisejä. Ensisilmäyksellä tuntuu

ristiriitaiselta, että huolista vapaaseen tilaan, baariin, tuodaan noin velvollisuuksientäyteinen esine. Kännykän kautta kuka tahansa on aina saavutettavissa, vain käden ulottuvilla. Se tarkoittaa vastaavasti sitä, että kännykän omistajan saavat muut ihmiset kiinni milloin vain – oli pa soittaja äiti, pomo, poikaystävä tai kuka tahansa. Voit saada ikäviä uutisia kesken siiderin juonnin, sinut voidaan määrätä aikaisin huomisaamuksi töihin, poikaystäväsi aloittaa riidan 'puhelinlankoja' pitkin tahi äiti kyselee oletko varmasti syönyt lämmintä ruokaa tänään. Kännykän ominaisuudet eivät ole silti samanlaiset kuin päiväsaikaan kotona. Meluisassa baarissa eivät soittoäänet kuulu ja naiset voivat aina valita soittavatko he takaisin sitten kun ja jos yleensä huomaavat jonkun tavoitelleen heitä. Mahdollisuuksista huolimatta puhelin ei dominoi naisten illanviettoa. Naiset voivat vain yksinkertaisesti todeta ”*Ville on soittanu // millon // viis minuuttia sitten*” (V2: 12).

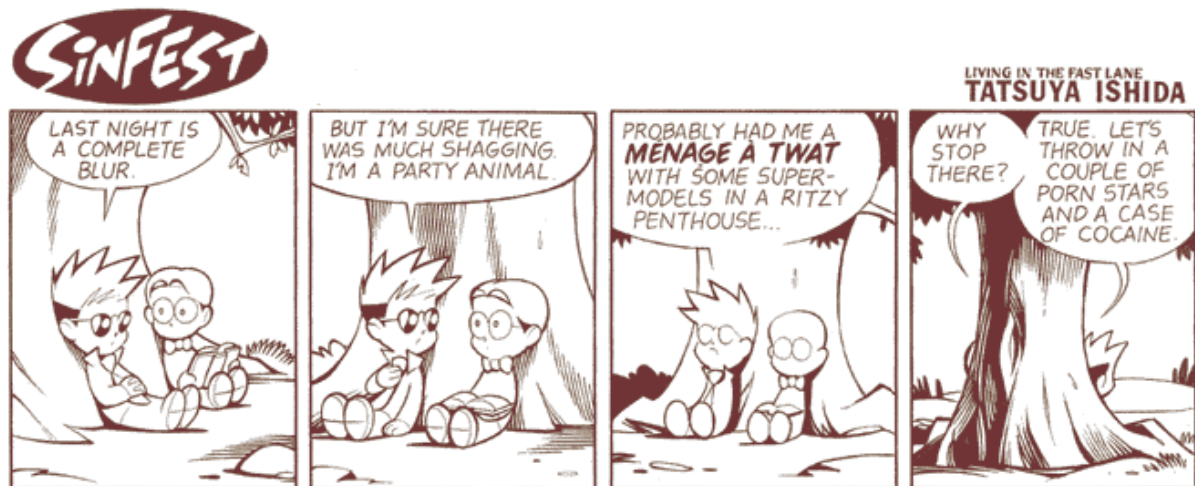
Samoin baarien vessoissa puhutaan kyllä edellämainituista vakavista topiikeista, tosin huomattavasti vähäisemmässä määrin kuin esimerkiksi miehistä, vaatteista tai meikeistä, mutta niitä ei voi jättää huomioimatta. Pitkästä aikaa toisensa tapaavat naiset vertailevat sitä missä nykyään asuvat ja mitä tekevät (V4: 13-14, 150-151), puhuvat opiskelustaan – “*taas pääsee aloittamaan ne ravitsemustiedonopit ja se on taas sitten kivaa*” (V4: 21-22) sekä “*jos merkonomitukintoon menee 5-6 vuotta niin se on yhtä helvettiä*” (V4: 44), jopa: “*sillon me otettiin torstaina Tuomaksen kanssa kalsarikänni ja perjantaina oli tentti*” (V4: 132). Naiset mainitsevat asioita työstään: “*huomenna töihin [kahdeltatois]ta*” (V4: 51-52) tai muista tehtävistään: “*huomenna vahtimaan kaverin lasta klo 7 sit sanon et Leilalla on krapula et nyt nukutaan pitkään*” (V4: 91-92).

Vaikka uraan tai asumiseen liittyviä keskusteluja ei ilmiselvästi kaihdeta, tarkkaan katsoessaan voi lausahduksista löytää selvän tendenssin, jonka mukaan näistä täytyy puhua. Koska puheenaiheet voivat ilmeisesti olla mitä tahansa, nousee tärkeämmäksi se tapa, jolla puhutaan. Puheessa on selvästi erotettavissa erilaisia strategioita. Riippumatta aiheesta, kaikkein toivottominkin asia selitetään aina parhain päin. Esimerkiksi nainen, joka ilmoitti olevansa seuraavana aamuna menossa kaitsemaan ystävänsä lasta, oli selittäessään vaille yksi yöllä umpikännissä. Samoin töihin puoliltapäivin menevä riekku ravintolassa vielä ainakin kello kaksi yöllä. Tenttikin on täysin hallinnassa, vaikka krapula olisikin. Kerran eräs nainen selitti poikkeuksellisesti huonosta omastatunnostaan, koska oli jättänyt lapsensa kotiin, mihin toinen nainen lohdutti “*ei, ei sun tartte olla huolissaan siitä*” – kyllä tilanne hoituu (V4: 62-63). Toisessa tapauksessa kaksi naista oli saanut sukupuolitaudin ilmeisesti

samalta mieheltä, mutta kumpikaan ei ollut moksiskaan (V4: 99, 107-108). Asiat järjestyvät itsestään, huolehtimatta. Naisten repliikit kertovat elämästä, joka on kaikkia todennäköisyyksiä vastaan kontrollissa, jossa jokainen asia menee niinkuin oli suunniteltukin eikä takaiskuja ole.

Tämä puhetyyli kuvastaa ihanteita itsensä hallitsevasta ihmisestä. Naiset antavat ymmärtää, että heillä on kaikki langat käsissään: he kertovat vanhoille tutuilleen iloisesti mitä tekevät nykyään ja missä asuvat ilman huolenhäivääkään. He mainitsevat viettävänsä sekä raisua yöelämää mutta siinä sivussa pystyvänsä luomaan vielä hyvää työtulosta ja selviämään tenteistä. Tulevaisuudessa on odotettavissa vielä uusia, loistavia asioita kuten miellyttävää opiskelua ravitsemustiedonopin parissa (V4: 21-22). Ei voi kuitenkaan olla ihmettelemättä, onko tämä mahdollista. Voiko lasta vahtia nukkumattomana, krapulassa tai mahdollisesti vielä laskuhumalassa? Onnistuuko tämä pidemmän päälle? Miksi naiset lähtevät juhlimaan ja juomaan jos tietävät, että joutuvat seuraavana päivänä töihin? Miksi naiset vaarantavat itsensä ja suorituksensa tieteen tahtoon, jos sivilisaatioteorian mukaan juuri nämä suoritukset ovat niitä kriteerejä, joilla ihmisiä – tässä tapauksessa kyseisiä naisia – arvioidaan? Miksi he riskeeraavat onnistumisensa ja esityksensä ja jopa kenties oman identiteettinsä naisina, mikäli epäonnistuvat?

BAARI-ILLAN KOETTELEMUKSET – VAARALLISTA LEIKKIÄ

Sarjakuva 6.1. Miksi juhliminen saa (ainakin muistikuvissa) hurjiakin piirteitä? Miksi äärikokemuksia tavoitellaan? (Lähde: <http://www.sinfest.net/d/20030228.html>)

Uhkaava maailma

Kolmantena tutkimuskysymyksenäni olin suunnitellut pohtivani mitä hyötyä tai haittaa naisille on naistenvessoissa tapahtuvasta toiminnasta. Poissulkien biologiset ulostustoiminnot, miksi naiset viettävät aikaansa vessoissa? Jos asiaa katsoo vieläkin kauempaa, ei voi olla ihmettelemättä myöskin sitä, miksi naiset ylipäätään tulevat baareihin. Toki he voivat tanssia, nauttia mukavasti päihdyttäviä juomia sekä katsella ehdokkaita vastakkaisesta – tai miksei omasta, vaikken tätä näkökulmaa pohdikaan työssäni – sukupuolesta lähempään kanssakäymiseen tai vain tavata ystäviä. Mutta lisäksi baari-illassa on monia elementtejä, jopa *vaaroja*, jotka hankaloittavat ja uhkaavat naisten illanviettoa.

Ensimmäinen näistä on yö. Baarit ja klubit ovat auki useimmiten ilta- ja yöaikaan, ja erityisesti tällöin tunnelma 'kohoaa kattoon' ja ihmisiä on paljon liikkeellä juhliminen tarkoituksenaan – juuri siksi valitsinkin kyseisen vuorokaudenajan tutkimuskohteekseni. Yössä on kuitenkin muitakin puolia. Yö assosioituu helposti pimeään, arvaamattomaan, pelottavaan, mustaan. Yö on kauhuelokuvissa, -kirjoissa ja -kertomuksissa hirviöiden aikaa. Vampyyrit ovat liikkeellä öisin, samoin ihmissudet. Pahat oliot eivät kestä päivänvaloa, mutta ovat omimmillaan hiippaillessaan varjoissa. Kauhuelokuvista tuttu klisee on kiiluvat silmät tuijottamassa pahaa-aavistamatonta uhria pensaiden oksien välistä.

Hirviöiden lisäksi yöhön kuuluvat myös rikolliset. Varkaat ovat aina 'hämäräpuuhissa'. Perinteinen raiskaajan stereotypia väijyy yöllä puistossa sattumanvaraisesti ketä tahansa naista. Uskomuksissa elää sitkeästi käsitys viattomasta naisesta, joka osuu väärään paikkaan – useimmiten pimeään puistoon tai kujalle –, väärään aikaan – eli pimeällä, joka suo paljon paikkoja piileskellä niille, joilla on huonot aikomukset – ja mahdollisesti vielä väärässä seurassa (vrt. esim. Snellman 2002: D2). Ravintolasta naista viattomasti saattamaan lähtenyt herrasmies paljastuu sarjamurhaajaksi, jonka saaliiksi naiivi ja luottavainen nuori nainen joutuu.

Baareihin matkaavat naiset ovat siis alttiita kaikille näille uhkakuville arkikäsitusten mukaan. Minuakin äitini varoitteli yöllä hiippailevista roistoista ja mafiamiehistä, jotka tulevat ja sieppaavat, mikäli kuljen yksin pimeillä kaduilla kohti kotia. Jo pelkkä julkisella alueella liikkuminen osoittaa naisten alueenvaltaukselta – sillä naiset on usein liitetty yksityiseen (Tapaninen 1996: 2, 106-108; Assmuth & Tapaninen 1994: 147) – saati sitten yömyöhällä juokseminen kapakoista toiseen. Sääolot vaikuttavat myös oletukseen vaarojen määrästä: rikokset tapahtuvat romaaneissa usein 'synkkänä ja myrskyisenä yönä'. Totuus voi kaikista näistä väittämistä olla täysin toisenlainen. Itse en ole koskaan joutunut vielä edes uhkaaviin tilanteisiin, vaikka usein yöllä olenkin taittanut taivalta. Käsitys avuttoman naisen ja synkeän yön yhteensopimattomuudesta on kuitenkin sitkeässä ja sitä tavataan laajalti. Anna-Maria Tapaninenkin kertoo eteläitalialaisen tutkimuskohteen normistosta: naiset eivät pystyneet liikkumaan pihalla pimeällä ilman miesseuraa tai auton suomaa turvallisuutta, mikä antoi vihjeen Tapaniselle 'naisten paikasta' (Tapaninen 1996: 2, 108).

Naisen paikka on perinteisesti kotona. Jo pelkkä julkiselle alueelle meno voi olla vaarallista. Uhka voi kasvaa vieläkin suuremmaksi, mikäli ottaa huomioon abstraktimmat osatekijät,

jotka muodostavat naisen 'paikan'. Helena Saarikoski (1999) on kerännyt listan huonon naisen (huoran) merkeistä nykysuomalaisten naisten mukaan, ja niihin kuuluvat monet perustavanlaatuiset baarielementit: tanssiminen, tupakointi, juominen – yleensä hauskanpito, avoimuus ja häpeämättömyys. Naisten ulkonäköön liittyvät seikat ovat myös relevantteja naisen kunnollisuutta tarkastellessa. Tiukat vaatteet, runsaalla kädellä meikatut kasvat sekä näihin johtava koreilunhalu johtavat naisen tuomitsemiseen. Samoin Leea Virtasenkin mukaan hiusten kihartaminen, väärät vaatteet, iloisuus, nauraminen sekä rakkauden pohtiminen ovat aiemmin aiheuttaneet epäilyksiä naisten huoruudesta (Virtanen 1990: 142). Edellämainittujen merkkien perusteella on usein ollut oikeutettua päätellä, ettei kyseinen nainen sano ei. Epätoivottua seksuaalista ahdistelua torjuessaan nainen voi joutua fyysisen ja henkisen väkivallan kohteeksi tai ainakin niillä uhatuksi, huoraksi haukutuksi. (Saarikoski 1999: 13.) Tätä voi torjua kontrolloimalla omaa ulkonäköään etukäteen, miettimällä mitä vaatteita kannattaa laittaa päälleen. Itse olen huomannut tekeväni tietoisestikin näin. Erityisesti silloin, kun tiedän liikkuvani kaupungilla myöhään yöllä yksin, en laita päälleni niin avonaista paitaa tai lyhyttä hametta kuin jos seurassani olisi muitakin. Tietyt vaatekaapista löytyvät paitani olen kantapään kautta huomannut olevan jopa sellaisia, ettei niitä voi pitää kuin poikaystävänsä kanssa liikkeessä – muulloin edes kavereiden tiivis piiri ympärilläni ei estä tuntemattomien miesten ahdistelua ja epätoivottuja huomion kiinnittämisen muotoja. Eikä tämäkään auta aina. Eräänä baari-iltana olin pukeutunut lyhyeen mekkoon, eikä poikaystäväni kanssa käsi kädessä käveleminenkään lannistanut erästä miestä, joka ilmeisesti juuri vaatetukseni innostamana nipisti takamustani. Naiset tuntevat usein käyttäytymistään tarkkailtavan julkisilla paikoilla liikkeessään (Ahola 1989: 44) – jo ennen illanviettoon lähtöä voi harkita, onko itse paikan päällä käytettävissä ns. suojaavia tekijöitä, kuten kavereita tai poikaystäviä, ja pukeutua sen mukaan. Ylipäättään harkintaa voi käyttää jo baarin valinnassa: kaikilla ei ole samanlainen maine, kantapaikassa voi tuntea olonsa turvallisimmaksi (vrt. Ahola 1989: 37).

Kuten miehiä käsittelevästä puheesta saattoi huomata, miehet sinänsä muodostavat pelottavankin ihmisryhmän naisten ajatuksissa. Käsityksiin miehistä liittyy alistuvuuden, myöntöväisyyden sekä vaikenemisen ulottuvuuksia. Muiden tekijöiden kanssa yhdistyessään miesten seura voi koitua naisille kohtalokkaaksi. Vuoden 2002 kesällä Helsingin Sanomissa myllersi keskustelu, jossa pohdittiin naisten mahdollisuuksia ennaltaehkäistä raiskauksia. Naisen oikeutta 'juoda kuin mies' spekuloidiin ahkerasti. Onko nainen osasyypää seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutuessaan, mikäli hän oli humalassa tai sammunut teon

aikana? Vai ovatko miehet tavallista julmempia ja tunteettomampia hyväksikäyttäjiä, mikäli ottavat tilaisuudesta vaarin ja riisuvat sekä raiskaavat liki tajuttoman naisen? (esim. Snellman 2002: D2; Siivonen 2002: D4.) Kyseinen keskustelu toistuu aika ajoin eikä ratkaisuun ole vielä kukaan päästy. Oli tulos mikä hyvänsä, viinan ja miesten yhdistelmää on pidetty kohtalokkaana naisille. Viina ei tee miehiä naisia alistaviksi, vaan rohkaisee heitä toimimaan tilannetta koskevan tulkintansa mukaan. Jos naiset kokevat itsensä ja käyttäytymisensä miesten olemiselle alistaiseksi, miesten on helppo alkoholin vaikutuksen sävyttämässä tapahtumaketjuissa suorittaa alistavia tekoja, kuten nipistelyjä, nimittelyjä ja kyllä, jopa raiskauksia. (vrt. Nykyri 1996: 105 < Reinarmann & Leigh 1987: 450-452.) Tämä ei kuitenkaan estä naisia nauttimasta alkoholia.

Vaikka ei kiinnittäisikään huomiota viinan ja miesten yhteisvaikutukseen, alkoholi voi tuottaa ikäviä yllätyksiä naisille toisillakin tavoilla. Kun nainen pääsee baariin, hän ostaa itselleen juomista. Usein 'pohjien juominen' on tosin aloitettu jo kotona ennen lähtöä (Nykyri 1996: 27). Kuten jo aiemmin mainitsinkin, alkoholi on käsitetty voimalliseksi ja väekkääksi aineeksi (Apo 2001: 368), jonka käyttö ja saatavuus on ollut säännösteltyä. Väekkyys ilmenee monista seikoista: alkoholia on pidetty luovan henkisen tilan, inspiraation ja jumalallisen hengen tuojana (Turunen 1999: 120), samaanit ovat nauttineet yleensäkin huumaavia aineita valmistautuessaan tehtäväänsä (Honko 1981: 199), absintissa on sanottu asuvan vihreä keijukainen, joka vie sielun mennessään ja niin edelleen. Aina silloin tällöin alkoholia on pidetty suorastaan pahana, joka vie ihmisen rappioon – tällöin raittiusaatteet ovat saaneet tuulta siipiensä alle vain joutuakseen useimmiten unholaan hetkeä myöhemmin (Schivelbusch 1986: 210).

Kuitenkin usein naiset vessassa komentavat itseään juomaan yhä enemmän, koska nyt on juhlan aika (esim. V4: 146). Kavereiden juomista maistellaan, pohditaan mikä nousee nopeiten päähän (V4: 114), omia pulloja kaivellaan laukuista. Joskus ilta päättyy näiden nestemäisten nautintojen oksentamiseen, kun on varomattomasti juotu liikaa. Alkoholi onkin käsitetty vaaralliseksi aineeksi, jos sitä ei osaa käsitellä oikein. Alkoholi viettelee ihmisen tekoihin, joita hän ei kenties tekisi selvinpäin: se rentouttaa ja vapauttaa stressistä (Voipio & Peltoniemi 1983: 372) sekä vähentää estoja (Lindman 1983: 125) samalla kun antaa mahdollisuuden tuoda esiin asioita, jotka ovat tavalla tai toisella kiellettyjä normaalisti (Bruun 1972: 105). Sen väitetään toimivan auttavasti, kun ihmiset kertovat salattuja totuuksia (*in vino veritas*). Alkoholilla on oma voimansa, joka vaikuttaa ihmiseen, ja tämä

voima ilmeisesti voi olla ihmistä voimakkaampi. *“Viinin juovuttamalla ihmisellä ei enää ole omaa sielua, vaan hän on täyttynyt viinin tai viinin jumalan sielusta”* (Schivelbusch 1986: 176).

Näiden edellämainittujen uhkien vuoksi on kehitetty säännöstöjä, jotka ovat taanneet sen, että jotkin näistä ‘kulttuurisista vaaroista’ ovat olleet suurimman osan ajasta naisten ulottumattomissa. Esimerkkinä alkoholi – naiset ovat nauttineet alkoholia lähinnä suurjuhlissa, kuten häissä sekä hautajaisissa että myöskin synnytyksen yhteydessä voimaa tuottavana aineena (Apo 2001: 371, 385). Naisten kuitenkin selvästi miehiä vähäisempää käyttöuseutta ja -määrää voi perustella sillä, että nauttiessaan alkoholia nainen todellakin joutuu tietyssä mielessä vaaroille alttiiksi, nimittäin sosiaalisen hyljeksynnän vaaralle. Perinteisesti naisten erityisesti liiallista ja näkyvää juomista on paheksuttu. Falk ja Sulkunen (1980) kirjoittavat, miten aiemmin – ennen 1960-lukua ja vielä sen ajanakin – naisten juominen oli harvinaista, ja silloin kun nainen joi, asenteet häntä kohtaan eivät olleet myönteisiä: nainen rinnastettiin huoraan. Liian aktiiviseksi suhteessa miehiin ryhdyttyään hänet suljettiin pois juoman ulottuvilta. (Falk & Sulkunen 1980: 261.) Naisen ja alkoholin suhdetta yritettiin siis selvästi hallita: asenteissa on nähtävillä käsitys näiden kahden yhteensopimattomuudesta. Jos nainen juo alkoholia, seuraukset eivät olleet ympäristön mielestä myönteisiä. Ristiriitaista tämän kannalta näyttäisi olevan se seikka, että naiset ovat usein huolehtineet alkoholin valmistuksesta (esim. Jokinen 2002: A11). He ovat kehittäneet juomien valmistustapoja ja varmaankin kilvoitelleet keskenään tuotoksiensa laadusta (Schivelbusch 1986: 34). Naisilla ilmeisestikin oli oikeus tähän ja myöskin juomien vähäiseen maisteluun, mutta ei sen pidemmälle. Alkoholin nauttiminen suuremmissa määrin oli miesten tehtävä. (Ahlström 1994: 350, 354-355.) Ehkäpä miehillä ajateltiin olevan enemmän voimaa vastustaa viinan väkeä.

Nykyisinkin naisen runsas juominen herättää huomiota. Marja Holmila on huomannut, että yllättäen miesten että vähäisemmin alkoholia nauttivien naisten lisäksi itse runsaasti juovat naisetkin myöntävät, että juovaksi naiseksi nimetyksi tuleminen on leimaavaa ja että he itsekin ajattelevat sitä huonona ominaisuutena(an). Holmila nimeää naisen reilusta juomisesta kumpuaviksi nimittelyiksi noidan – eli pahan naisen –, huoran (vrt. edellä mainittu Falk & Sulkunen 1980) ja epänaissellisen eli maskuliinisen naisen – juominenhan on miesten tehtävä, ei naisten. (Holmila 1992: 104-105 < Heidensohn 1985.) Samoin Satu Apon (2001) tutkimissa muistelmissa naisten runsas alkoholinkäyttö oli kulttuurisesti kiellettyä, ja

ne naiset, jotka joivat, olivatkin sitten maineeltaan esimerkiksi huoria. “Hyvään naiseuteen” ei kuulunut alkoholin juominen. (Apo 2001: 246, 359.)

Alkoholin käyttö johtaa siis maineen menetyksen vaaraan naisen kohdalla, jopa (oikean) naisen statuksen kadottamiseen, ja siksi naisia on ‘varjeltu’ tältä voimakkaalta aineelta. Naiset on yritetty pitää erossa muistakin edellämämainituista vaarallisista asioista: yöllä etenkin yksin liikkumisesta sekä liian vapaasta ja vapaamielisestä käyttäytymisestä erityisesti miesten näköpiirissä. Mutta miksi nyt naiset eivät itse halua pysyä niistä kaukana? Jostakin syystä naiset tieteen tahtoen sotkeutuvat näihin vaarallisiin alueisiin. Tietenkin nämä ovat ymmärrettäviä haluja. Alkoholi, kaikesta vaarallisuudestaan huolimatta, on aina ollut myös positiivinen aine: humalaa on arvostettu (Apo 1999: 109). Nykypäivänä ulkonäön merkitys on myös korostunut ja naisia arvostellaan herkästi sen mukaan. Miksipä nainen ei siis haluaisi näyttää hyvältä ja korostaa vaikkapa meikkaamalla parhaita puoliaan? Eikä nykypäivänä mies välttämättä tule kysymään naisen isältä tyttären kättä – naisilla itsellään on paljon aktiivisempi rooli miesten tapaamisessa ja seurustelussa. Mutta silti – miksi koota yhteen iltaan kaikki vaaralliset ja uhkaavat elementit, varsinkin kun naiset itse tietävät vaanivat vaarat: ehkäpä juot itsesi känniin eikä känninen nainen ole kaunis näky? Ehkä meikkaat liikaa ja näytät huoralta? Ehkä pistät päälle parhaan paitasi ja huomaat kesken iltaa, että se ei sovi sinulle ollenkaan? Miksi yhteen iltaan latautuvat kaikki merkitykset ja kulttuuriset vaarat niin, että erehtymisen vaara on suurin, kun pimeän yön ympäröimä, alkoholin sekoittama pää on kyvytön meikkaamaan tarkasti, puhumaan selvästi, arvioimaan omaa kuntoa, ulkonäköä tahi käytöstä?

Tasapainoilua oikean ja väärän välillä

Sen lisäksi, että on outoa nähdä naisten altistavan itsensä vaarallisille tekijöille, on vielä kummallisempaa se, että naiset keskustelevat näistä vaaroista, heikkouksistaan ja epäonnistumisistaan niiden suhteen sekä toisten naisten syrjimisestä väärän käytöksen tai ulkomuodon perusteella. Erinomaisen esimerkin tästä kuulin suosituissa Ally McBeal -televisiosarjassa. Yksi paikoista, joissa kohtaukset usein tapahtuivat oikeussalin ja jonkun

roolihaamon toimistohuoneiden lisäksi, oli lakitoimiston unisex-vessa. Monesti sarjan hahmot ryntäsivät sinne toistensa perässä selvittämään mutkia ihmissuhteissa. Tilanne kärjistyi eräässä jaksossa (esitetty 24.9.2002 MTV3-kanavalla), kun sihteeri Elaine yhdessä erään lakinaisen, Correttan, kanssa keskusteli siitä, saavatko he tarpeeksi seksuaalista huomiota. Kun he yhdessä tiedustelivat Nellyltä, toiselta toimiston lakinaisista, ‘saako hän tarpeeksi’, Nelly vastasi uteluun moitteella ‘Onko tuo teistä sopivaa puhetta’, minkä naiset kumosivat toteamalla ‘Olemme vessassa’.

Vessassa voi siis kysellä ja puhua mistä tahansa. Kuten edellisissä luvuissa mainitsin, erilaisia arvoja nousee näistä puolihuolimattomista ja humalaisista heitoista. Ally-esimerkistä voisi esimerkiksi nähdä, että naiselle on tärkeää olla seksuaalisesti haluttu, mutta että aiheesta ei saa puhua suoraan, toisten tilanteita ei saa kysellä tai toisen naisen suosiota miesten maailmassa epäillä. Näin siis julkisessa esiintymisessä, koskapa vessassa he kykenivät pohtimaan näitä kysymyksiä. Mutta jos kerran nämä asiat ovat arkoja, häpeällisiä, ja niitä yritellään peittää toisaalla myös toisilta naisilta, minkä vuoksi ne kuitenkin paljastetaan jossakin – ja miksi nimenomaan vessassa? Eikö olisi helpompi esiintyä julkisella alueella – baarissa salin puolella – mikäli tietäisi, että pelko ulkonäön huonommuudesta sekä ikävät sattumukset ihmissuhteissa olisivat turvallisesti piilossa kaikilta, ihan kaikilta, muilta? Kulttuurisia vaaroja täynnään olevassa ympäristössä jokin syy täytyy olla olemassa sille, miksi naiset tieteen tahtoen paljastavat heikkoutensa toisilleen ja puhuvat ‘kielleyistä’ asioista.

Kun seuraa keskusteluja vaikkapa ulkonäöstä, ne seuraavat usein tiettyä tyypillistä kaavaa. Joku tunnustaa takamuksensa olevan liian iso. Toinen sanoo ‘ei se ole, katso nyt minun reisiäni’. Tämän jälkeen seuraa puolin ja toisin taistoa siitä, kumpi saa lihavamman tittelin. Kiistely ei kuitenkaan johda sinänsä kummankaan voittoon, vaan keskustelu raukeaa ‘molemmat kuvittelevat vartalonsa olevan huono jostakin kohtaa, mutta muut eivät näe sitä’ -tyyppiseen tasapeliin. Tai vaikkapa keskustelu ikävästä poikaystävästä: se kulkee helposti rataa ‘se on ihan paska, koska se - - -’, mihin vastataan ‘no niin on, sano sille että - - -’ ja päädytään tulokseen ‘no oon kyllä meinannu sanoa, pitäs varmaan, mutta kun se on niin - - -’ ja lopputoteamukseen ‘ai no ei se onnistu sitten, aika paska juttu’. Juttutuokioiden ei siis tuota konkreettisia ratkaisuja ongelmiin. Ne ovat usein tilanteiden toteamisia ja vertailuja. Pinnallisissa puolin mitään ei tapahdu – kumpaakaan ei leimata lihavaksi ja tuomita aloittamaan dieettiä heti paikalla eikä huono poikaystävä saa turpiinsa tai haukkuja tahi

joudu jätetyksi. Helposti vaikuttaa siltä, ettei jutustelusta ei ole mitään hyötyä, mutta pinta pettää helposti kuin alkutalven ensimmäinen, houkutteleva ja kimalteleva jääpeite järven päällä. Keskustelu ei palaa alkupisteeseensä vaan jonnekin aivan muualle.

Jos vertaillaan keskustelujen alkua ja loppuja keskenään, vierekkäin, on erot helpompi havaita. Taulukko 1 esittää pääpiirteissään poikaystävä- ja ulkonäkökeskustelujen tyypillisen etenemisen alusta loppuun mainiten yleisimmät piirteet, mitä kuulija voi havaita.

Taulukko 1. Keskustelujen rakenteesta.

	Ulkonäkökeskustelu	Poikaystäväkeskustelu
Keskustelun alku	Epävarmuus ulkonäöstä, sen paljastaminen	Kertominen poikaystävän huonoudesta
Keskustelun eteneminen	Omien vikojen korostusta, toisen vikojen vähättelyä	Poikaystävän haukkuminen, ratkaisumallien kehittäminen ja niiden mahdottomuuden toteaminen
Keskustelun loppu	Molemmilla on vikoja, mutta niitä eivät muut huomaa	Mahdottoman tilanteen säälminen, osanotto, lohdutus

Alussa paljastetaan jokin asia elämästä, joka on kertojan mielestä vialla – parisuhde tai oma kuvajainen. Tunnustus avaa kuulijoille mahdollisuuden olla ‘niskan päällä’, halutessaan käyttää tietoa hyväkseen, pilkata kertojaa ja kertoa paljastuksen eteenpäin muille ihmisille. Kuitenkaan kuulijoiden reaktio ei ole mikään näistä, vaan toiset naiset alkavat analysoida tilannetta ja jakaa sitä osasiinsa. Takamus ei ole liian iso vaan aivan sopiva muuhun vartaloon nähden, luomiväri ei ole ruman väristä vaan käy juuri kertojan silmien väriin. Poikaystävästä udellaan miksi hän teki niin, eikö hän voinut tehdä näin, onko hän tehnyt jotain tällaista aiemminkin. Kaikki näyttäisi viittaavaan suureenkin aivoriiehen, jossa päädytään tilanteen ratkaisuun. Kuitenkin keskustelu ratkeaa hetken päästä pääsemättä eteenpäin – näennäisesti.

Piilossa oleva tulos on erikoinen ratkaisu. Naiset eivät etsi strategioita vaan *varmistusta*. Ulkonäkökeskustelun loppupäätelmä pähkinänkuoressa on ‘voit luulla itsestäsi mitä haluat, mutta näytät silti hyvältä’, poikaystävästä päädytään ratkaisuun ‘et voi tehdä mitään vaikka sinusta tuntuisikin siltä, että täytyisi’. Toiset naiset myöntävät siis ongelmallisen tilanteen ja

sen, että jokin asia vaivaa naista, mutta kieltävät sen, että tilanteelle voisi tai täytyisi tehdä jotain. Tätä voisi kutsua *synninpäästökseksi*. Muiden naisten tehtävä on rauhoittaa kertojaa ja ilmaista, että hän on toiminut täysin oikein. Ainut kuulemani keskustelu, joka oli hieman eroava tästä periaatteesta, ei sekään sisältänyt mitään parannusehdotuksia tai yllytystä ryhdistäytymiseen. Naisen valittaessa *“mut mä oon lihonu”* ensin ystävät vastustivat väitettä huomiolla *“mut se ei näy”*. Naisen itsepintaisesti jatkaessa *“mut...”* samalla kokeillen vatsamakkaroitaan ystävät myöntävät tuuman verran: *“mä tiedän, sun ilta on silleen vähän pilalla, se on se tunne”*. (V4: 42-43.) Sen verran annetaan periksi, että naisella voi olla *tunne* tunnelmaa rikkovasta lihavuudesta sekä epävarmuutta omasta kehosta, mutta kieltävät tällä tunteella olevan mitään pohjaa todellisuudessa. Mitään ei näy. Vaikka naisella olisikin aavistus siitä, että hänessä olisi jotain korjattavaa, ei kukaan myönnä sitä, vaan he rauhoittelevat puhujaa ja ottavat osaan siihen, että naisen perätön tunne saattaa pilata osan hänen iltaansa.

Naiset tukevat ja kehuvat toisiaan. He puheillaan ilmaisevat tasavertaisuuttaan ja paremmuuttaan sekä miehiin että niihin naisiin, jotka eivät osaa käyttäytyä oikein. Käsitystä ‘meistä’ lisää yhdessä liikkuminen ja tekeminen sekä asioiden jakaminen. Mihin naiset tarvitsevat sitten tätä tukea? Naiset ovat erityisen huolestuneita juuri kulttuurisiin vaaroihin liittyvistä seikoista. Baari-illassa naista ympäröivät vaarat uhkaavat alituisesti. Naiset arvioivat itse naiseuden kriteerejä – kuten miesasioita ja ulkonäköä – ja pitävät huolen niistä. He myös vaarantavat oman suorituksensa näissä koitoksissa lähestymällä liiallisuuden rajoja. Meikkaus vaikkapa voi helposti riistäytyä humalassa käsistä ja huulipunaa tulee laitettua hieman reilulla kädellä – tai illan kuluessa meikki rapisee pois eikä uutta muisteta lisätä korostamaan naisellisia puolia. Käyttämällä jälleen kaaviota (taulukko 2) tämän voi havainnollistaa. Jokainen kulttuurinen vaara – pimeys, alkoholi, pukeutuminen ja miehet – sisältää liiallisuuden ja vähäisyyden kompastuskivet. Jokainen erilainen yhdistelmä tuottaa omanlaisensa häpeällisen leiman.

Taulukko 2. Naiseuden kulttuurisia vaaroja.

		Vaarojen ääripäät	
		Liikaa vaaran elementtiä	Liian vähän vaaran elementtiä
Kulttuuri- set vaarat	Pimeys	Yön hirviöt, pimeyden arvaamattomuus	Asiat, jotka kestävät päivänvalon, kunnollisuus ja kunniallisuus, tylsyyt sekä vakavuus
	Alkoholi	Humalainen nainen, sammuminen, oksentaminen, hallitsemattomuus	Uskovainen, liian järkevä ja selvä, absolutisti
	Pukeutumisen	Huora	Uskovainen, ei tunnelmassa mukana, poikkeava, kunniallinen, 'mies'
	Miehet	Huora, toisaalta alistuvuus miehen tahtoon	Ei saa miestä, vaikka haluaisi

Molemmat ääripäät johtavat epätoivottuihin tuloksiin naisten kannalta. Altistaessaan itsensä näille vaaroille naisten tarkoituksena ei ole varmastikaan päätyä näihin ääripäävaihtoehtoihin. Esimerkiksi alkoholia nauttiessaan nainen ei halua päätyä oksentamaan lattialle eikä toisaalta kuitenkaan siemailemaan pikkurilli pystyssä yhtä drinkkiä koko illan. Alkoholin nauttimisen myötä on vaarana päätyä tästä huolimatta jompaankumpaan näistä kategorioista. Käytöksensä kautta naiset joutuvat lähelle näitä vaaroja, joten uskaliaalla toiminnalla täytyy varmaankin olla jokin tavoite, jonka tuoma hyöty voittaa vaarojen mahdolliset haitat. Helpoin esimerkki tämän houkuttelevan päämäärän havaitsemiseen on tarkastella juuri alkoholin ristiriitaisuutta nautinnon lähteenä.

Alkoholiin liittyvä vaaran tuntu on rinnasteinen tupakan vastaavaan. Joskin tupakoinnin riskeistä on tiedotettu kenties yksinkertaistetummin – *'Tupakointi aiheuttaa keuhkosityöpää, joka johtaa kuolemaan'*, *'Tupakointi voi aiheuttaa hitaan ja tuskallisen kuoleman'* (lauseet on lainattu tupakka-askien kyljissä olevista varoituksista) siinä missä alkoholilla *saattaa* olla *liiallisesti* käytettynä *monia* erilaisia seurauksia eikä viinipullon etiketissä valisteta alkoholin haittavaikutuksista – ovat kaikki pulloon tarttijat epäilemättä tietoisia negatiivisista seuraamuksista, mitä alkoholin käytöllä saattaa olla. Alkoholimyrkytys, maksakirroosi,

krapula, pelkästään huono olo tai toisessa ääripäässä sammuminen ja kuoleminen omaan oksennukseensa; “[n]autinnon kytkeytyminen kuolemaan on vahva pelotin, mutta myös voimakas houkutin” (Piispa 1995: 263 < suora lainaus Salo 1994: 109) – itsensä vahingoittamisen ja hyvän olon tuottamisen välisellä rajalla tasapainoilu houkuttaa. Tupakoinnissa, samoin kuin alkoholin juonnissa, on positiivisiakin puolia, joista käyttäjät hyötyvät, mutta myös negatiiviset puolet voivat täten toimia nurinkurisesti positiivisina. Käyttäjillä on selvästi tarve lähestyä vaarallisia ja pelottavia asioita ja leikitellä niillä – Piispa käyttää tästä nimitystä negatiivinen nautinto ja nautinnollinen synti. (Piispa 1995: 263, 269.)

Alkoholin samoin kuin tupakan yksi funktio onkin auttaa ihmistä irrottautumaan normaalista ja turvallisesta arjesta, ja tässä ne onnistuvat paheen maineellaan. Nämä aineet pysäyttävät ihmisen jatkuvan ponnistelun olla edustava ja hyvin käyttäytyvä, toisin sanoen sivistynyt. (Piispa 1995: 268, 270; Schivelbusch 1986.) Alkoholin käyttö on kuin uhmaa sivistystä vastaan. Liika on kuitenkin liikaa. Alkoholismia on kansanomaisesti selitetty sivistyksen puutteella eli sivistymättömyydellä: juoppo ei osaa käyttää alkoholia oikein, ja runsaan käytön vuoksi hän menettää työnsä, perheensä ja kotinsa. Toisaalta alkoholin runsastakin käyttöä katsotaan helposti läpi sormien, mikäli kyseinen henkilö tuntee rajansa ja juo itsensä pöydän alle vain äärimmäisen harvoin ja vahingossa. Rajoja mitataan juuri muulla elämällä: mikäli edelleen näytetään hyviltä, ollaan hyväkuntoisia, jaksetaan harrastaa ja tehdä töitä, niin kauan voi huoletta juoda. (Apo 2001: 264; Ahola 1989: 31, 42, 62-71, 96.) Omassa aineistossani naiset totesivat, että ”*mitä välii sillä [päissään olemisella] on jos osaa käyttäytyä asiallisesti*” (V3: 2) ja klassisesti ”*hyvä kontrolli / viina on viisasten juoma*” (V3: 9). Muiden elämänalueitten kautta tarkkaillaan yksilön suhdetta viinaan, sillä alkoholin käyttö voi aiheuttaa helposti virheitä: puhekielessä on käytössä käsite ‘viinamoka’, joka kertoo alkoholin altistavan yksilön mokailulle ja toimivan siten lieventävänä asianhaarana, kun seurauksia arvioidaan (Apo 2001: 379). Alkoholia käytettäessä onkin käytettävä paljon enemmän itsehallintaa kuin selvänä, mikäli aikoo pitää käyttäytymisensä kurissa ja virheettömänä.

Alkoholin käytön lisäksi kontrolloidaan – myöskin oman tutkimukseni kohdalla – paikkaa, jossa sitä juodaan. Baarit miehisinä alueina ovat ennen valvoneet naisten sisälle pääsyä hyvin tarkasti: joko naiset ovat päässeet sisälle vain miesseurassa tai ei ollenkaan, tai ainakin naisia on täytynyt olla useamman hengen ryhmä – yksin baariin tuleva nainen oli helposti

‘epäilyttävä tapaus’. Vaikkakin Suomessa tällaista ovelta käännytystä ei enää tapahtuisikaan, monissa maissa se voi yhä olla todellisuutta. (Haavio-Mannila – Snicker 1980: 88.) Anna-Maria Tapaninen totesi suhteellisen tuoreessa tutkimuksessaan, että eteläitalialaisten naisten oikeus ja vapaus mennä miesten alueille baareihin on yhä kyseenalaista ja arveluttavaa. Tällaiseen paikkaan astuminen assosioitiin käsitteisiin vapaus, perheestä vapautuminen, vaara sekä pahuus, toisaalta myös nykyaikaisuus sekä pohjoinen (pohjoismaalaisuus), sillä naiset olettivat naisten vapauden liikkua itsenäisesti paikasta toiseen olevan itsestäänselvyys modernissa Pohjolassa. (Tapaninen 1996: 110.) Naisten mahdollisuus oleskella baareissa on siis uutta todellisuutta siinä mielessä, että historiallisesti katsottuna tilanne ei ollut tällainen kovinkaan kauan sitten Suomessakaan. Helsingin olympialaisten aikaan vuonna 1952 avattiin ensimmäinen kuppila, jonne naiset saivat tulla ilman miespuolista seuralaista. Naistentalon alakertaan sijoittuneena White Lady -niminen paikka oli turvallisella alueella. (Ekholm 2002: 16.) Toisaalta ei voida sanoa, että naisten oleminen baareissa olisi vapautunut, sillä naisten käyttäytymisestä voi nähdä heidän alisteisen asemansa miehiin nähden. Kuten alkoholinkin kohdalla, baareihin astuminen merkitsee naisille sekä nautintoa vapauden ja baarien suomien nautintojen (tanssi, alkoholi, flirttailu) kautta mutta myös nurkan takana piileviä vaaroja (epätoivottu lähentely, maineen kyseenalaistuminen etenkin yksin liikkeellä ollessa). Näiden elementtien välinen jännite houkuttaa leikkimään.

Avainsana onkin *tasapainottelu*. Tärkeintä on pysyä kahden ääripään välissä välillä kenties hipoen jompaakumpaa mutta silti saavuttamatta niitä (taulukko 3). Edellä esiteltyjen naiseuden vaarojen ääripäiden väliin sijoittuu ’kultainen keskitie’, jossa ei ole mitään liikaa eikä liian vähän. Nainen ei ole juomisen vallassa oleva alkoholisti, muttei myöskään tiukkapipoinen, raivoraitis siveyden sipuli. Hän on vaihteleva sekoitus näitä kahta, ja mikä tärkeintä, hän määrää itse olemuksestaan ja käyttäytymisestään – ei kukaan muu, ei miehet, ei alkoholi, ei uskonto.”[*Jjos ei saa miehiä minkäs sille voi / mutta toiset saa toiset ei / huono tuuri toisilla toisilla ei*]” (V3: 9) – toiset osaavat tasapainotella, toiset epäonnistuvat, eikä sille yleensä mahda mitään. Tätä taitoa ei voi luoda tyhjästä.

Taulukko 3. Naiseuden vaarojen ratkaisumallit.

		Vaarojen ääripäät ja ratkaisumallit		
		Liikaa	'Kultainen keskitie'	Liian vähän
Kult- tuuriset vaarat	Pimeys	Yön hirviöt, pimeyden arvaamattomuus	Ravintolan hämärä	Asiat, jotka kestävät 'päivänvalon'
	Alkoholi	Humalainen nainen, sammuminen, oksentaminen, hallitsemattomuus	Alkoholin nauttiminen ja hauskan pitäminen, 'ikuinen nousuhumala'	Uskovainen, liian järkevä ja selvä
	Pukeutuminen	Huora	Rohkea mutta hallitsee tilannetta	Uskovainen, ei tunnelmassa mukana, poikkeava, 'mies'
	Miehet	Huora, toisaalta alistuvuus miehen tahtoon	Saa ne miehet, jotka haluaa; itsenäinen	Ei saa miestä

Nainen säilyttää maineensa antautumalla hieman vaaroille alttiiksi, muttei liikaa – hän voi uskaltaa vihjailla, paljastaa sekä tulla hiprakkaan, muttei olla suora, paljastua tai humaltua. Salamyhkäisyyden hämy säilyy onnistuneessa esityksessä; mysteeri jää selvittämättä, arvoituksellinen nainen jää pyörimään näkijöidensä mieleen. Tiukkapipo sekä kevytkenkäinen 'huora' ovat paljastaneet korttinsa ja tulleet luokitelluksi – naiseuden ulkopuolelle. Ääri vaihtoehtojen välissä pysyminen on tosin vaikeaa, mutta se toimii nautinnon lähteenä: nainen osaa olla oikeanlainen, hän hallitsee itsensä erilaisten ansakuoppienkin ympäröimänä nimenomaan naisena. Toisin sanoen: *nainen on täyttänyt sivistyneen ihmisen ja oikean naisen vaatimukset* (ks. sarjakuva 6.2). Tämä tarkoittaa sitä, että naisen täytyy jatkuvasti tarkkailla omaa käyttäytymistään ja sen muutoksia sekä ympäristöään. Tilanteiden arvioiminen ja oman aseman määrittäminen niissä voi alkaa niinkin kaukaa kuin illan tunnelman arvioinnista. Paikalle ilmaantunutta väkimäärää pohditaan usein (esim. V4: 133) tai muiden juhlijoiden ominaisuuksia – ”*mitä siel on muita joil ei oo ikää // tuija ei oo täyttäny // - - - // hyvä pitää pikkujoulut ja jakaa porukka kahteen paikkaan // - - - // keskiviikkona täällä käy ketään // niillä ei ole varaa jättää ulos*” (V3: 1-2), joskus myös vessojen kuntoa: ”*täällä tämä hygieniataso // joo // pitää taittaa paperi pöntölle*” (V2: 10). Naiset pohtivat siis pienimpiäkin yksityiskohtia pysyäkseen ajan tasalla, ja kuten olen maininnut, etenkin oman olemuksen reflektointi on valtaisa. Tasapainottelu ja

sen tuoman hyödyn – oikean naisen statuksen – ja nautinnon – osaamisen ja pärjäämisen tunteen, itsekontrollin onnistumisen – tavoittelu täyttää suuren osan naisten illanvietosta.

Sarjakuva 6.2. Joskus itsekontrolli pettää eikä sivilisatoriset vaatimukset tule täytettyä. Tällöin voi seurauksena olla sekä fyysinen että moraalinen krapula. (Lähde: <http://www.sinfest.net/d/20010102.html>)

Liikkuessaan oikean ja väärän naiseuden rajamailla naiset lähestyvät myös groteskin käsitettä. Liiallisena, pelottavana ja hyljeksittynä groteskius on jotakin, mitä usein vältellään, muttei kuitenkaan aina. Groteskiin liittyvät nimittäin lyhytkestoisuuden – tämänhetkisyys – sekä ylösalaisuuden ulottuvuudet. Pystyäkseen hätkähdyttämään ja kääntämään katseita se ei voi olla pitkäaikaista tai rutiininomaista, sillä silloin se herättäisi katsojissaan vain hyljeksinnän, syrjinnän tahi toistuvan inhon tunteita, muttei äkillistä, järkyttävää yllätyksellisyyttä. Sirkus viipty kaupungissa aina vain muutaman päivän kerrallaan. Toisaalta groteski, sävähdyttävässä hetkellisyydessään, kääntää normit pääläelleen. Kaksi ihmistä ei voi näyttää samalta – siksi identtisissä kaksosissa on jotakin levottomuutta herättävää. Kääpiöt vetävät huomion puoleensa kokonsa mahdottomuudella, parrakkaat naiset rintojen ja parran hämmentävällä yhdistelmällä. (Russo 1995.)

Groteski on jotain sellaista, mikä ei pysty olemaan olemassa, mutta joka kaikkia sääntöjä uhmaten on silti. Hermafrodiitit, kaksoset, maailman lihavin tai pisin ihminen, ja luettelon jatkona, joskin hieman kauempana, naiset baareissa. He ovat kuvankauniita ja vietteleviä, jopa siinä määrin, että miesten voi olla vaikea lähestyä heitä. Kauneus ja täydellisyys

houkuttavat katselemaan hurmaavaa kokonaisuutta kaukaa, tarkkailemaan vaivihkaa, jottei säikäyttäisi tai ärsyttäisi kohdetta tiehensä. Täydellisyys etäännyttää epätäydelliset luotaan ja pelottaa virheettömyydellään. Toisaalta naiset ovat tällaisia vain yhden illan ajan. Loppujen lopuksi meikki rapisee ja ilta päättyy väistämättömästi. Väliaikaisuuden lisäksi kaikki tiedostavat tämän kauneuden todellisuutta mullistavan, ylösalaisen luonteen. Kaikki tietävät, etteivät naiset näytä luonnostaan siltä, millaisena he baareihin astuvat. Kyseessä on julkinen salaisuus, äänenlausumaton huijaus. Virheettömän kaunis nainen on groteski – mahdoton, hetkellinen ja pelottava – ja tähän naiset pyrkivät. Erilaisten keinojen avulla he haluavat muuntautua groteskeiksi, mikä on suorastaan loogista, sillä se sopii baarien ilmapiiriin ja tunnelmaan – voisi jopa sanoa baarien olevan itsekin groteskeja paikkoja. Hetkellisiä, äärimmäisiä, mahdottomia, kapinallisia. Groteskin naisen paikka on groteskissa baarissa. (Russo 1995.)

Selvästikin tasapainottelun ja kulttuurisilla vaaroilla leikittelemisen ja sitä kautta jopa groteskiksi muuntautumisen ideat ovat merkityksellisiä naisille, ja he haluavat kokea sen toistekin päätellen siitä, että suurimmalle osalle naisista kyseiset illat eivät olleet ensimmäisiä baareissa vietettyjä. Toisaalta heidän on myös *pakko* kokea se uudelleen, sillä kyseiset naiseuteen kuuluvat ominaisuudet ovat kuluvia eivätkä pysyviä. Meikki rapistuu, uudet kohtaamiset miesten kanssa seuraavat toisiaan, vaatteet rypistyvät. He tarvitsevat tällaisia paikkoja, joissa omaa naiseutta voi koetella, pitää yllä, korjailta ja johon saada positiivista palautetta – toisten naisten kautta. Tästä näkökulmasta baarien naistenvessojen kuvaaminen sekasortoisena tilana, tahi väite siitä, että vessat ovat täynnä “*hysteriseen mielentilaan virittäytyneitä naisia*” (Turunen 2002: 15), vaikuttaa vain ulkopuolisen pika- ja pintaraapaisulta. Naisille vessat merkitsevät enemmän: ne ovat tilaisuus kokeilla onnistuneesti rajojaan kulttuurisesti vaarallisten tekijöiden ympäröimänä.

Baarit: sivilisaation vastapaino

Humalatila kirvoittaa ihmiset kokeilemaan rajojaan. Helsingin Sanomien Nyt-liitteessä ollut artikkeli (Hakko & Huovinen 2001: 49) kertoo heteromiesten harrastamista ‘homoleikeistä’.

Humalassa olevat miehet voivat kosketella toisiaan ja mennä vieläkin pidemmälle. Miestutkija Arto Jokinen selventää artikkelissa, että humala on *“vapauden tila. Kännissä voi mennä alueelle, joka jollain tavalla kiehtoo ja kammottaa ja on vielä yhteiskunnallisestikin tuomittua [artikkelin tapauksessa homoseksuaalisuus]”* – samalla mainitaan, että *“mitä rankempia teot ovat, sitä rohkeampi on tekijäkin”*. Samoin naiset voivat kokeilla baarien naistenvenessoissa voimiaan vaikkapa miehiä vastaan. Pystyykö nainen säilyttämään itsensä hallinnan ja arvostelemaan miehiä? Toisaalta samalla tunnustetaan naisten ‘heikkous’ ja alempiarvoisuus suhteessa miehiin, sillä leikin lopputulos ei kuitenkaan johda minnekään. Heteromiestenkin puuhien kohdalla *“[l]eikki on kulttuurinen performanssi, joka yhdistää heteromiehiä homoja vastaan: mehän tehdään tää leikinä, mutta te teette sen tosissanne - - Usein tämä liittyy kuitenkin siihen vaiheeseen, jolloin miehet hakevat seksuaalista ja sukupuoli-identiteettiään tai vahvistavat sitä”* (Hakko & Huovinen 2001: 49). Naisetkin kokeilevat rajojaan sinänsä ei-vakavasti; uhoaminen normien ylityksestä kuulostaa rohkealta juuri sen takia, että teko on mahdoton. Jos naiset voisivat kapinoida vapaasti miehiä vastaan, siinä ei olisi mitään erityistä tai uhkarohkeaa.

Baarien asemasta sukupuoli-identiteetin luomisessa ja roolien tuottamisesta ja uudelleentuottamisesta löytyy esimerkkejä myös muualta maailmasta. Henk Driessen kirjoittaa andalusialaisista miehistä, joille kahvilat, baarit ja tavernat edustavat paikkoja, joissa miehet esittelevät ja esittävät maskuliinisuutta(an) ja luovat sekä ylläpitävät ystävyysuhteita (Driessen 1992: 242). Heille baarit ovat paikkoja, joissa voi viettää aikaa ja virkistää itseään mihin tahansa aikaan vuorokaudesta (Driessen 1992: 243) toisin kuin omassa tutkimuksessani, koska kyseiset paikat, joita itse havainnoin, ovat auki vain ilta- ja yöaikaan. Joka tapauksessa, ylipäätään baareissa käyminen kuuluu ‘oikean miehen’ ominaisuuksiin; sen lisäksi miesten on todistettava tahdonvoimansa: hän ei saa olla kenenkään käskytettävänä. Driessen huomauttaa, että *“[masculinity] is won or lost in confrontations with other men and with women. It entails comparison, challenge, defence, and offence and hinges upon honour.”* (Driessen 1992: 243.) Esimerkiksi homoseksuaaliksi nimittäminen tai vihjaaminen on loukkaus, sillä se tarkoittaa kyseisen miehen ottaneen naisen aseman suhteessa toisiin miehiin. Samoin naisensa toiselle miehelle menettänyt mies on myöskin hukannut viriiliytensä – koska ei pystynyt pitämään naistaan itsellään – ja joutuu samaten leimatuksi ominaisuuksilla, jotka perinteisesti on liitetty feminiinisyteen. (Driessen 1992: 247.)

Monesti erilaisilla eleillä osoitetaan ja myös pönkitetään omaa maskuliinisuutta ja suhdetta toisiin miehiin dominanssin ja alistumisen käsitteiden avulla. Andalusialaisten miesten esitykseen kuuluu fyysinen toiminta ja esittäminen: läpsäykset, kolikoiden heittäminen, juomien tilaaminen äänekkäästi. Tervehtimiseen ja hyvästelyyn kuuluvat läimäykset testaavat miesten vahvuutta ja voimaa, itsekontrollia ja kestävyyttä. Erityisesti itsekontrolli on tärkeää. Vitsailua toisten kustannuksella esiintyy, ja se toimii myös miehisyys-testinä. Oikea tapa reagoida siihen on säilyttää kasvonsa, kestää pilkka ja vastata samalla mitalla. Hermojen menetys olisi virhe. Maskuliinisuuteen ja miesten väliseen tasavertaisuuteen kuuluu myöskin anteliaisuus ja vastavuoroisuus: juomien tarjoaminen ja vastaanottaminen kuuluu maskuliinisuuden koodiin. Erilaiset esittämisen keinot muodostuvat siis koodistoiksi ja ovat ennakoitavia sekä helposti tulkittavia; ne ovat saaneet vakiintuneen muodon. Miesten näkyvä ja äänekkäs käyttäytyminen on asianmukaista ja korostaa heidän miehisyyttään; tähän liittyy myös se seikka, että naisten mahdollisuudet käyttää ja oleskella erilaisissa julkisissa paikoissa ovat rajoitetut eivätkä he saa toimia niin näkyvästi kuin miehet tai etenkin käyttää vartaloaan näkyvästi hyväkseen vaatimattomuuden ja siveellisyyden tähden. (Driessen 1992: 244-246, 248-249.)

Jokaisella meistä on oletuksia ja mielikuvia siitä, mitä kuuluu naisena ja miehenä olemiseen. Tiedostamatta monesti omalla toiminnallamme yritämme vahvistaa omaa oikeaa olemistamme. Andalusialaiset miehet pönkittävät käytöksellään omaa miehuuttaan ja varmistavat samalla, että muutkin miehet huomaavat sen. Heillä, kuten myös monissa muissakin kulttuureissa, epäonnistuminen johtaa huonon miehen leimaan, mikä voi tarkoittaa naisen asemaan joutumista muitten miesten silmissä. Naisten kohdalla monissa Välimeren ja latinalaisen kulttuurialueen käsityksissä epäonnistuminen on puhtauden menettämistä. Naisen tulee olla kunniallinen eikä hän saa häpäistä miestänsä katselemalla muita miehiä – tavallaan vastustamalla miehen määräysvaltaa naisen seksuaalisuuteen. Tällä alueella kunnia ja häpeä liittyvät usein seksuaalisuuden käsitteeseen. (Löfström 1999B: 125-129.)

Nämä käsitykset eivät ilmeisesti ole tuntemattomia Suomessakaan. Miehet ja naiset ovat erottamattomasti kietoutuneet yhteen: naisten tekokset määrittävät myös miehiä, ja siksi naiset eivät ole vastuussa pelkästään itsestään. Baarien naisten vessat tarjoavat heille – joskin rajoitetun – mahdollisuuden irroitella: haukkua miehiä, erota hetkeksi yhteydestä heihin ja kokeilla omia rajojaan. Naisten vessoissa rakennetaan kehykset muillekin uskaliaille

toimituksille, kuten koristeelliselle ulkonäölle, juhlimiselle, viinan suunnitellulle juomiselle, tanssimiselle. Tämä on yksi syistä, miksi naiset tulevat baareihin. Heillä on mahdollisuus turvallisesti rikkoa rajoja, joita heille asetetaan. Vakavemmanluonteisiakaan virheitä ei tuomita raskaasti, koska aina voi vedota siihen, että tapahtumapaikka oli viinanhöyryinen baari keskellä yötä. “[A]ina kun on viihteellä silloin voi antaa itselleen anteeksi” tunnustaa nainen eräänä iltana (V4: 54). Baari-illat edustavat mielikuvissa arjesta poikkeavaa olemista (vrt. Selänniemi 1996: 174). Toki naiset voivat kapinoida ja koetella naisen roolin rajoja muuallakin, mutta baarit ovat hyväksytyt ja ymmärretyt ympäristöt. Samalla naiset voivat yksilöinä ilmaista tyytymättömiä mielipiteitään omasta elämästään kuitenkin erottumatta erityisenä kapinallisena, sillä toisetkin puhuvat samalla tavoin ja antavat tukea toisilleen naisena olemisessa – ja kaikessa, mitä siihen kuuluu.

Myös toiset, jollakin tapaa samankaltaiset tilat luovat kehyksen normeja sekä rooleja luovalle käyttäytymiselle. Minua kehoitettiin seminaareissa pohtimaan ja tekemään kenttätöitä myös saunoissa, koska sen arveltiin olevan samantapainen tila kuin vessa. Monissa kirjoissa ja artikkeleissa saunan luonnetta tilana onkin käsitelty. Saunaan viitataan liminaalitulana, siirtymänä tilasta toiseen, normaalitilan ja arjen ulkopuolella, ja siellä olijat ovat tiettyssä suhteessa samanlaisia – saunaan menemättä jättäminen on erottautumista ja poikkeavuutta seurasta (Paakkanen – Simpura 1993: 335, 337). Sitä pidetään paikkana, jossa vallitsee tasavertaisuus, hyväntahtoisuus, ja siellä vahvistetaan yksilöiden välisiä suhteita. Ihminen on saunassa alaston ja aseeton, ja joskus toisen vahingoittamisesta saunassa onkin langetettu ankarampi rangaistus kuin muutoin; sauna on rauhoitettua aluetta, jossa vihamielisyyttä ei oleteta esiintyvän. Samoin kuin naistenvessojen siistiytymisen, saunomisenkin sanotaan olevan loputonta siinä mielessä, että puhdas lopputulos sotkeentuu väistämättä palattua saunan ulkopuoliseen maailmaan – saunaan on aina palattava uudestaan puhdistumaan, samoin kuin baarien naistenvessoihinkin. (Junnila 1996: 310, 315, 322; Vuorenjuuri 1967: 135.) Ja, aivan samoin kuin baareissakin sekä niiden vessoissa, saunoissa on epäilty esiintyvän siveetöntä toimintaa (Vuorenjuuri 1967: 133). Tämänkään lisäkenttätöiden tekemiseen minulla ei ollut resursseja tai aikaa keskittyä, mutta väite voi pitää hyvinkin paikkaansa – ainakin kirjallisuuden perusteella vertailu voisi olla lupaavaa.

Työni edetessä sain kuulla lisää vihjeitä samankaltaisista tiloista. Erään tutkimuspaikkani järjestysmies epäili työpaikkojen tupakkahuoneiden olevan erityisen rentoja paikkoja, joissa työntekijät voivat keskinäisestä hierarkiastaan huolimatta jutustella mukavia kuin ketkä

tahansa tasaväkiset henkilöt (V1: 38). Helsingin Sanomissa ollut artikkeli heittää listaan myös työpaikkojen ruokalat (Arni 2002: A9), ja aiemmin olen viitannutkin jo Ulla Kososen (1997) pohtimaan pukuhuoneen tilaan. Muita samankaltaisia paikkoja voisi listata paljonkin; tiloja, joissa ulostetaan, syödään, pukeudutaan tai riisutaan, peseydytään, ollaan alasti ja tupakoidaan. Kaikki jollakin tavalla häpeällisiä, jollakin tavoin välttämättömiä ja pakollisia toimintoja. Kiintoisana kuriositeettina voisi tässä mainita nimityksen *'toilette'*: sitä käytettiin aikoinaan pukeutumisen, maalauksen – eli meikkauksen – ja kampauksen muodostamasta kokonaisuudesta eli viittasi pukeutumishuoneeseen, ja laajeni sittemmin tarkoittamaan ulkonäkö- ja asukokonaisuuden sekä käymälän ja pesuhuoneen käsitteitä (Utrio 2001: 24). Näinäkin aikoina ulkonäön huoltaminen ja sosiaalisuus sekä seurallisuus ovat siis liittyneet yhteen – valtavia ja vaikeita asukokonaisuuksia eivät naiset saaneet itse ylleen. Nainen ei ollut yksin ulkonäkönsä muokkaamisen tai pukeutumisen kanssa, vaan häntä ympäröivät palvelusnaiset tai muut avustajat.

Samankaltaisia tiloja löytyy siis runsaasti jo ensivilkaisulla. Oman tutkimukseni perusteella voisin päätellä, että näitä tarvitaan, koska samalla kun ne tyydyttävät väistämättömiä tarpeita, niihin voi yhdistää muitakin haluja, toiveita, asioita; asioita, joita naiset etsivät ja tarvitsevat, mutta jotka ovat tavalla tai toisella arkoja ja heikkoja kohtia. Ihmiset tavallaan luovat näitä tiloja sinne, missä virallista käyttäytymistä ei voida vaatia tai odottaa, mahdollisuuksien ja tarpeidensa mukaan. Ihmiset, tässä tapauksessa naiset, tarvitsevat näitä tilaisuuksia käsitellä arkaluonteisia asioita, joita sivistyneen ihmisen *ei pitäisi* ilmaista, mutta jotka hän kokee *tarpeellisiksi* ilmaista selviytyäkseen. Tämänluonteiset tilat syntyvät itsestään sinne tänne, mahdollisuuksien mukaan, koska niille on suoranaan tilaus. Ei ole varmastikaan realistista kuvitella näiden paikkojen katoavan, koska yhden hävitessä toisesta potentiaalisesta tilasta tehtäisiin tällainen paikka. ”*Missä on tahtoa, siinä on tie*” sanoo sananlaskukin.

Samoin kuin muiden mainittujen tilojen, myös vessan luonne määräytyykin lähinnä kaiken muun perustella kuin sen, mihin se on tarkoitettu – ulostamisen. Tarpeiden tekeminen on naisille hyvä tekosyy mennä vessaan. Siellä ollessaan he keskittyvätkin kaikkeen muuhun, vapautuvat tunnustamaan ja puhumaan asioista, joita ei voi lausua ääneen muualla. Vessat, saunat, pukuhuoneet kaikki sijaitsevat tietyissä paikoissa, ja mikäli tahtoo lopettaa hetkeksi esittämisen, on tällainen paikka löydettävä. Mikä tahansa ei kelpaa. Muistan itse aikoinaan kävelleen kaupungilla, kun mieleeni juolahti hiljattain sattunut ikävä tapahtuma, ja tajusin,

että hetkenä minä hyvänsä alan itkeä. Julkisella paikalla tämä olisi toki ollut epäsopivaa, ja hetken epätoivoisen ja kuumeisen mietinnän jälkeen kipitin lähimmän kaupan pukukoppiin vuodattamaan kyyneliä. Sekin paikka, tarkoitettu riisuuntumiseen ja alastomuuteen, toimi nyt pakopaikkana ympäröivästä tilasta. Pukukopin toiminta poikkeaa niin jyrkästi muusta toiminnasta, mitä asiakkaat kaupassa tekevät. Se on irrallinen, selvästi poikkeava, ulkopuolinen tila. Muiden asiakkaiden ja pukukopissa olevan sovittajan fyysinen välimatka voi olla alle metrinkin, mutta todellisuudessa ne sijaitsevat aivan eri ulottuvuuksissa.

Muut eivät näe mitä sovituskopissa tehdään, mutta toisaalta sovittajan toimintakaan ei voi vaikuttaa ympäröivään arkeen, toisiin ostoksilla oljoihin. Vessojen kapinointi ja asioiden puiminen, jopa raivo ei johda muutoksiin naisten julkisessa käytöksessä – miesten ja naisten väliset suhteet eivät vaikuta muuttuvan, vaikka kuinka naistenhuoneen puolella uhottaisiinkin. Välimatka julkisen tilan ja tausta-alueen välillä tarkoittaa sitä, että samoin kuin vessojen häpeälliseksi muuten luokiteltava toiminta ei aiheuta negatiivisia seuraamuksia julkiseen minään, ei myöskään positiivisia muutoksia siirry: naisen roolin kehittymistä vapauttavaan suuntaan tai ulkonäköpaineiden helpottumista. Ne kaikki ovat yhä jäljellä, kun nainen tulee seuraavan kerran vessaan. Vessat todellakin ovat irrallisia kokonaisuudesta, joka muodostaa ja josta muodostetaan jatkumo, kertomus, voisi jopa sanoa elämäntarina. Harvoin kuulee tai lukee elämäntarinoista käännekohtia, jotka olisivat tapahtuneet näissä ulkopuolisissa tiloissa. Ne eivät pääse mukaan 'suureen kertomukseen' ulkopuolisuutensa vuoksi, mutta ne ovat olemassa tukeakseen sen mahdollistumista. Tausta-alueet, liminaalitulat ja muut vapautumistilat helpottavat ihmisten jaksamista päästämällä heidät itsensä hallinnan taakasta aika ajoin. Sinne pääsee pakoon arjen paineita, jotka voi jättää ulkopuoliseen julkiseen tilaan. Vapautuminen on kuitenkin jätettävä sinne. Rajan yli ei liiku vaikutuksia kumpaankaan suuntaan. Yksilö voi itse liikkua kynnyksen yli, muttei pysty viemään mitään mukanaan, kumpaankaan suuntaan. Hänen on siirryttävä rajan yli sen mukaan, mitä hän haluaa kokea. Tilat ovat ja säilyvät. Ihmiset vaihtuvat.

”ELÄKÖÖN VAPAAUS” (V3: 4)

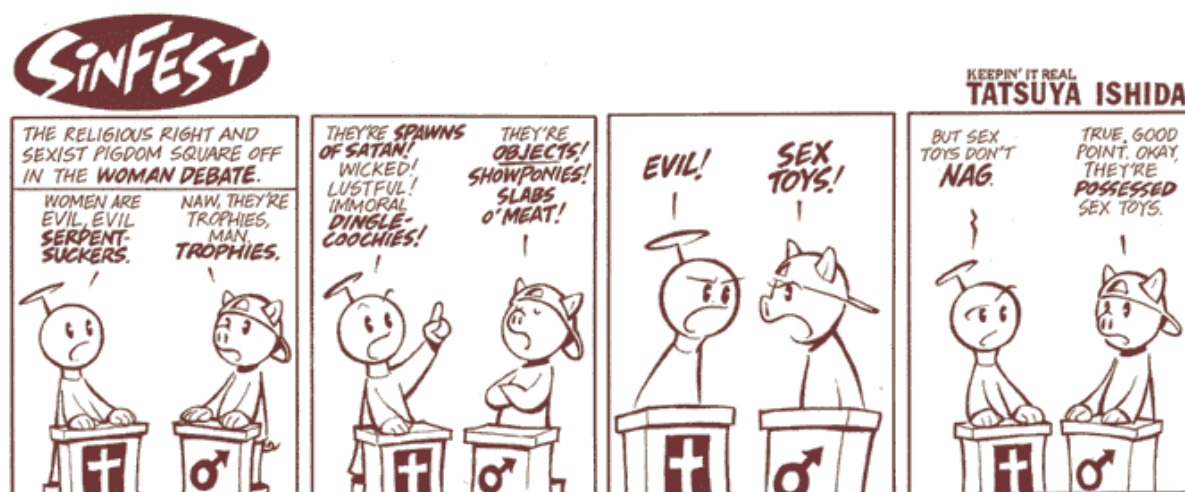
Sarjakuva 7.1. Näin lopuksi pohdittakoon, mitä olemme oppineet – ja mitä voisi vielä oppia. Naistenvessat ovat ehtymätön lähde: mysteerio ei ole vielä selvitetty. (Lähde: Tome & Janry 2001: 7.)

Naisten puheet heijastelevat monia yhteiskunnallisia traditioita ja suhteita. Ne kertovat heistä itsestään, miehistä, elämästä, ja mahdollisuuksia on monia, miten saada selville enemmänkin näiden välisistä arvohierarkioista sekä ylipäättään rooleista ja maailmankuvista. Syvempi tarkastelu kertoisi varmasti paljon, ja havainnointi jatkossakin näyttäisi mihin suuntaan käytös muuttuu aikojen saatossa, naisten roolien ja mahdollisuuksien vaihdellessa – jos muuttuu. Säilyvätkö jotkin perusasetelmat sinnikkäästi maailman mullistuessa ja vaikuttavatko ne käyttäytymiseen ratkaisevasti joillakin tietyillä alueilla, esimerkiksi baareissa ja ravintoloissa, kuten monet tutkijat ovat väittäneet? Ennen näiden kysymysten pohtimista on kuitenkin luotava arvioiva katsaus tämän tutkimuksen tuotoksiin.

Kaikista aiemmissa luvuissa mainituista vaikeuksista, kiusauksista ja ongelmista huolimatta väitän kenttätöitteni onnistuneen mainiosti. Vaikutukseni runsaan aineistoni laatuun ei ilmeisestikään ollut ratkaisevaa millään muotoa. Alkuvaiheissa pelkäsin vaikuttavani itse aineistooni, hermoilin siitä, että ’kuulisin’ vain asioita, joita haluaisin sekä odottaisin, mutta

ajan kuluessa huomasin omista yllättymisistäni sekä ällistymisistäni, ettei näin ole asian laita. Vastaan tuli hetkiä, jolloin en ollenkaan ymmärtänyt, minkä vuoksi tiettyjä asioita tapahtui tai miten naiset pystyivät puhumaan siten kuin he puhuivat. Olin tyytyväinen itseeni, koska pystyin havaitsemaan asioita omien oletusteni rajoittamatta. Olin myöskin tyytyväinen uusista ulottuvuuksista, joita havaitsin naistenvestoista, sillä se oli uutta tietoa ainakin itselleni – ja epäilemättä muillekin ihmisille – naisen asemasta. Ennen kaikkea olin tyytyväinen siihen, miten minulle entuudestaan tuttu tila avautui uudella tavalla, ja sain siitä irti jotakin, minkä avulla näin jopa oman itseni entuudesta poikkeavasti – naisena toisten samantyyppisten joukossa, osana toisinaan suorastaan ihmetyttäviä arvoja kannattelevaa ja uusintavaa, kenties ajoittain koettelevaakin ryhmää.

Toisaalta, vaikka kevyen puhumisen tarkkailusta saakin lukuisia arvoja nostettua esiin, tiettyihin osa-alueisiin valaistusta voisi löytyä pikemminkin haastatteluista. Tällaisia ovat mahdollisesti juuri naisten omat perustelut toiminnalleen – oman käyttäytymisen ja maailmankuvan rationalisointi. Toisten, tavalla tahi toisella ulkopuolisten, ihmisten näkemykset ovat aina vain osatotuus – samoin kuin tietenkin naisten omatkin mielipiteet – niihin vaikuttavat intressit ja tavoitteet. Minullakin oli tiettyjä päämääriä, kysymyksiä, joihin halusin saada vastauksia, ja tulokset ovat tietenkin osittain niiden mukaisia. Jotkin naisten itsensä kannalta kenties tärkeiksikin katsotut osa-alueet ja näkökulmat jäävät aina auttamatta käsittelemättä. Pahimmillaan kannanotot voivat olla pelkistäviä ja yksioikoisia (ks. sarjakuva 7.2).

Sarjakuva 7.2. Mitä naiset sitten ovat, mikä on naisen rooli? Ihmiset muodostavat mielipiteensä omista lähtökohdistaan käsin. (Lähde:<http://www.sinfest.net/d/20000427.html>)

Oma näkökulmani naisena vaikutti toivoakseni myönteisesti asiaan: jouduin pohtimaan tutkijana tekemiäni päätelmiä myös naisena – jos en olisi voinut millään hyväksyä näkemyksiäni, olisin tiennyt niissä olevan jotakin tuulesta temmattua. Palautetta sain myös naispuolisilta ystäviltäni, jotka kyselivät työni etenemisestä. Vuoropuhelu tutkijaminäni ja naisminäni kesken toi uutta puolelta toiselle. Tutkija loi päätelmiä aineistosta ja nainen kertoi omista tuntemuksistaan, kokemuksistaan ja mielipiteistään. Toimin osin itse informanttina. Mikäli työni mittasuhteet olisivat olleet suuremmat, olisin kerännyt lisää kokemusaineistoa haastateltavien kautta. Moniin asioihin olisi voinut saada heidän kauttaan lisävalaistusta.

Naisten oma näkökulma olisi mielenkiintoinen jo pelkästään sen kysymyksen vuoksi, miten naiset itse näkevät itsensä. Nämä huomiot täydentäisivät sekä omia havaintojani että naisten julkisia puheita toisistaan ja itsestään, sillä vaikka naiset keskustelevatkin vessoissa paljon, on se *heille* ilmeisesti kuitenkin enemmänkin jutustelua kuin syvää itsereflektiota.

Aloittaessani kenttätöitä suunnitelmissani olikin tehdä osallistuvan havainnoinnin lisäksi haastatteluja. Materiaalia työstettäväksi oli kuitenkin jo yllin kyllin pelkästä naistenvessojen toiminnan tarkkailusta, joten päätin jättää haastattelujen tekemiset sikseen työn loputtoman paisumisen pelossa. Niillä saisi aiheeseen lisää ulottuvuutta sekä naisten että miesten kannalta, sillä tarkoitukseni oli kysellä molemmilta sukupuolilta mietteitä naistenvessoista.

Naisten kannalta tärkeä kysymys epäilemättä olisi se, kuinka naiset itse ymmärtävät vessat ja niiden luonteen. Ovatko he pohtineet itse samoja aiheita kuin minä, kuten vaikkapa rentoa tunnelmaa, jossa voi puhua tuntemattomille aiheesta kuin aiheesta, vai onko se heistä vain luonnollista? Vai onko jopa niin, etteivät he ole ollenkaan samaa mieltä – ehkä he eivät tunne oloaan yhtään sen vapautuneemmaksi kuin missään muuallakaan? Tämä jälkimmäinen vaihtoehto on epäilemättä liian kaukana – poissulkien kenties erityistapaukset ja -poikkeukset – ollakseen realistinen sen perusteella, mitä naiset ovat puhuneet ja tehneet oma-aloitteisesti. Mutta vaikei näin kauaksi mentäisikään, kiinnostavia vivahde-eroja voi syntyä silti.

Mitä naiset kokevat pystyvänsä tekemään ja puhumaan vessoissa? Miten he erottaisivat salin ja vessan alueet, millä osa-alueilla eroavaisuuksia ilmenisi? Ovatko toiminnot olennaisesti jakautuneet näiden tilojen välille? Vai ovatko naiset jopa erilaisia lähtökohtaisesti vessoissa? Haastateltavilta naisilta olisin kysynyt mielestäni tärkeää kysymystä, mikäli tilaisuus olisi siis tullut: ”*Jos veljellesi olet sisar, vanhemillesi lapsi ja opettajallesi oppilas, mikä olet baarissa? Entä kuka olet baarien naistenvessoissa?*” Kysymys olisi varmastikin naisille uusi tuttavuus, eivätkä he olisi kenties miettineet tätä etukäteen, joten vastaus olisi ensireaktio aiheeseen. Tästä voisi päätellä paljon. Ajattelevatko naiset eroja olevan ollenkaan, ja mitä aspektia mahdolliset erot koskevat? Tilat heijastuvat naisen rooliin ja asemaan, ja muutos – kuten arjesta baariin tai salista vessoihin – kuvastaisi heidän tuntemuksiaan omasta itsestään suhteessa tiloihin ja muihin ihmisiin.

Mitä miehiltä sitten voisi kysyä naistenvessoista? Hehän eivät periaatteessa tiedä mitään aiheesta, elleivät ole joskus käyneet siellä – mitkä vierailut eivät oman aineistoni mukaan ole kovinkaan pitkäkestoisia – tai kuulleet paikasta joltakulta muulta, mikä ei taas ole ensikäden tietoa. Tärkeintä ei kuitenkaan olisi tiedon vaan mielikuvien onkiminen. Miten miehet näkevät naistenvessat? Olin alustavasti miettinyt kysymyksiä esitettäväksi, ennenkuin päädyin hylkäämään haastattelut. Mahdollisen johdattelun minimoimiseksi avoimet kysymykset olisivat olleet paikallaan. Mitä miehet kuvittelevat siellä tapahtuvan? Onko heidän mielikuvissaan naistenvessoilla eroja tai yhtäläisyyksiä miestenvessoihin? Ovatko he kuulleet sattumuksia tai tarinoita naistenvessojen tapahtumista?

Jotain käsitystä näihin olin saanut jo kysyessäni tutkimuslupaa havainnointipaikoistani. Luvan myöntämisestä päättäneet miehet naureskellen huomauttelivat, että siinä varmaan riittää tutkimista, koska siellähän tapahtuu vähän kaikenlaista. Heidän käsityksissään naistenvessoihin liittyi sellaisia ominaisuuksia kuin värikäs, arvaamaton, villi sekä jopa hieman lesbolainen. Löytyisikö muilta miehiltä samansuuntaisia ajatuksia? Samalla voi päätellä jotakin miestenvessoista, joihin en päässyt tekemään – itsestäänselvistä syistä – vaivihkaista kenttätyötä. Onko miestenvessoissa kenties rauhallinen tunnelma, jos naistenvessoista miehet mainitsevat erityisenä piirteenä vauhdikkuuden? Tarttuvatko miehet kiinni sellaisiin ominaisuuksiin, joita he eivät näe olevan miestenvessoissa? Nämä olisivat kiinnostavia näkökulmia jatkotutkimukseen.

Miehiä olisi tämän aiheen tiimoilta kiintoisa haastatella siitäkin huolimatta, että usein naisia on tutkittu nimenomaan ulkopuolisesti, tarkkailemalla tai aikoinaan jopa kysymällä pelkästään miehiltä mitä naiset ovat, mitä he tekevät ja mihin uskovat. Tämäkin tutkimus on osittain sellainen, sillä en haastatellut naisia, en kysellyt heiltä heidän tuntemuksistaan tai ajatuksistaan. Mutta olen itse nainen, ja monet ystäväni ovat naisia. Olen saanut itseni ja heidän kauttaan kurkistaa maailmaa naisten silmien kautta. Näkisin ja lukisin mielelläni enemmänkin kirjoituksia näistä kokemuksista. Monet tekstit kohtelevat naista tahattomasti objektina subjektin sijaan, vaikka toisin väittävätkin. Naistutkimus ja feministiset kirjoitukset sijoittavat naisen toisinaan miehisten rakenteiden alistamaksi uhriksi, mutta puuttumaan jää se, miten naiset itse näkevät asiat, mitä he ajattelevat niistä, mikä on heidän vastauksensa ja reaktionsa näihin rakenteisiin. Viettävätkö naiset muka päivänsä murehtien toisen luokan kansalaisen asemaansa vai elävätkö he täysipainoista elämää huolimatta yhteiskunnalliselta kannalta katsottuna kenties heikommista lähtökohdistaan? Tiivistäen voisi sanoa, ettei minua kiinnosta niinkään paljon se, millaiset kortit naisille on elämän pelissä jaettu, vaan se, miten he näillä korteilla pelaavat. Käyttäytymisen sijaan puheen ja lausumien – joko haastattelujen tai kuten omassa työssäni, spontaanin puheen – tarkastelu vie tutkijaa lähemmäksi merkityksiä, joita ihmiset antavat omalle elämälleen. Tähän ainakin yritin pyrkiä itse niiden mahdollisuuksien rajoissa, mitä minulla oli käytettävissäni.

Tämän työn kohdalla pyrkimys ja tavoite oli pohtia sitä, mitä baarien naisten vessat tarjoavat naisille, mitä naiset odottavat niiltä ja miten molemmat vaikuttavat toisiinsa – miten naiset muokkaavat tilaa ja miten tila muokkaa naisia. Miten naiset ovat tehneet vessoista tilan, jossa he onnistuvat suhteellisen lyhyessä ajassa käymään tarpeillaan, meikkaamaan ja puhumaan asiat selviksi ponnistellen pitääkseen lopputuloksen luonnollisena keinotekoisena ja tekemällä tehdyn sijasta. Toiminta tapahtuu naiseuden normien puitteissa, sillä noudattaessaan normien sanelemia sääntöjä, he saavuttavat ja pitävät hallussaan naisen aseman ansaiten yhtäaikaisesti monia ryhmän jäsenyyden mukanaan tuomia etuja.

Naisten toimintaan sisältyvä, normistoon sisäänrakennettu purkautumistie ja ohimenevän kapinan mahdollisuus näillä tausta-alueilla vahvistaa normeja helpottamalla naisten käyttäytymistä asemansa mukaisesti. Se toisaalta todistaa lisäksi, etteivät naiset jaa täysin miehisen maailman arvoja, koska he pystyvät ilmaisemaan ja osoittamaan itseensä kohdistuvia epäkohtia. Puheissaan he ilmaisevat mielipiteensä miesten käyttäytymisestä, omasta asemastaan ja säännöistä, jotka määrittelevät ja määräävät heidän toimintaansa, sekä

omasta arvostaan. (Nenola 1990: 18.) Mikäli oman arvon ja aseman lausuma saa hyväksynnän toisilta naisilta joko eleiden tai verbaalisen myöntövyvyyden kautta, arvot ovat yhteisiä toisillekin ja niiden voi sanoa olevan ainakin jossain määrin osa naisidentiteettiä. Tärkeintä yhteyden luomisen kannalta on, kuten aikaisemmin perustelin, ”*yhtyä sanottuun, ei niinkään ratkaista ongelmia*”. Pidättyväisyys, persoonattomuus sekä vuorovaikutuksen puute katkaisevat yhteyden tai estävät sen syntymisen. (Virtanen 1994: 65, 67.) Yleensä keskustelujen tuloksena puhuja on ilmaissut oman kantansa sekä asemansa muiden asettaessa hänet että hänen mielipiteensä hyvän ja huonon naisen skaalalle ’synninpäästöllä’ tai sen puuttumisella. Tiettyyn tulokseen puhuja voi aktiivisesti pyrkiäkin jakamalla omia kokemuksiaan. Lisäksi sopiviksi lähentäviksi puheenaiheiksi nousevat tilanteeseen liittyvät tapahtumat, kuten vessan naisilla musiikki, vessojen kunto tai jonottaminen. Yleisesti tunnetuihin stereotypioihin voi myöskin luottaa – ne ovat helppoja ja luotettavia aiheita kommentoitaviksi. (Virtanen 1994: 66, 71.) Yhteyden luomisen takana voi olla myös itsekkäämpiäkin motiiveja: neuvomisen tarve, varoittaminen, toisten kontrollointi sekä valvominen, itsensä nostaminen asiantuntijaksi (Virtanen 1994: 70-72). Riippumatta syistä tai yhteyden luomisen tavoista, näissä tapauksissa tavoitteena on esittää itseään tietyn päämäärän mukaisesti luodakseen toivotun kuvan ja sopiakseen tiettyyn rooliin toisten hyväksynnän kera.

Kuitenkin monet näistä normeista, kuten ulkonäkövaatimukset, tietty käytös miehiä kohtaan sekä ehdoton solidaarisuus, ovat perua kaukaa historiasta ja tuottavat uudelleen perinteistä naisen roolia. Monet näistä normeista ovat yhteiskunnan sanelemia. Naiset myös itse tukevat ja valvovat toisten naisten suoritusta ja voivat poistaa ’hylkiön’ keskuudestaan; naiset noudattavat sääntöjä ja pystyvät pyyhkimään toisilta oikeuden olla nainen – he erottavat ryhmästään ne, jotka mustaavat heidän maineensa. Kuitenkaan säännöt eivät välttämättä ole olleet naisten itsensä keksimiä, joten on vaikea ymmärtää, miksi he käyttävät niitä toisiaan vastaan, miksi naiset painostavat toisiaan noudattamaan vanhoja – naisten olemista jopa vaikeuttaviakin – tapoja. Toisaalta jos haluaa olla nainen, nämä ovat olleet perinteisesti ne keinot, joilla se saavutetaan. On helpompaa toimia traditioiden mukaisesti kuin joutua selittelemään valintojaan. Naiset tuottavat omaa rooliaan uudestaan ja uudestaan.

Poikkeuksia kuvaan ovat naisten omat kommentit esimerkiksi miesten ’todellisesta’ luonteesta, meikkauksen keinotekoisuudesta sekä oman itsen ’täydellisyydestä’. Usein lausumat ovat huumorilla kyllästettyjä eivätkä siis niin sanotusti vakavissaan lausuttuja,

mutta on sinänsä poikkeuksellista, että nainen saattaa sanoa edes vitsaillakseen itsestään "*siis mä oon tyylikäs*" (V2: 60), "*ei kun oikeesti mä oon tajuton narsisti*" (V1: 45) tai naispuolisesta kaveristaan "*mä inhoon sua meillä ei ole mitään yhteistä (halaus+naurua)*" (V1: 57). Tosin, koska yksityisiltä alueilta ei ole oikeastaan paljoakaan aineistoa, on vaikea sanoa, onko tällaista normienvastaista puhetta esiintynyt, ja missä määrin, aiemmin historiassa. Todennäköisesti kyllä, mikä synnyttääkin kysymyksen, miksi sääntöjä vastaan ei olla kapinoitu julkisemmin. Onko poikkeavaa käytöstä vältetty juuri syrjinnän pelosta? Naisten ei sovi kapinoida julkisesti, jotta he eivät menettäisi mainettaan miesten edessä, mutta on riskialtista tempuilla liikaa yksityisenkään alueella, koska myös toiset naiset voivat vaikuttaa epäedullisesti mahdollisuuksiin sopeutua ja sulautua joukkoon.

Naiseus on monien tekijöiden summa. Niistä jokainen vaikuttaa osaltaan siihen, mikä on mahdollista ja mikä mahdotonta tämän roolin toteuttamisessa. Jokaisen tekijän tutkiminen johtaa lähemmäksi naisena olemisen ja pysymisen mutkaista maailmaa. Mahtipontisesti muotoillen voisi sanoa, että jokainen niistä vie lähemmäksi merkityksiä, joita ihmiset antavat maailmalle; lähemmäs maailmaa sellaisena kuin ihmiset sen näkevät, tässä tapauksessa naiset. Naisia voi ymmärtää vain kulkemalla heidän kengissään sinne, minne hekin menevät. Tai ainakin yrittämällä seurata jalanjälkiä.

LÄHTEET

PAINETUT LÄHTEET:

- Aapola, Sinikka 1992.** Helsinkiläistyttöjen ystävyysuhteet. Ihanteina itsenäisyys, läheisyys ja monipuolisuus. Teoksessa Näre, Sari & Lähteenmaa, Jaana (toim.) 1992. Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Tietolipas 124. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Adams, Scott 2000. Pelkällä älyllä ette pitkälle pötki. Dilbert-kirja. Otava: Helsinki.
- Ahlström, Salme 1994.** Naisten alkoholin käytön kulttuuriset erot. Alkoholipolitiikka 5/1994 (59. vuosikerta). s.349-359.
- Ahola, Eija 1989.** Happy Hours. Uuden keskiluokan ravintolaelämää. Hanki ja jää Oy: Helsinki.
- Apo, Satu 1999.** Alkoholi ja kulttuuriset tunteet. Teoksessa Näre, Sari (toim.) 1999. Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja säätelyä. Tietolipas 157. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Apo, Satu 2001.** Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 759. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Ardener, Shirley 1981.** Ground Rules and Social Maps for Women: An Introduction. Teoksessa Ardener, Shirley (ed.) 1981. Women and Space. Ground Rules and Social Maps. St. Martin's Press: New York.
- Arni, Erkki 2002.** Brittikonsultti opettaa virkamiehiä hyödyntämään ihmisten erilaisuutta. Helsingin Sanomat 16.8. 2002. s. A9.
- Aro, Laura 1999.** Identiteetti ja perinne. Teoksessa Lönnqvist, Bo & Kiuru, Elina & Uusitalo, Eeva (toim.) 1999. Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin. Tietolipas 155. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Aromaa, Vuokko 1994.** Tyttöikä – tuulenpyörre ja tosipaikka. Teoksessa Kari Immonen (toim.) 1994. Naisen elämä. Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit. Otava: Helsinki.
- Assmuth, Laura & Tapaninen, Anna-Maria 1994.** Antropologian naisongelma. Teoksessa Nisula, Tapio (toim.) 1994. Näköaloja kulttuureihin. Antropologian historiaa ja nykysuuntauksia. Suomen antropologisen seuran julkaisuja. Gaudeamus: Tampere.
- Bauman, Zygmunt 1997.** Sosiologinen ajattelu. Vastapaino: Tampere.

- Bruun, Kettil 1972.** Alkoholi: käyttö, vaikutukset ja kontrolli. Tammi: Helsinki.
- Camp, Walter de 2000.** Hienoa elämää. Seksihurjastelun aakkoset. Image 8:2000. s. 116.
- Classen, Constance, Howes, David, and Synnott, Anthony 1994.** Aroma. The cultural history of smell. Routledge: London.
- Douglas, Mary 1994 [1966].** Purity and danger. An analysis of the concepts of pollution and taboo. Routledge: London.
- Driessen, Henk 1992.** Gestured masculinity: body and sociability in rural Andalusia. Teoksessa Bremmer, Jan & Roodenburg, Herman (eds.) 1992. A Cultural History of Gesture. Cornell University Press: Ithaca, New York.
- Eicher, Joanne B. and Roach-Higgins, Mary Ellen 1992.** Definition and Classification of Dress. Implications for Analysis of Gender Roles. Teoksessa Barnes, Ruth and Eicher, Joanne B. (eds.) 1992. Dress and Gender. Making and Meaning in Cultural Contexts. Berg Publishers, Inc.: Oxford, UK.
- Ekholm, Riitta 2002.** Maaginen vuosi. 1952 – ladattuja tunteita. Matkaan. Kesäkuu 6/2002. s.16-17.
- Ekola, Terhi 1992.** Kleptomania – tyttöjen kapinaa. Teoksessa Näre, Sari & Lähteenmaa, Jaana (toim.) 1992. Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Tietolipas 124. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Elias, Norbert 1978.** The Civilizing Process. The History of Manners. [orig. 1939 as Über den Prozess der Zivilisation] Basil Blackwell, Ltd: Oxford.
- Elias, Norbert 1982.** The Civilizing Process. State Formation and Civilization. Basil Blackwell: Oxford.
- Elysée = Elysée-mainos 2002.** Helsingin Sanomien Nyt-liite 17/2002. s.51.
- Eräsaari, Leena 1995.** Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä. Gaudeamus: Helsinki.
- Falk, Pasi 1986.** Nautintojen ainekset ja aineiden nautinnot. Teoksessa Schivelbusch, Wolfgang 1986. Nautintoaineiden kulttuurihistoria. Otava: Helsinki.
- Falk, Pasi ja Sulkunen, Pekka 1980.** Suomalainen humala valkokankaalla – suomalaisen miehen myyttinen fantasia. Sosiologia 4/1980. s. 257-270.
- Gennep, Arnold van 1965 [1960].** The rites of passage. Toinen painos. Routledge: London.
- Goffman, Erving 1963.** Behavior in Public Places. Notes on the Social Organization of Gatherings. The Free Press of Glencoe: London.
- Goffman, Erving 1971.** Arkielämän roolit. WSOY: Helsinki.

- Goffman, Erving 1987.** The Arrangement between the Sexes. Teoksessa Deegan, Mary Jo & Hill, Michael R. (eds.) 1987. Women and Symbolic Interaction. Allen & Unwin, Inc.: Boston, USA.
- Haavio-Mannila, Elina – Snicker, Raija 1980.** Päivätanssit. WSOY: Helsinki.
- Hakko, Tommi & Huovinen, Ira 2001.** Miesten juttuja. Miksi heteromiehet harrastavat homoleikkejä ravintolassa. Helsingin Sanomien Nyt-viikkoliite 29/2001. s.49.
- Halonen, Ilkka 1983.** Psykologinen näkökulma. Teoksessa Peltoniemi, Teuvo ja Voipio, Martti (toim.) 1983. Alkoholi ja yhteiskunta. Otava: Helsinki.
- Hanska, Jussi 1997.** Onko vika viinissä vai juopossa? – Papisto ja viini keskiajalla. Alkoholipolitiikka 1/1997 (62. vuosikerta). s. 45- 50.
- Hatfield, Elaine and Sprecher, Susan 1986.** Mirror, Mirror... The Importance of Looks in Everyday Life. State University of New York Press: New York.
- Holmila, Marja 1992.** Runsas juominen naisten poikkeavana käyttäytymisenä. Alkoholipolitiikka 2/1992 (57. vuosikerta). s.95-106.
- Honko, Lauri 1981 [1972].** Uskontotieteen näkökulmia. Toinen painos. WSOY: Helsinki.
- Härkönen, Anna-Leena 2001.** Varmoja otteita. map PAM – Palvelun ammattilaiset lehden kesätyöliite. Numero 1/2001. Palvelualojen ammattiliitto PAM ry: Helsinki. s. 15.
- Jargon 1998.** Kulttuuriantropologian englant-suomi oppisanasto 1998. Julkaisusarja n:o 35. Viides, korjattu ja täydennetty painos. Kampus Kustannus, Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta: Jyväskylä.
- Jokinen, Eeva & Veijola, Soile 1990.** Oman elämänsä turistit. Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos: Helsinki.
- Jokinen, Sanni 2002.** Porvoon naiset pääsevät esiin historian hämäristä. Helsingin Sanomat 24.7. 2002. s.A11.
- Juba 2000.** Viivi ja Wagner -sarjakuvastriippi. Helsingin Sanomat 8.11. 2000. s. D13.
- Junkala, Pekka 2000.** Kulttuurin ovet ja portit. Teoksessa Lönnqvist, Bo (toim.) 2000. Arjen säikeet – aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja kansankulttuuriin. Atena Kustannus Oy: Jyväskylä.
- Junnila, Laura 1996.** Luonnon kirkossa. Kokemuksia ja käsityksiä saunasta. Teoksessa Kinnunen, Eeva-Liisa & Koski, Kaarina & Penttilä, Riikka & Pietilä, Minttu (toim.) 1996. Vitsistä videoon. Uusia kirjoituksia nykyperinteestä. Tietolipas 146. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Jääskinen, Matti ja Voipio, Martti 1983.** Alkoholijuomien käytön historia. Teoksessa Peltoniemi, Teuvo ja Voipio, Martti (toim.) 1983. Alkoholi ja yhteiskunta. Otava: Helsinki.

- Karisto, Antti & Takala, Pentti & Haapola, Ilkka 1999.** Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. WSOY: Helsinki.
- Kokko, Leena 1998.** Aikuistumisen riitit puuttuvat. Promo 4-5/1998. s.13.
- Koskikallio, Ilpo 1983.** Ravintolalaitos. Teoksessa Peltoniemi, Teuvo ja Voipio, Martti (toim.) 1983. Alkoholi ja yhteiskunta. Otava: Helsinki.
- Kosonen, Ulla 1997.** Nähdynsi tulemisen kaipuu ja häpeä. Teoksessa Jokinen, Eeva (toim.) 1997. Ruumiin siteet. Tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta. Vastapaino: Tampere.
- Laitinen, Maarit 1999.** Identiteetti ja tyyli Tobagolla: The way she carry about herself. Suomen Antropologi. Antropologi i Finland. Journal of the Finnish Anthropological Society. 1/1999 (Volume 24). s. 51-69.
- Laitio, Tommi 2002.** Ilman viinaa. Helsingin Sanomien Nyt-liite 27/2002. s. 57.
- Lindman, Ralf 1983.** Sosiaaliset ryhmävaikutukset. Teoksessa Peltoniemi, Teuvo ja Voipio, Martti (toim.) 1983. Alkoholi ja yhteiskunta. Otava: Helsinki.
- Lipponen, Satu 1997.** Aikuistumisen kostea veisu. Kymmenen teesiä nuorista, juomisesta ja muutoksesta. Promo 2/1997. s. 17-19.
- Luhtanen, Sari ja Paju, Tiina 2001.** Maisa & Kaarina. Nainen on aina nainen. Otava: Helsinki.
- Löfström, Jan 1999A.** ‘Mies’ ja ‘nainen’ ynnä muut ‘sukupuolet’. Teoksessa Lönnqvist, Bo & Kiuru, Elina & Uusitalo, Eeva (toim.) 1999. Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin. Tietolipas 155. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Löfström, Jan 1999B.** Sukupuoliero agraarikulttuurissa. “Se nyt vaan on semmonen”. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 757. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Miettinen, Anssi 2002.** Pissamainos toi kultaa suomalaisille Cannesissa. Helsingin Sanomat 19.6. 2002. s. D2.
- Nenola, Aili 1990.** Sukupuoli, kulttuuri ja perinne. Teoksessa Nenola, Aili ja Timonen, Senni (toim.) 1990. Louhen sanat. Kirjoituksia kansanperinteen naisista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 520. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Niskanen, Annamari 2002.** Suurmiehiä ja pahoja poikia. Nyt-liite 28/2002. s.12-15.
- Nykyri, Tuija 1996.** Naiseuden naamiaiset. Nuoren naisen diskoruumiillisuus. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 48. Nykykulttuurin tutkimusyksikkö, Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.

- Näre, Sari 1992.** Liisa Älä!Älä! -maassa. Tyttöjen autonomian säätely. Teoksessa Näre, Sari & Lähteenmaa, Jaana (toim.) 1992. Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Tietolipas 124. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Paakkanen, Pirjo – Simpura, Jussi 1993.** Alkoholijuomat ja saunominen nyky-Suomessa. Alkoholipolitiikka 5/1993 (58. vuosikerta). s.331-341.
- Pihlajamäki, Hanna 2000.** Näin rakennetaan bilehile. Ilta-Sanomat 5.10.2000. s. 39.
- Piispa, Matti 1994.** Tupakoinnin kulttuurinen paikka. Alkoholipolitiikka 4/1994 (59. vuosikerta). s.261-269.
- Piispa, Matti 1995.** Hyödyllinen turhuus? Tupakointitilanteista ja niiden merkityksistä. Sosiologia 4/1995. s. 263-272.
- PT = Perinnetutkimuksen terminologia 1998.** Helsingin yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos, folkloristiikka: Helsinki.
- Pöyhönen, Tiina 1989.** Synnyttäneiden naisten salaseura. Teoksessa Pöysä, Jyrki (toim.) 1989. Betoni kukkii. Kirjoituksia nykyperinteestä. Tietolipas 115. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Repo, Päivi & Räisänen, Kari 2002.** Alkoholinkulutus kasvaa nyt jo nopeammin kuin tulot. Helsingin Sanomat 21.6.2002. s. A3.
- Routarinne, Sara 1992.** “Läskit tursottavat perseestä”. Tyttöjen keskustelukulttuuria. Teoksessa Näre, Sari & Lähteenmaa, Jaana (toim.) 1992. Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Tietolipas 124. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Russo, Mary 1995.** The female grotesque. Risk, excess and modernity. Routledge: New York.
- Saarikoski, Helena 1994.** Kouluajan kivoin päivä. Folkloristinen tutkimus penkinpainajaisperinteestä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Saarikoski, Helena 1999.** Naiseuksien tanssi. Hiidenkivi 6/1999. s. 13-14.
- Salmi-Niklander, Kirsti 1989.** Modernin paikallisjuhlan ulottuvuuksia. Teoksessa Pöysä, Jyrki (toim.) 1989. Betoni kukkii. Kirjoituksia nykyperinteestä. Tietolipas 115. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Schivelbusch, Wolfgang 1986.** Nautintoaineiden kulttuurihistoria. Otava: Helsinki.
- Selänniemi, Tom 1996.** Matka ikuiseen kesään. Kulttuuriantropologinen näkökulma suomalaisten etelänmatkailuun. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 649. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

- Selänniemi, Tom 1999.** Moderni turisti ja klassinen rituaaliteoria. Teoksessa Lönnqvist, Bo & Kiuru, Elina & Uusitalo, Eeva (toim.) 1999. Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin. Tietolipas 155. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Setälä, Päivi 1993.** Antiikin nainen. Otava: Helsinki.
- Shilling, Chris 1993.** The Body and Social Theory. SAGE Publications Ltd: London.
- Siivonen, Riku 2002.** Vääriä ohjeita. Helsingin Sanomat 16.6. 2002. s. D4.
- Simmel, Georg 1986.** Muodin filosofia. Kustannus Oy Odessa: Helsinki.
- Sinclair, David 1983.** Alkoholipsykologia. Teoksessa Peltoniemi, Teuvo ja Voipio, Martti (toim.) 1983. Alkoholi ja yhteiskunta. Otava: Helsinki.
- Sinnemäki, Aino 1995.** Norbert Elias ja sivilisaatioprosessi. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.) 1995. Sosiologisen teorian nykysuuntauksia. Gaudeamus: Helsinki.
- Snellman, Saska 2002.** Feministi Pia Oksasen mielestä naisten pelottelu ei auta estämään raiskauksia. Otetaan yö takaisin. Helsingin Sanomat 21.6. 2002. s. D2.
- Suihkonen, Minna 2002.** Viinit maistuvat keskikesän juhlijolle. Helsingin Sanomat 21.6.2002. s. A7.
- Sulkunen, Pekka 1995.** C. Wright Mills - radikaali amerikkalainen. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.) 1995. Sosiologisen teorian nykysuuntauksia. Gaudeamus: Helsinki.
- Sulkunen, Pekka & Alasuutari, Pertti & Nätkin, Ritva & Kinnunen, Merja 1985.** Lähiöravintola. Otava: Helsinki.
- Säilä, Sirkka-Liisa 1985.** Alkoholin käytön seuraukset. Teoksessa Simpura, Jussi (toim.) 1985. Suomalaisten juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 34. Alkoholitutkimussäätiö: Helsinki.
- Söderholm, Stig 1990.** Liskokuninkaan mytologia. Rituaali ja rocksankarin kuolema: Jim Morrison -kultin etnografinen tulkinta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 539. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Tapaninen, Anna-Maria 1996.** Kansan kodit ja kaupungin kadut. Etnografinen tutkimus eteläitalialaisesta kaupungista. Suomen Antropologinen Seura: Helsinki.
- Tome & Janry 2001.** Pikku Piko 10: Ymmärrät sitten isona! Egmont Kustannus Oy Ab: Tampere.
- Turner, Victor 1987 [1969].** The Ritual Process. Structure and Anti-Structure. Viides painos. Cornell Paperbacks, Cornell University Press: Ithaca, New York.
- Turunen, Ari 1999.** Humalan henki eli juomatapojen tarina. Atena Kustannus Oy: Jyväskylä.
- Turunen, Sami 2002.** Riisuttu ilmiö. Matkaan. Maaliskuu 3/2002. s. 14-15.

TY = Totuus yöravintoloista. City-lehti Helsinki 15/2002. s. 28-29.

Utrio, Kaari 2001. Bella Donna. Kaunis nainen kautta aikojen. Tammi: Helsinki.

Vakimo, Sinikka 1989. Helsingin eläkeläistanssijat ryhmäkuvassa. Teoksessa Pöysä, Jyrki (toim.) 1989. Betoni kukkii. Kirjoituksia nykyperinteestä. Tietolipas 115. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

Veijola, Soile 1989. Turismia aitouden ehdoilla. Teoksessa Pöysä, Jyrki (toim.) 1989. Betoni kukkii. Kirjoituksia nykyperinteestä. Tietolipas 115. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

Virtanen, Leea 1990. Huoraksi nimittely suomalaisessa perinteessä. Teoksessa Nenola, Aili ja Timonen, Senni (toim.) 1990. Louhen sanat. Kirjoituksia kansanperinteen naisista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 520. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

Virtanen, Leea 1994. Arjen uskomukset. Punatukkaiset ovat intohimoisia. WSOY: Porvoo.

Voipio, Martti & Peltoniemi, Teuvo 1983. Historia on elämän opettaja. Teoksessa Peltoniemi, Teuvo ja Voipio, Martti (toim.) 1983. Alkoholi ja yhteiskunta. Otava: Helsinki.

Vuorenjuuri, Martti 1967. Sauna kautta aikojen. Otava: Helsinki.

Wolf, Naomi 1996. Kauneuden myytti. Kuinka mielikuvilla hallitaan naista. Kirjayhtymä Oy: Helsinki.

Ylikahri, Reino 1983. Alkoholifysiologia. Teoksessa Peltoniemi, Teuvo ja Voipio, Martti (toim.) 1983. Alkoholi ja yhteiskunta. Otava: Helsinki.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET:

Kenttätyöaineisto (tekijän hallussa):

Havainnoinnit ravintoloissa:

V1: Vihko 1 (ensimmäinen kenttätyöjakso 24.11.1999 – 17.12.1999)

V2: Vihko 2 (ensimmäinen kenttätyöjakso 24.11.1999 – 17.12.1999)

V3: Vihko 3 (ensimmäinen kenttätyöjakso 24.11.1999 – 17.12.1999)

V4: Vihko 4 (toinen kenttätyöjakso 12.7.2002 – 24.8.2002)

Kyselyaineisto:

Kyselyt jaettu seuraavilla Jyväskylän yliopiston luennoilla:

SK = Suomen kielen luento ”Suomen kielen kehitys ja vaihtelu”, approbatur-tason kurssi.

Kysely jaettu ja kerätty 7.2. 2000, vastaukset numeroitu 1-34.

M = Matematiikan luento ”Euklidiset avaruudet”, cum laude –tason kurssi. Kysely jaettu ja kerätty 1.2.2000, vastaukset numeroitu 1-31.

S = Sosiologian luento ”Miten yhteiskunta on mahdollinen”, laudatur-tason kurssi. Kysely jaettu ja kerätty 2.2.2000, vastaukset numeroitu 1-9.

Vastaajien ikä vaihteli välillä 19-37. Kysely jaettiin vain luennolla olleille naisille.

Kyselykaavake oheisena liitteenä (Liite 1).

Internet-lähteet:

<http://www.uwasa.fi/yolehti/3-96/pontto.html>. Otettu 26.3.2001 klo 17.45.

Sarjakuva 3.2: <http://www.sinfest.net/d/20010410.html>. Otettu 22.4.2003 klo 10.23.

Sarjakuva 4.2: <http://www.sinfest.net/d/20000318.html>. Otettu 11.3.2003 klo 19.08.

Sarjakuva 5.2: <http://www.sinfest.net/d/20010225.html>. Otettu 11.3.2003 klo 18.19.

Sarjakuva 5.3: <http://www.sinfest.net/d/20010224.html>. Otettu 11.3.2003 klo 18.11.

Sarjakuva 5.4: <http://www.sinfest.net/d/20010909.html>. Otettu 11.3.2003 klo 19.16.

Sarjakuva 5.5: <http://www.sinfest.net/d/20020717.html>. Otettu 11.3.2003 klo 18.04.

Sarjakuva 6.1: <http://www.sinfest.net/d/20030228.html>. Otettu 11.3.2003 klo 16.48.

Sarjakuva 6.2: <http://www.sinfest.net/d/20010102.html>. Otettu 11.3.2003 klo 16.58.

Sarjakuva 7.2: <http://www.sinfest.net/d/20000427.html>. Otettu 22.4.2003 klo 10.17.

Muita lähteitä:

Jakso sarjasta Ally McBeal. Esitetty 24.9.2002 MTV3-kanavalla.

Täytä ensin faktatiedot ja vastaa sitten lyhyesti kysymyksiin.

// LIITE //

Ikä .....

Pääaine .....

.....:n vuoden opiskelija

Muistele viimekertaista käyntiäsi baarissa tai tanssiravintolassa. Kerro ja kuvaile lyhyesti käyntiäsi/käyntejäsi illan aikana baarin/tanssiravintolan **naisten vessassa**.

1. Menitkö vessaan joistakin muistakin syistä kuin biologisten tarpeiden takia?

-----

2. Menitkö vessaan yksin vai kavereidesi kanssa? Miksi?

-----

3. Mitä otit mukaan vessaan (juomasi, meikkilaukun, ...)?

-----

4. Meikkaatko tai huolitteletko ulkonäköäsi muuten vessassa?

-----

5. Juttelitko vessassa? Kenen kanssa? Mistä aiheista?

-----

6. Kauanko viivyt vessassa?

-----

7. Monestiko kävit illan aikana vessassa?

-----

8. Miten käynnit poikkesivat toisistaan?

-----

9. Muuta mieleen tulevaa

-----

10. Vertaa illan aikana vallinnutta tunnelmaa naistenvessassa

a: tanssilattialla olemisen tunnelmaan

-----

b: yliopiston naistenvessan tunnelmaan

-----

c: jonkin julkisen paikan, esimerkiksi ruokakaupan tunnelmaan

-----

-----

11. Onko tunnelma baarin/tanssiravintolan naistenvessassa jollain tavoin erilainen näiden esimerkkipaikkojen tunnelmaan verrattuna - käyttäydytkö eri tavoin baarin naistenvessassa kuin esimerkkipaikoissa?

Jos, niin mistä luulet sen johtuvan?

Jos taas eroja ei mielestäsi ole, niin mistä luulet sen johtuvan?

Kiitos osallistumisestasi!